

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KÜNÛZÛ ELTÂFİ'L-BURHÂN FÎ RUMÛZİ EVKÂFİ'L-KUR'ÂN
ADLI ESERİN VAKF VE İBTİDÂ İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ
VE TERCÜMESİ

Sezai CEYHAN

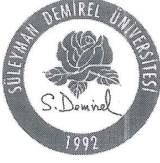
1330207292

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. İshak ÖZGEL

ISPARTA 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Düzeltilme Sonrası Girecek Öğrenci

Öğrencinin Adı Soyadı	Sezai CEYHAN
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Başlığı	KÜNÜZÜ ALTAFI'L-BURHÂN Fİ RUMŪZİ EVKÂFI'L- KUR'AN ADLI ESERİN KİRÂAT İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	KÜNÜZÜ ELTAFI'L-BURHÂN Fİ RUMŪZİ EVKÂFI'L- KUR'AN ADLI ESERİN VAKF VE İBTİDÂ İLMİ AÇISINDAN TAHLİLİ VE TERCÜMESİ

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 22/10/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
 Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ** kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Prof. Dr. İshak ÖZGEL /SDÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Eyüp YAKA / Akdeniz Ün	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Ali BULUT /SDÜ	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9- (7) Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. (8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "*Künûzü Eltâfi'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân Adlı Eserin Vakf ve İbtida İlmi Açısından Tahlili ve Tercümesi*" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Sezai CEYHAN
19/11/2019

(CEYHAN, Sezai, *Künûzü Eltâfi'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân Adli Eserin Vakf ve İbtidâ İlmi Açısından Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Vakf ve ibtidâ, Kur'ân-ı Kerîm'in hem doğru okunması hem de doğru anlaşılması açısından kırâat ilimleri içerisinde büyük önem arz eden konulardan birisidir. Kur'ân okurken lafız ve mananın tam olduğu yerlerde vakfedip, ardından uygun düşen yerden başlamayı sağlamak amacıyla gerekli bilgileri öğreten vakf ve ibtidâ ilmi, âyetlerde kastedilen mananın ortaya çıkarılmasında da önemli bir rol üstlenmektedir. Okunan edebî bir eserde bile imlâ kurallarına dikkat edilmemesi, anlam bozulmasına ve yazarın asıl maksadının okuyucu tarafından farklı anlaşılmasına sebep olmaktadır. Söz konusu eser, Kur'ân-ı Kerîm gibi ilâhi bir kitap olunca bu husus ayrı bir önem taşımaktadır. Bu nedenle Kırâat imamları, Allah Teâlâ'nın âyetlerde kastettiği anlamın en doğru şekilde anlaşılması için vakf ve ibtidâ mahallerinin tespiti üzerinde titizlikle durmuşlardır. Bu çalışma da, Kur'ân-ı Kerîm'in doğru okunması, mana bütünlüğünün korunarak doğru anlaşılması hususunda önem arzeden vakf ve ibtidâ ilmi bağlamında bütün vakf işaretlerini bir arada toplaması ve kendinden sonraki birçok esere kaynaklık etmesiyle öne çıkan Muhammed Sâdık el-Hindî'nin *Künûzü Eltâfi'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân* isimli eserinin değerlendirmesini ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırâat, Tilâvet, Vakf, İbtidâ, Künûz.

(CEYHAN, Sezai, *The Analysis and Translation Of Qunūz Altāf Al-Burhān Fī Rumūz Awqāf Al-Qurān In Terms Of The Waqf and Ibtidā Dicipline, Isparta, 2019*)

ABSTRACT

Waqf and ibtida are one of the most important subjects in the sciences of the Qur'an in terms of correct way of reading and understanding the Quran. Vakf and ibtida that teaches the necessary information in order to stop at the places where the word and meaning are complete and then to start from the appropriate place while reciting Quran also play an important role in revealing the meaning in the verses. Even in a literary work, not paying attention to orthographic rules causes incoherency and different understanding of the author's original purpose by the reader. This matter is especially important for the Quran, The Divine Book. That is why, the scientists of recitation meticulously focused on the establishing of vakf and ibtida in order to understand the truest meaning of the verses in the Quran. This study comprises the assessment of the work titled *Kūnūzū Eltāfī'l-Burhān fī Rumūzi Evkāfī'l-Kur'ān* by Muhammed Sâdık. This work has a role for reciting the Quran correctly, adds up all the vakf signs in the context of vakf and ibtida, which are important for understanding the Quran correctly in terms of the integrity of the meaning, and is a reference for many works.

Key Words: Qiraah, Tilāwah, Waqf and Ibtida, Kūnūz.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKF VE İBTİDÂ İLMİ AÇISINDAN MUHAMMED SÂDİK EL-HİNDÎ'NİN ESERİ

I. VAKF VE İBTİDÂ KONUSUNA GENEL BAKIŞ.....	6
A. Vakf.....	6
1. Vakf Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı	6
2. Vakf Kelimesiyle İlişkili Kavramlar	8
a. Kat'	8
b. Sekte.....	9
(1) Sektenin Müddeti, Özelliği ve Hükümü	9
(2) Sekte Yapılan Yerler	9
B. İbtidâ.....	11
C. Vakf ve İbtidâ İlminin Önemi	11
II. MUHAMMED SÂDİK EL-HİNDÎ'NİN ESERİNDE VAKF VE İBTİDÂ	13
A. Vakfın Tanımı ve Vakf Yapma Yolları	13
B. Vakf İşaretleri ve Bulunduğu Yerler	14
1. Vakf-1 Lâzım (م).....	14
2. Vakf-1 Mutlak (ط):	15
3. Vakf-1 Câiz (ج):	16
4. Vakf-1 Mücevvez (ز):	17
5. Vakf-1 Murahhas (ص):.....	17
6. Vakf-1 Kıf (قف):.....	18
7. Vakf-1 Kâf (ق):.....	18
8. Vakf-1 Mu'âneka.....	19
9. Vakf-1 Lâ (لا).....	20
10. Vakf-1 Nebî	21
11. Vakf-1 Gufrân.....	22
12. Vakf-1 Münzel.....	22
C. Diğer Vakıf İşaretleri	23
1. Rumuz (صلى):	23
2. Rumuz (صل):.....	23
3. Rumuz (س) :	23
4. Rumuz ك	24
D. Yaygın Olarak Kullanılmayan Vakf İşaretleri	24
1. Rumuz (سم):	24
2. Rumuz (لا سم):	24

3. Rumuz (وقفه):.....	25
4. Rumuz لاه:	25
5. Rumuz قلى	25
6. Rumuz ه	25
7. Rumuz ه	25
E. Vakf Alâmeti Olmadığı Halde Bazı Mushaflarda Kullanılan İşaretler	26
1. Rumuz ه	26
2. Rumuz خب	26
3. Rumuz ى	26
4. Rumuz عب	26
5. Rumuz تب	26
6. Rumuz لب	26
7. Rumuz بت	27
8. Rumuz ند	27
9. Rumuz شا	27
10. Rumuz تك	27
11. Rumuz ع	27
III. DEĞERLENDİRME	28
İKİNCİ BÖLÜM	
MUHAMMED SÂDİK EL-HİNDÎ'NİN ESERİNDE KUR'ÂN'LA İLGİLİ	
DİĞER KONULAR	
I. KIRÂAT İLMİNE DAİR KONULAR	29
A. Harflerin Mahreçleri.....	29
B. Harflerin Sıfatları	30
C. Kurrâ ve Râvileri.....	32
II. TİLÂVETE DAİR KONULAR	35
A. Kur'ân'ın Bölümlenmesi.....	35
B. Haftalık Kur'ân Hatmi.....	37
C. Kur'ân Tilâveti	39
1. Kur'ân Tilâvetinin Fazileti	39
2. Tilâvet Secdesi	41
D. Kur'ân'a Dair Bazı Bilgiler	43
1. Mushafın Cem'i ve İstinsahı.....	43
2. Kur'ân'ın Yazısıyla İlgili Bilgiler	47
3. Mushafın Harekelenmesi ve Noktalanması	48
4. Mekkî ve Medenî Sûreler	50
III. DEĞERLENDİRME	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KÜNÛZÜ ELTÂFİ'L-BURHÂN FÎ RUMÛZİ EVKÂFİ'L-KUR'ÂN'IN	
TERCÜMESİ	
I. FASIL: HARFLERİN MAHREÇLERİ	52
II. FASIL: HARFLERİN SIFATLARI	55
III. FASIL: KUR'ÂN'DAKİ SÛRELERİN MEKKÎ VE MEDENÎ OLARAK	
TAKSİMİ	59
IV. FASIL: BEŞ DAİRE İLE İLGİLİ BÖLÜM	66
V. FASIL: KUR'ÂN'IN VAKF ALÂMETLERİNİN ÖRNEKLERİYLE	
BERABER BİLİNMESİ VE ŞERH EDİLMESİ	68
VI. FASIL: VAKF-I NEBÎ	84

VII. FASIL: VAKF-I GUFRÂN	86
VIII. FASIL: VAKF-I MÜNZEL	86
IX. FASIL: VAKFIN MANASI, VAKFIN BİLİNMESİ VE METODU	88
X. FASIL: TİLÂVET SECDESİ	90
XI. FASIL:HİZBLER	93
XII. FASIL: HAFTALIK KUR'ÂN HATMİ VE KUR'ÂN'IN YEDİ KISMA BÖLÜNMESİ	96
XIII. FASIL: KUR'ÂN-I KERİM'İN KÛFÎLERE GÖRE TAKSİMİ	97
XIV. FASIL: BAZI SÛRE VE ÂYETLERDEN SONRA OKUNACAK DUALAR	98
XV. FASIL: KURRÂ VE RÂVİLERİNİN İSİMLERİ İLE RUMUZZLARI	101
HÂTİME: Kur'ân tilavetinin fazileti hakkındadır.	104
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	118
EKLER	123
ÖZGEÇMİŞ	129

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.mlf.	: Aynı müellif
a.s	: Aleyhisselam
A.Ü.İ.F.D	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn
bsk.	: Baskı
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
c.c	: Celle Celâlühü
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
ktb.	: Kütüphane
ksm.	: Kısım
MÜ	: Marmara Üniversitesi
Muh.	: Muhtelefün
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
r.a	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v	: Sallallahu aleyhi ve sellem
ss.	: Sayfadan sayfaya
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
v.d.v.m.	: Ve devamı
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl
y.y.	: Basım yeri yok

TABLULAR

Tablo 1: Harflerin Sıfatları.....	58
Tablo 2: Mekkî-Medenî Sûreler, Kûfe, Basra, Şam, Mekke Ve Medine Ehline Göre Sûrelerin Âyet, Kelime, Harf Ve Rükû Sayılarını Gösteren Tablo	60
Tablo 3: Vakflar Ve Adetleri	67
Tablo 4: Sûre, Harf, Kelime, Hareke Sayısı.....	67
Tablo 5: Âyet, Tahmîs Ve Ta'şîr Sayısı	68
Tablo 6: Secde Âyetleri ile İlgili Görüşler.....	92
Tablo 7: Hizbler	94
Tablo 8: Haftalık Hatim Programı	97
Tablo 9: Kur'an-ı Kerîm'in Kufilere Göre Taksimi	98
Tablo 10: Bazı Sûre ve Âyetlerden Sonra Okunacak Dualar.....	99
Tablo 11: Kurrâ ve Râvileri	103
Tablo 12: Hata Savâb Cetveli	113

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm; son Peygamber Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.s) Cebrail (a.s) aracılığıyla Arapça olarak indirilen, Allah (c.c) tarafından korunduğu için hiçbir tahrife uğramadan günümüze kadar gelen ve kıyamete kadar da varlığını koruyacak olan, okunmasıyla ibadet edilen, muttakiler için hidayet rehberi, Allah kelamı ilahi bir kitaptır. Bu özelliğinden dolayı onun tilaveti de anlaşılması kadar önem arz etmektedir. Nitekim Allah Teâlâ da Kur'ân-ı Kerîm'de, bu hususa vurgu yapmaktadır. Kur'ân'ın okunmasıyla ilgili en güzel örneği de Hz. Peygamber'in (s.a.s) okuma ve öğretme metodunda ve sonraki rivayet zincirlerinde görmek mümkündür.

İlk dönemlerden itibaren gereken ilginin gösterildiği kırâat ilimleri, Osmanlılar döneminde ihtisas konusu olarak okutulmuştur. Kırâat çalışmaları yapmak üzere Bursa'ya davet edilen İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429) ile birlikte ilk Dâru'l-Kurrâ kurulmuş ve daha sonra bu kurumların sayısı giderek arttırılmıştır.

Türkiye'de 1976 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde açılan aşere-i takrîb eğitimiyle kırâat ilmi tekrar ihtisas konusu olarak ele alınmış ve bu eğitim halen, bazı eğitim merkezleri ve müftülükler tarafından sürdürülmekte olup birkaç İlahiyat fakültesinde Kırâat Anabilim Dalı şeklinde müstakil olarak açılmıştır. Bu noktadan hareketle kırâat ilmine, tilavete, Kur'ân'a dair konular ve bu konulara ışık tutan el yazması eserlerin gün yüzüne çıkarılmasının gerekliliği bu çalışmanın hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu çalışma ile Muhammed Sâdık el-Hindî'nin (ö. 1290/1873'den sonra) *Künûzü Eltâfi'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân* adlı eserinin Kırâat ilmi açısından tahlili yapılarak eserin değerlendirilmesi, tanıtılması ve kırâat dünyasına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin kapsamı, amacı ve araştırmada kullanılan yöntem işlenmiştir. Birinci bölümde eserin ana konusu vakf ve ibtidâ olduğu için, genel bir bakışla vakf ve ibtidanın tanımları yapıp vakf kelimesiyle ilgili kavramlar anlatılmış ve Muhammed Sâdık el-Hindî'nin konuya eserinde nasıl yer verdiğine değinilmiştir. İkinci bölümde Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eserinde yer alan Kur'ân'la ilgili diğer konular ele alınarak kırâat ilmine dair harflerin mahreçleri, harflerin sıfatları, kurrâ ve râvileri; tilavete dair Kur'ân'ın bölümlenmesi, haftalık Kur'ân hatmi, Kur'ân tilavetinin fazileti ve tilavet secdesi; Mekkî ve Medenî sûreler, Kur'ân'ın yazısıyla ilgili bilgiler, Mushafın harekelenmesi ve

noktalanması, Mushafın cem'î gibi konular içerik bakımından değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise müellifin *Künûzü Eltâfi'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân* isimli eserinin tercümesi yapılarak eser içerisindeki tablolara yer verilmiştir.

Çalışmanın, kırâat alanında yapılacak araştırmalara katkıda bulunmasını temenni ederim. Tezin hazırlanması sürecinde ilmî birikimlerinden istifade ettiğim kıymetli hocam Dr. Mustafa ATEŞ'e, eserin tercümesine katkı sağlayan İmam Hatip Ramazan AKBAŞ'a ve değerli görüşleri ve telkinleriyle ilmî hayatıma önemli katkılar sağlayan muhterem hocam Prof. Dr. İshak ÖZGEL'e teşekkür ederim.

Sezai CEYHAN

Isparta-2019

GİRİŞ

Kırâat ilmi, Allah Teâlâ tarafından inzal olunan ve Cebrail (a.s) tarafından Peygamber'e (s.a.s) öğretildiği haliyle Hz. Peygamber'in o güzel ağzından telaffuz edildiği şekilde Ashab-ı Kiram'dan günümüze hatta kıyamete kadar şifahi olarak aktarılmak sûretiyle muhafaza edilmiştir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in nazil olmaya başladığı andan itibaren nasıl okunması gerektiği ve kırâat farklılıklarının dayandığı temeller vb. konularla ilgili ayrıntılı çalışmalar yapılarak bir kırâat ilmi külliyyatı oluşturulduğu görülmektedir.

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Vakf ve ibtidâ Kur'ân'ın gerek okunması gerekse manasının doğru olarak anlaşılması noktasında büyük önem arz etmektedir. Şöyle ki; Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşu ile ilgili olarak *“Biz Kur'ân'ı, insanlara dura dura okuyasın diye âyet âyet ayırdık ve onu peyderpey indirdik”*¹ buyurmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı âyet âyet keserek okuduğu rivayet edilmektedir.² Kırâat ilminde söz sahibi olan isimlerden İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940) de, *“Kur'ân'ı en iyi şekilde okumak, ondaki vakf ve ibtidâyı bilmektir”* ifadesiyle konunun önemine dikkat çekmektedir.³

Vakf ve ibtidâ ilmi yukarıda ifade edildiği gibi Kur'ân'ın manasının doğru anlaşılması için de önem arz etmektedir. Nitekim Kur'ân tilavetinde vakf ve ibtidaya gerektiği gibi riayet edildiğinde âyetlerin ifade ettiği mana tam olarak anlaşılabilir. Aksi halde âyetlerin anlam bütünlüğü açısından olumsuz durumlar ile karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla vakf ve ibtidâ ilmi, hem Kur'ân'ın okunuşu hem de anlam bütünlüğü açısından büyük önemi hâizdir. Bu alanda Türkiye'de gerek yüksek lisans gerek doktora düzeyinde birtakım kıymetli çalışmalar da yapılmıştır. Ancak bu tez ile daha önceki çalışmalardan farklı olarak, İslâm coğrafyasında kullanılan Mushaflardaki muhtelif vakf işaretleri bir araya toplanmıştır.

---

¹ İsrâ, 17/106.

² Ebû Davud, “Vitr”, 20; Tirmizî, “Fedâilu'l-Kurân”, 23.

³ İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım, *İzâhu'l-vakfi ve'l-ibtidâ*, s. 40; Bkz. Recep Koyuncu, *Kur'ân-ı Kerîm'in Anlaşılmasında Vakf İbtidâ'nın Rolü (İbnü'l-Enbârî, ed-Dânî ve es-Secâvendî Örneği)*, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, (Doktora Tezi), Konya, 2015, s. 52.

Bu çalışmayla, Muhammed Sâdik el-Hindî'nin vakf ve ibtidâ ilmine dair telif ettiği, ancak araştırmacıların kaynak olarak kullanmasına rağmen, üzerinde çalışma yapılmayan *Künûzü El tâfi 'l-Burhân fi Rumûzi Evkâfi 'l-Kur'ân* adlı kıymetli eseri tahlil ve tercüme edilerek, bu alana yapmış olduğu katkının ortaya konması amaçlanmıştır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Üç bölümden oluşan bu araştırmada birinci ve ikinci bölümlerde sayılan başlıklar birçok kaynaktan istifade edilerek açıklanmaya çalışılmış, müellifin eseriyle karşılaştırma yapılarak farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise eserin tercümesine yer verilmiştir. Tercüme sırasında yazımdan kaynaklandığını düşündüğümüz eksiklikler dipnot olarak eklenmiştir. Yine bu çalışma sırasında “Ulusal Tez Merkezi”, “Tezler Kataloğu Veri Tabanı”, “İSAM Türkiye Kütüphaneleri Veri Tabanı” taranarak eser içerisinde bulunan konularla ilgili yazılmış tezlerden makalelerden ve el-mektebetü'ş-şâmile gibi bilgisayar programlarından yararlanılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmanın birinci bölümünde vakf ve ibtida, vakf kelimesiyle ilgili kavramlar, vakf ve ibtidanın önemi, vakf işaretleri ve bulunduğu yerler, yaygın olarak kullanılmayan vakf türleri gibi konuları işlerken bavorulan kaynaklar arasında İbnü'l-Enbârî, *Kitâbü İzâhi 'l-vakf ve 'l-ibtidâ*; ed-Dânî (ö. 444/1053), *et-Teysîr fi 'l-Kirââti 's-Seb*; Secâvendî (ö. 560/1165), *İlelü 'l-vukûf*; İbn Manzûr (ö. 711/1311) *Lisânü 'l-Arab*; Zerkeşî (ö. 794/1392), *el-Burhân fi ulûmi 'l-Kur'ân*; Cürçânî (ö. 816/1413) *et-Ta 'rifât*; İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), *en-Neşr fi 'l-kirââti 'l-'aşr*; Kastalânî (ö. 923/1517), *Letâifu 'l-İşârât*; el-Ensârî (ö. 926/1520), *el-Maksad li-telhîsi mâ fi 'l-Mürşîd fi 'l-vakf ve 'l-ibtidâ*; modern çalışmalardan ise Recep Koyuncu, *Kur'ân-ı Kerîm'in Anlaşılmasında Vakf İbtidâ'nın Rolü (İbnü'l-Enbârî, ed-Dânî ve es-Secâvendî Örneği)*; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*; Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*; Nihat Temel, *Kur'ân Kirâatında Vakf ve İbtidâ*; Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*; Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kirâat İlmi* vb. kitap ve tezlerin yanı sıra Tâc Company tarafından basımı

gerçekleştirilen *el-Mushafu'l-Hindî*'den yararlanılmıştır.⁴ Âyetlerin mealleri için Diyanet İleri Başkanlığı'nın Kur'ân-ı Kerîm Meâli'nden istifade edilmiştir.⁵

İkinci bölümde ise “Muhammed Sâdık el-Hindî'nin Eserinde Kur'ânla İlgili Diğer Konular” ana başlığı altında kırâat ilmine dair konular (harflerin mahreçleri, harflerin sıfatları, kurrâlar ve râviler), tilavete dair konular (Kur'ân'ın bölümlenmesi, haftalık Kur'ân hatmi, Kur'ân tilavetinin fazileti, tilavet secdesi), Kur'ân'a dair bazı bilgiler (Mekkî ve Medenî sûreler, Kur'ân'ın yazısıyla ilgili bilgiler, Mushafın harekelenmesi ve noktalanması, Mushafın cem'i) konuları ele alınmıştır. Bu başlıkları incelerken de Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/791), *Kitâbü'l-Ayn*; İbnü'n-Nedim (ö. 385/995), *el-Fihrist*; İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), *Fünûnü'l-efnân fi 'uyûni 'ulûmi'l-Kur'ân*; Zehebî (ö. 748/1348), *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*; Aynî (ö. 855/1451), *Umdetü'l-Kârî*; Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-İtkân*; Aliyyü'l-Kârî (ö. 1014/1605), *el-Minehu'l-fikriyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*; Kâtib Çelebi (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-Zünûn*; Ahmed el-Hâşimî (1878-1943), *Cevâhiru'l-Edeb*; modern çalışmalardan, Hikmet Koçyiğit, “*Kur'ân'ın Bölümlenmesi*”; Fikret Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*; Muharrem Ergin, *Osmanlıca Dersleri*; Vahap Yıldız, “*Osmanlılar'da Yazı Çeşitleri*”; Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi*; Hasan Tahsin Feyizli, *Kırâat-i Aşere*; Ali Çiftçi, “*Hicri İlk Dört Asrın Önde Gelen Arap Dilbilimcileri Perspektifinden Harflerin Mahreçleri ve Sıfatlarının Değerlendirilmesi*” gibi kitap ve makalelerden istifade edilmiştir.

III. MUHAMMED SÂDIK EL-HİNDÎ'NİN HAYATI VE ESERİ

Muhammed Sâdık el-Hindî'nin hayatı ve eserleri hakkında kaynaklarda Kehhâle'nin (1905-1987) *Mu'cemü'l-müellifîn*'i dışında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.⁶ İnternet ortamında yer alan bir bilgiye göre mezkûr eserin de ilk defa

⁴ Hindistan bölgesinde mushaf basım işini gerçekleştiren Taj Company isimli kurumun basmış olduğu mushafın ismidir. *el-Mushafu'l-Hindî* diye bilinen bu mushaflarda vakf yerleri bakımından Secâvendî'nin görüşleri esas alınmaktadır. Remz bakımından ise Secâvendî'nin kullandığı işaretlere ek olarak ۰ , لا , مَقَى , مَف , ك , ص , ve ۵ işaretleri de kullanılmaktadır. *Kur'an-ı Kerîm* (Hindistan Baskısı), Taj Company, Peşaver, 2002. Ayrıca bkz. Muhammed Coşkun, *Mushaf Basımına Yansıyan Yönüyle Secâvendî'nin Vakf Sisteminin Yeniden Okunması Eleştiriler – Teklifler*, (Doktora tezi, 2018), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 104, 105.

⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 20. Bsk., Ankara 2010.

⁶ Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifîn*, Mektebetü'l-Müsennâ, Beyrut, t.y., c. 10, s. 79.

hicrî 1290 yılında Mısır'da basıldığı zikredilmektedir.⁷ Çalışmaya konu olan *Künûzü Eltâfi'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân* adlı tıpkı basım matbu eser, kırk sayfadan ibaret olup, sayfalarının satır sayıları çoğunlukla 25 satırdan oluşmaktadır.⁸ Meârif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatıyla Hacı Hüseyin Efendi'nin matbaasında basılan ilgili eserde bazı tablolara da yer verilmektedir.

Muhammed Sâdık el-Hindî, *Künûzü Eltâfi'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân* isimli eserinin mukaddimesinde, birçok insanı vakf işaretlerinden habersiz bir şekilde matbu mushafları okurken gördüğünü, yine bu insanların Kur'ân'ı diledikleri gibi okuyup kırâat âlimlerinin tespit etmiş olduğu vakfları uygulamadıklarını, aksine istedikleri işaretle durup yine istedikleri işaretle vasıl yaptıklarını ve bundan dolayı da küfre bile girmelerinden korkulduğunu ifade etmektedir.⁹

Bu yüzden Kur'ân vakflarının bütün rumuzlarını bu risalede topladığını, bu risaleyi anlaşılması kolay bir şekilde hazırladığını ve risaleyi kaleme alırken Süyûtî'nin *el-İtkân*, Celâleddin el-Mahallî'nin yarım bırakıp (ö. 864/1459) Süyûtî'nin tamamladığı *Tefsîru'l-Celâleyn*, Secâvendî'nin *İlelü'l-vukûf*, Zekeriyya Ensârî'nin *Kitâbü'l-muksid* gibi eserlerden faydalandığını ifade etmektedir.

Muhammed Sâdık el-Hindî'nin söz konusu risalesi on beş fasıl ve bir hatimeden meydana gelmektedir. Fasıllar şu başlıklardan oluşmaktadır:

1. Harflerin mahreçleri,
2. Harflerin sıfatları,
3. Mekkî-Medenî sûreler, Kûfe, Basra, Şam, Mekke ve Medine ehline göre sûrelerin âyet, kelime, harf ve rükû sayıları,
4. Harfler, noktalama, harekeleme, tahmis, ta'şir, ve vakf alâmetlerinin sayısını gösteren tablolar,
5. Vakf işaretleri ve bulunduğu yerler,
6. Vakf-ı Nebî,
7. Vakf-ı Gufrân,

⁷ <http://wadod.org/vb/showthread.php?t=8488> (15.06.2019)

⁸ Müellifin mezkûr eseri aynı isimle Üsküdar'daki Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde 297.1 numaraya kayıtlı bulunmakta ancak yazarın ismi, Ebu İshak Burhaneddin İbrahim b. Ömer b. İbrahim el-Ca'beri olarak verilmektedir. Eser tarafımızdan incelenmiş ve tezimize konu olan Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eseriyle birebir aynı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla müellif isimlendirmesinin hatalı olduğu anlaşılmıştır.

⁹ Hindî, Muhammed Sâdık, *Künûzü eltâfi'l-burhân fî rumûzi evkâfi'l-Kur'ân*, s. 4.

8. Vakf-ı Cibril,
9. Vakfin tanımı ve vakf yapma yolları,
10. Tilavet secdesi,
11. Hizbler,
12. Haftalık hatim programı,
13. Harf, kelime ve âyet itibariyle Kur'ân'ın dörtte birlik bölümü,
14. Bazı âyet ve sûrelerden sonra okunacak dualar,
15. Kırâat imamlarının ve râvilerinin isimleri, rumuzları.

Hatime kısmı da şu alt başlıklardan oluşmaktadır:

- Kur'ân tilavetinin fazileti,
- Kur'ân'ın âyetlerde geçen elli beş ismi,
- Nesih ve kûfi hatla Arap yazısını ortaya çıkaran kimse hakkında,
- Kur'ân-ı Kerîm'in harekelenmesi ve noktalanması hakkında,
- Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'ân'ın cem'i.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKF VE İBTİDÂ İLMİ AÇISINDAN MUHAMMED SÂDİK EL-HİNDÎ'NİN ESERİ

I. VAKF VE İBTİDÂ KONUSUNA GENEL BAKIŞ

Kur'ân'ın sahih bir şekilde anlaşılmasıyla doğrudan ilgisi olan vakf ve ibtidâ, kırâat ilmi kadar Kur'ân tefsiri için de önemli bir ilimdir. Bu bölümde ilk olarak söz konusu iki kavramın sözlük ve terim anlamları hakkında bilgiler verilecek, daha sonra Muhammed Sâdik el-Hindî'nin eserindeki vakf ve ibtidâ konusuna dair değerlendirmeleri ele alınacaktır.

A. Vakf

1. Vakf Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Vakf (وقف) kelimesi sözlükte hapsedmek, durmak ve durdurmak¹⁰ ve herhangi bir şeyde vakit geçirerek beklemek, kelime üzerinde durmak demektir.¹¹ Vakf (وقف) kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de dört yerde sözlük manasıyla kullanılmıştır. Vakf kelimesinin geçtiği âyetler şunlardır:

* وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ “Ateşin karşısında durduruldularını bir görsen!”¹²

* وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ “Rab'lerinin huzurunda durduruldukları vakit bir görsen!”¹³

* وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ “Zalimler, Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman hallerini bir görsen!”¹⁴

¹⁰ Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf *et-Ta'rifât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 253.

¹¹ İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1993, c. IX, 359.

¹² En'âm, 6/27.

¹³ En'âm, 6/30.

¹⁴ Sebe', 34/31.

* وَقَفُّوْهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ “Ve onları durdurup tutuklayın, çünkü sorguya çekileceklerdir.”¹⁵

Manayı tamamlamak için kurrânın tespit ettiği yerlerde durmak anlamına gelen vakfi İbnü'l-Enbârî, “kelime sonlarında sesi bir müddet kesmek ya da kelimeyi sonraki kelimedenden ayırmak” şeklinde tanımlarken,¹⁶ Zerkeşî, “mananın bozulmayacağı belirli yerlerden başlayarak kırâatte eda keyfiyetinin bilinmesini sağlayan önemli bir ilim” olarak tarif etmektedir.¹⁷ İbnü'l-Cezerî'nin tarifine göre ise vakf, “kelime üzerinde kırâate yeniden başlama niyetiyle âdet olduğu şekilde nefes alacak kadar bir zaman sesi kesmekten ibarettir.”¹⁸ Şeyhu'l-İslâm Zekerîyya el-Ensârî'nin konuya ilişkin tanımlaması da şöyledir:

“Vakf iki manayı ifade eder. Birincisi, okuyucunun sustuğu kat'dır; ikincisi, kırâat imamlarının nassa dayanarak vakf ettikleri yerlerdir. Okuyucu buralarda durmasa bile bunlardan her birine vakf denilir. “Bu vakftır” ifadesi, durulabilecek yerlerden birisidir demektir. Bu, vakf bulunan her yerde durmanın kesinlikle vacip olduğu anlamına gelmez. Aksine vakf olan yerlerde durmanın caiz olduğunu belirtir. Şayet bir okuyucunun nefesi uzun olsa ve Kur'ân'ın tümünü bir nefeste okuyabilecek bir güce sahip olsa, tek nefeste Kur'ân'ın tümünü okuması onun için caizdir. Kur'ân okuyan kimse bir yolcuya benzer. Vakflar da yolcunun konakladığı yerler gibidir. Konak yerlerinin verimlilik, suyun olması, gölgelenecek ağaçların bulunması gibi özellikler sebebiyle farklılık arz etmesi gibi, vakflar da tam ve hasen olmak gibi vasıflarla birbirinden farklılık arz eder. Dolayısıyla yolcu (kârî) konaklayacağı yeri iyi belirlemelidir.”¹⁹

Vakf, kelimelerin sonunda yapılır. Kelime aralarında velev ki Kur'ân'da yazılışı itibariyle bitişik olan iki kelime olsun (mevcut kelime) vakf yapılmaz. Vasl

¹⁵ Sâffât, 37/24.

¹⁶ İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım, *Îzâhu'l-vakfi ve'l-İbtidâ*, thk: Ahmet İsa Ma'sarâvî, Kahire, 2012, s. 14. Ayrıca bkz. Kastallânî, *Letâifu'l-İşârât*, c. I, 248; Koyuncu, *Kur'ân-ı Kerîm'in Anlaşılmasında Vakf İbtidâ'nın Rolü (İbnü'l-Enbârî, ed-Dânî ve es-Secâvendî Örneği)*, s. 52.

¹⁷ Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi Kütübî'l-Arabiyye, Beyrut, 1957, c. I, s. 342; Zerkeşî ve eserleri hakkında ayrıca bkz. Fatih Çimen, *Memlüklerdeki Hadis Tartışmalarında Bedreddin ez-Zerkeşî'nin Yeri*, (Doktora tezi, 2019), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁸ İbnü'l-Cezerî, Şemseddin Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf *en-Neşr fi'l-kırâati'l-aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ', el-Matbaatu't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, c. I, s. 240.

¹⁹ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerîyya, *el-Muksid li telhîsi mâ fi'l-Mürşid fi'l-vakf ve'l-ibtidâ*, Dâru'l-Mushaf, y.y., 1985, 2. bsk., s. 4-5.

halinde, iki kelime arasında nefes almak mümkün olmadığı için istirahat etmek ve nefes almak için genellikle vakf tercih olunur. Böylece aynı zamanda, teneffüs ve istirahattan sonra ibtidânın (başlamanın) güzel olacağı gerçeği ortaya çıkmış, mana bozulmamış ve maksat da açıkça anlaşılmış olur.²⁰

2. Vakf Kelimesiyle İlişkili Kavramlar

a. Kat‘

Kat‘, Kırâatten tamamen ayrılmak niyetiyle okuyuşu kesmeye denir. Kırâat ilminde kat‘ ile vakf kelimeleri birbirlerinin yerine kullanılabilir. Bu terimin diğer bir tarifi ise şöyledir: Kur‘ân okumakta olan kimsenin, bir başka şeye intikâl etmesi veya Kur‘ân okumaktan vazgeçmesidir.²¹

Kat‘ ancak âyet başlarında olur. Çünkü âyet başları kat‘ yapılan yerlerdir. Kur‘ân okuyan kimse, başladığı âyeti tamamlamadan kırâati kesmemelidir. Ashab-ı kirâm, âyetin bir kısmını okuyup bir kısmını bırakmayı mekruh görmüşlerdir.²²

Hüküm bakımından vakf ve kat‘ın farkları şunlardır:

- Vakfın yapıldığı yerlerde kat‘ın da yapılması mümkündür. Kat‘ın da vakf‘da olduğu gibi tam, hasen ve kabih kısımları vardır. Kat‘ı vakftan ayıran en önemli fark; vakf, âyetin herhangi bir yerinde yapılabilirken, kat‘ın âyet sonlarında yapılmasının zorunlu olmasıdır.

- Âyet sonları hariç vakfta olduğu gibi, kat‘da da Resm-i Osmânî‘ye uymak mecburidir.

- Kur‘ân-ı Kerîm tilâvet edilirken vakf yapan kârinin okumasına devam edeceği zaman *أَعُوذُ بِاللَّهِ* diyerek istiâzeyi okuması gerekmezken kat‘ yapan kârinin okumaya tekrar başlayacağı zaman *أَعُوذُ بِاللَّهِ* diyerek istiâzeyi okuması gerekir.

Kur‘ân-ı Kerîm tilâvet edilirken kârinin yaptığı vakf sonlarında *صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ* demesi gerekmezken kat‘ yapan kârinin okuyuşunu *صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ* cümlesiyle bitirmesi gerekir.²³

²⁰ İbnü‘l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, 224 v.d.v.m.

²¹ Üşmîni, Ahmed b. Muhammed, *Menârü‘l-Hüdâ fi beyâni‘l-vakf ve‘l-ibtidâ*, Mısır, 1934, s. 8; Karaçam, *Kur‘ân-ı Kerîm‘in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 339; Temel, Nihat, *Kur‘ân Kırâatında Vakf ve İbtidâ*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. bsk., İstanbul, 2009, s. 55; Çetin, Abdurrahman *Kur‘ân Okuma Esasları*, Emin Yayınları, 6. bsk., Bursa, 2008, s. 259.

²² İbnü‘l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 239.

b. Sekte

Sözlükte “susmak, iki ses arasını nefes almadan ayırmak” anlamındaki sekt (سكت) mastarından türeyen sekte, terim olarak “Kur’ân okurken kelimeler veya harfler arasında nefes alıp vermeden çok kısa bir süre duraklamak” demektir.²⁴

İbnü'l-Cezerî ise sekteyi şu şekilde tarif etmiştir: “Sekte, sesi nefes almadan âdet olduğu üzere vakf zamanından daha kısa bir süre kesmekten ibarettir.”²⁵

(1) Sektenin Müddeti, Özelliği ve Hükmü

Sektenin müddeti vakfın müddetinden kısadır. Bu da okuyuş hızı ile orantılı olarak okuyuş usullerine göre değişiklik arz eder.²⁶ Sektenin müddeti kendisinden sonra gelen harfî sanki unutmüş gibi duraklamaktır şeklinde de tarif edilmiştir.²⁷

İbnü'l-Cezerî, sektenin içtihat ile değil hakkındaki rivâyet ve nakil ile mukayyet olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla sekte sadece rivâyetin sahih olduğu yerlerde caizdir. Bu durumu zikrettikten sonra, vasl halinde mutlak olarak âyet başlarında da sektenin caiz olduğunun rivâyet edildiğini ifade eder.²⁸

Âyet başlarında sektenin hükmü mutlak olarak vakfın hükmü gibidir. Diğer sekteler ise rivâyete dayanmaktadır.²⁹ Saçaklızâde (ö. 1145/1732), sektenin hükmüyle ilgili olarak, vakfın hükmüyle aynı olduğunu ifade etmekte, çünkü sektenin sesi kesme noktasında vakfa benzediğini söylemektedir.³⁰

(2) Sekte Yapılan Yerler

Kur’ân-ı Kerîm’de sekte, Âsım Kırâatinin Hafs rivâyetine göre dört yerde yapılır.³¹

- Kehf sûresinin 1 ve 2. âyetleri arasında: عَوَجًا قَيِّمًا

²³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, 230-243; Temel, *Kur’ân Kırâatında Vakf ve İbtidâ*, s. 56.

²⁴ Çetin, Abdurrahman, “Sekte”, *DİA*, c. XXXVI, İstanbul, 2009, s. 335.

²⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 240.

²⁶ Temel, *Kur’ân Kırâatında Vakf ve İbtidâ*, s. 58.

²⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 240.

²⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 243.

²⁹ Temel, *Kur’ân Kırâatında Vakf ve İbtidâ*, s. 58.

³⁰ Saçaklızâde, Muhammed b. Ebî Bekr el-Marâşî, *Cühdü'l-Mukul*, thk. Sâlim Kaddûriyyü'l-Hamed, Dâru Ammâr, 2. bsk., Ammân, 2008/1429, s. 285.

³¹ ed-Dânî, Ebû Amr Osmân b. Sa’îd *et-Teyisir fi'l-Kırâati's-Seb'*, (nşr. Otto Pretzl), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1984, 2. bsk., s. 142.

Burada sekte âyet sonunda bulunduğu için vakf evla, sekte caizdir. Ancak iki âyet birbirine vasl edilmek istenirse, sekte yapılır. Buna göre عَوْجًا kelimesindeki tenvin, elif'e çevrilir ve medd-i tabîî yapılarak nefes almaksızın elif üzerinde kısa bir süre durularak فَيِّمًا kelimesine geçilir.

Kehf sûresinin 1 ve 2. âyetleri arasında bulunan sekte; iki âyet arasını ayırarak, sıfat-mevsuf ilişkisi izlenimini önlemek, dolayısıyla mananın doğru anlaşılmasını sağlamak için yapılmaktadır. Âyetin manası şöyledir: “Hamd, kuluna Kitab’ı (Kur’ân’ı) indiren ve onda hiçbir eğrilik yapmayan Allah’a mahsustur.” Arada sekte yapılmazsa “dosdoğru bir eğrilik” gibi bir anlam çıkabilir.

- Yâsîn sûresinin 52. âyetinde: مِنْ مَّرْقَدِنَا هَذَا

Sekte yapılacak مِنْ مَّرْقَدِنَا kelimesinin sonunda Vakf-ı Lâzım (م) bulunduğu için burada da vakf evla, sekte câizdir. Vasl halinde ise sekte yapılır.

Bu âyette sekte yapılmak istendiğinde مِنْ مَّرْقَدِنَا kelimesinin sonunda medd-i tabîî yapılarak, nefes almadan kısa bir müddet durulur ve هَذَا kelimesine geçilerek okuyuşa devam edilir.

Yâsîn sûresinin 52. âyetinde; yine iki kelimenin arasını ayırmak, sıfat-mevsuf benzeşmesini önlemek ve mananın doğru anlaşılmasını sağlamak için yapılmaktadır. Âyetin manası şöyledir: Şöyle derler: “*Vay Başımıza gelene! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı? Bu, Rahman'ın vaad ettiği şeydir. Peygamberler doğru söylemişler.*” Arada sekte yapılmazsa “*bu kabrimizden*” gibi mana anlaşılabilir. Yahut birinci cümlenin inkârcılara ait bir söz; ikinci cümlenin ise onlara cevap olarak buyrulmuş (Yüce Allah'a veya meleklere yahut müminlere ait) başka bir söz olduğu düşünülürse, bu takdirde iki sözün birbirine karışması da önlenmiş olur.

- Kiyâme sûresinin 27. âyetinde: وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ

Burada vakf yapılamayacağı için sadece sekte yapılarak okunur. Bunun için وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ lafzındaki nûn (ن) üzerinde durulur, nefes almadan kısa bir müddet ses kesilerek رَاقٍ kelimesine geçilir.

Söz konusu âyette sekte, (مَنْ ve رَاقٍ) kelimelerinin, birbirinden ayrı iki kelime olduğunu belirtmek için yapılmaktadır. Âyetin anlamı : “Tedavi edebilecek kim? denildi.” Eğer sekte yapılmamış olsaydı, idğam bilâ ğunne yaparak (مَرَّاقٍ) şeklinde okumak gerekecekti ki, bu kelime de “çorbacı” anlamına gelmektedir.

- Mutaffifîn sûresinin 14. âyetinde: كَلَّا بَلْ رَانَ

Bu âyette de vakf yapılamayacağı için ancak sekte yapılarak okunur. Sekte yapmak için, كَلَّا بَلْ lafzındaki lâm (ل) üzerinde durulur, nefes almadan kısa bir müddet ses kesilerek كَلَّا kelimesine geçilir. Yukarıda gösterilen dört yerde sekte yapmakla âyetlerin manasının daha iyi anlaşılması sağlanmış olmaktadır.

Mutaffifin sûresinin 14. âyetinde ise sekte, (بَلْ كَلَّا) kelimelerinin iki ayrı kelime olduğunu belirtmek için yapılır. Âyetin anlamı: “Hayır! Doğrusu onların işlemekte oldukları (kötülükler) kalplerini paslandırmıştır.” Eğer sekte yapılmıyaydı idğamı mütekâribeyn olacağından (بِرَّان) şeklinde okumak gerekecekti. Bu kelimenin de “küpçü” anlamına geldiği söylenmektedir.³²

B. İbtidâ

Sözlükte ibtidâ; bir şeye ilk olarak başlama anlamına gelir.³³ Tecvid ilminde ise; ilk defa okumaya başlamaya veya vakftan sonra okumaya devam etmek için tekrar başlamaya denir.³⁴ Bir şeye yeniden başlamak anlamına gelen isti'nâf ve i'tinâf kelimeleri de ibtidâ ile aynı manada kullanılır.³⁵ Arapça'da sükûn ile ibtidâ mümkün olmadığı için ibtidâ ancak hareke ile yapılır.³⁶ İbtidâ ihtiyârî olur. Fakat müstakil manaya ve maksada kâfi gelen yerde caizdir. İbtidâ; tam ibtidâ, kâfi ibtidâ, hasen ibtidâ ve kabîh ibtidâ olmak üzere vakf gibi dört kısımda incelenir.³⁷

C. Vakf ve İbtidâ İlminin Önemi

Vakf ve ibtidâyı bir bilim dalı olarak, “Kur'ân okurken lafız ve mananın uygun olduğu yerlerde durup, ardından başlamayı sağlamak amacıyla gerekli bilgiler veren

³² İfade edilen bu izah tarzları makul olmakla birlikte, bununları sekte yapmanın “sebebi” olarak değerlendirmemek gerekir. Çünkü sebep bu ise, diğer kırâatlerde niçin sekte yapılmamış sorusu akal gelebilir. Üstelik, Hafs tarafından bu dört yerin sektesiz vechi de nakledilmiştir. Kaldı ki bazı yerlerde yapılan idğamlarda da kelimenin bütünlüğünün bozulduğu söylenebilir veya birbirine vasletmekle mananın karışacağı başka yerlerin de bulunmasına rağmen buralarda niçin sekte yapılmadığı da sorulabilir. O halde niçin bu dört yerde sekte yapılmıştır? Sekte yapmaya esas sebep nedir? Esas sebep, nakildir. Hafs, hocasından, o da kendi hocalarından... Sahâbe ve Peygamberimize ulaşan senedle sekte yapılan yerleri bu şekilde öğrenip nakletmişlerdir. diğer kırâatler ise, sektesiz vechi nakletmişlerdir. Bkz. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 250-253.

³³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. I, s. 27.

³⁴ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 260.

³⁵ Çetin, Abdurrahman, “Vakıf ve İbtidâ”, *DİA*, İstanbul, 2012, c. XLII, s. 461.

³⁶ Temel, *Kur'ân Kırâatında Vakf ve İbtidâ*, s. 44.

³⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 230.

ilim” şeklinde tanımlamak mümkündür.³⁸ Kur’ân’ın i’cazının gösterilebilmesi ve kastedilen mananın doğru anlaşılabilmesi için vakf ve ibtidâ dikkat edilmesi gereken bir husustur.³⁹ İmla kurallarına uyulmadan okunan herhangi bir edebi eserde bile okunan metnin anlamının bozulacağı, eseri dinleyenlerin metinde iletmek istenen mesajı olması gerekenden çok daha farklı bir biçimde algılayacakları ve böylece asıl manadan uzaklaşılacağı aşikârdır. Netice itibariyle Kur’ân-ı Kerîm gibi eşine rastlanması mümkün olmayan i’cazkâr bir kelimada vakf ve ibtidâ ilmine gerekli önem verilmelidir.⁴⁰

Yüce Allah *وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْتَبٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا* “Biz, Kur’ân’ı, insanlara dura dura okuyasın diye âyet âyet ayırdık ve onu peyderpey indirdik”⁴¹ buyurmaktadır. Çünkü Kur’ân’ın üzerinde durup düşünmeyi ve manasını kalplere sindirmeyi kolaylaştıran taraf peyderpey indirilmesidir. Kur’ân-ı Kerîm’in bir defada toptan indirilmiş olmasının bunu sağlayamayacağını şu âyetler açıklamaktadır:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا İnkâr edenler, “Kur’ân ona bir defada toptan indirilseydi ya!” dediler. “Biz, Kur’ân’la senin kalbini pekiştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk.”⁴² *وَرَتَّلِ* “Kur’ân’ı ağır ağır tane tane oku.”⁴³ Cenab-ı Hakk’ın bu emir ve irşatları yalnız Kur’ân’ın indirildiği zamana ait olmayıp kıyamete kadar devam edecek olan bütün zaman dilimlerini kapsamaktadır. Yani bütün müslümanlar Kur’ân okudukları zaman bu hususlara uymaya mecburdurlar.⁴⁴

Ümmü Seleme’den (r.a.) gelen rivâyet Peygamberimiz’in (s.a.v) vakf ve ibtidâyâ özen gösterdiğini Kur’ân okurken bu ilme riâyet ettiğini haber vermektedir. Bu rivâyetlerden birinde Ümmü Seleme annemiz: “Peygamber (s.a.v) Kur’ân okuduğu zaman kırâatini âyet âyet keserdi.” demiş ve Fâtiha sûresinin ilk üç âyetini aralarında vakf yapmak sûretiyle okuduğunu rivayet etmiştir.⁴⁵

³⁸ Recep Koyuncu, *Kur’ân-ı Kerîm’in Anlaşılmasında Vakf İbtidâ’nın Rolü (İbnü’l-Enbârî, ed-Dânî ve es-Secâvendî Örneği)*, s. 58.

³⁹ Çetin, “Vakıf ve İbtidâ”, *DİA*, c. XLII, s. 461.

⁴⁰ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, s. 260.

⁴¹ İsrâ, 17/106.

⁴² Furkân, 25/32.

⁴³ Müzzemmil, 73/4.

⁴⁴ Temel, *Kur’ân Kırâatında Vakf ve İbtidâ*, s. 45.

⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Vitr”, 20; Tirmizî, “Fedâilü’l-Kur’ân”, 23.

Abdullah b. Ömer (r.a) (ö. 73/692), Kur'an'ı öğrenirken vakf yapılması gereken yerleri de öğrendiklerini ifade etmiştir. Kurrânın uzun veya kısa olsun konu tamamlanmadan kırâati kesmediklerini bildiren tabiinden Meymûn b. Mihrân, bazı kimselerin bu hususa dikkat etmemesinden yakınmıştır.⁴⁶ Kırâat imamlarının birçoğu vakf ve ibtidâyı bilmenin gereğine işaret ederek icazet vermek için vakf ve ibtidâ bilgisini şart koştur.⁴⁷

II. MUHAMMED SÂDIK EL-HİNDÎ'NİN ESERİNDE VAKF VE İBTİDÂ

Bu başlık altında vakfin tanımı ile vakf yapma yolları, vakf işaretleri ve çeşitlerine dair konular ele alınacaktır.

A. Vakfin Tanımı ve Vakf Yapma Yolları

Yukarıda değinildiği üzere Zerkeşî vakfı, mana bozulmayacak şekilde belirli yerlerden başlayarak kırâatte bulunmanın keyfiyetine dair bir ilim dalı şeklinde tarif ederken⁴⁸ İbnü'l-Cezerî ise, kırâate yeniden başlamak niyetiyle kelime üzerinde üzerinde sesi kesmek şeklinde tarif etmektedir.⁴⁹ Diğer taraftan Zekerîya el-Ensârî, vakfin iki farklı manaya geldiğini ifade etmektedir. Buna göre vakf, bir taraftan kârînin okuyuşu kesmesi anlamına gelirken bir taraftan da kârî tarafından durulmasa bile durulabilecek yerler anlamına gelir.⁵⁰ Muhammed Sâdik el-Hindî'nin söz konusu eserde verdiği tanım ise Ensârî'nin tanımıyla birebir örtüşmektedir.⁵¹ Yapılan araştırma sonucunda benzer bir tanıma başka bir eserde rastlanılmaması göz önüne alındığında, Muhammed Sâdik el-Hindî'nin vakf konusunda Ensârî'den naklettiği düşünülmektedir.

Muhammed Sâdik el-Hindî, vakfin tanımını zikrettikten sonra iskân, revm ve işmâm gibi vakf yapma şekillerinden bahsetmekte ve bu yollarla nasıl vakf yapıldığını ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır.⁵² Ayrıca sonu tenvinli ve te'nîs tâ'lı olan kelimeler üzerinde nasıl vakf yapılacağını da anlatmaktadır. Yine hazfe giden harfin yerine vücûben ve cevâzen "hâ" ziyade edilmesi işlemini ayrıntılı olarak belirtmiştir. "Hâ"

⁴⁶ Müslim, "*Salâtu'l-Musafirîn*", 38;Çetin, "Vakıf ve İbtidâ", *DİA*, c. XLII, s. 462.

⁴⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 225.

⁴⁸ Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân*, c. I, s. 342.

⁴⁹ Bkz. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 240.

⁵⁰ Bkz. Ensârî, *el-Muksid li-telhisî mâ fi'l-Mürşid fi'l-vakf ve'l-ibtidâ*, s. 4-5.

⁵¹ Bkz. Hindî, *Künûz*, s. 25.

⁵² Hindî, *Künûz*, s. 25.

ziyade edilmesi konusunu anlattıktan sonra, anlatılanların hepsinin Kur'ân dışındaki yerlerde geçerli olduğunu, hâ'yı bitişirmenin Yakup'tan⁵³ gelen rivayet dışında caiz olmadığını söylemektedir.⁵⁴

B. Vakf İşaretleri ve Bulunduğu Yerler

Eserinde yirmi dokuz tane vakf işaretini anlatan müellif, Vakf-ı Lâzım'a uzun bir şekilde değinerek bu vakf çeşidine ayrı bir önem atfetmiştir. Ayrıca zikrettiği yirmi dokuz vakf işareti içerisinde günümüzde yaygın olan mushaflarda yer almayan bazı vakf çeşitlerine de yer vermektedir. Zikredilen bu hususlar dikkate alınarak müellifin işlediği vakf işaretleri, aşağıda başlıklar halinde incelenecektir.

1. Vakf-ı Lâzım (م)

Vakf-ı Lâzımın alâmeti mim (م) harfidir. Vakfın mutlaka yapılması gerektiğine, vasl yapılacak olursa kastedilen mananın bozulacağına işarettir.⁵⁵ Süyûtî de, Vakf-ı Lâzımda mutlaka durmak gerektiğini, geçilirse mananın bozulacağını ifade etmektedir.⁵⁶ Vakf-ı Lâzım alâmetleri Kur'ân'da 84 yerdedir.⁵⁷ Muhammed Sâdık el-Hindî ise eserinde Vakf-ı Lâzımın Kur'ân'da bir görüşe göre 55, bir görüşe göre de 99 yerde olduğunu söylemektedir.

Muhammed Sâdık el-Hindî, Kur'ân-ı Kerîm'deki vakf işaretlerini tek tek tanıttıktan sonra bunlara dair verdiği örnekler üzerinden vakf hükümlerinin sebebini açıklamıştır. Müellif, ilk olarak Vakf-ı Lâzımın rumuzu olan mim harfi (م) ile başlamıştır. Vakf-ı Lâzımı tanıtırken bu vakfın vacip olduğunu, Vakf-ı Lâzımı terk etmenin manayı bozma ihtimali sebebiyle küfre götürebileceği hususunu ifade ederek şu örnekle bu durumu açıklamıştır: وما هم بمؤمنين^م يخادعون الله Bu iki âyet arasında vasıl yapıldığı zaman mana kesinlikle bozulmaktadır. Bu sebeple müellif Kur'ân eğitimi

⁵³ Kırâat-i aşere imamlarından Ebû Muhammed Yakub b. İshâk b. Zeyd b. Abdillâh el-Hadramî (ö. 205/821).

⁵⁴ Hindî, *Künûz*, s. 26-27.

⁵⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 229.

⁵⁶ Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahman, *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Mektebi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., I, s. 183.

⁵⁷ *Kitâbü't-Tecvîd min kelâmi'l-Mecîd*, Süleymaniye ktb. Ayasofya ksm. nr. 41/1 (müellifi meçhul), V, 35/b; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 334.

alanların bu vakfı öğrenmek için çaba sarf edip ona ihtimam göstermeleri gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁸

2. Vakf-ı Mutlak (ط):

Önemli kırâat alimlerinden Muhammed Tayfur es-Secâvendî (ö. 560/1165), Vakf-ı Mutlakı “kendisinden sonrasıyla ibtida yapmanın uygun olduğu vakf türü” diye tarif etmiştir.⁵⁹ Bu tarif Karaçam’ın eserinde biraz daha detaylandırılarak “bir yerde vakfin caiz, lâzım veya murahhas olduğuna dair bir kayıt mevcut değilse Vakf-ı Mutlak olur” şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁰ Vakf-ı Mutlakla ilgili kendisinden sonrasıyla başlangıç yapmanın caiz olduğu yerler konusunda aşağıdaki sınıflandırma yapılmıştır:

1. Kendisinden sonra mübtedâ bulunduğu olur. (اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ)
2. Kendisinden sonra cümle-i müste’nefe bulunması durumunda caizdir. (سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ)
3. (وعدا علينا حقا) gibi, mahzup bir fiilin masdarı bulunduğu mümkündür. Buradaki ibare, (وعدناه و عدا) anlamındadır.
4. (مَنْ يَشَاءِ اللَّهُ يُضِلَّهُ) âyetinde olduğu gibi bir şart bulunduğu başlangıç yapılabilir.
5. (أَتْرِيدُونَ أَنْ تَهْتُوا مِنْ أَصَلِّ اللَّهُ) âyetindeki gibi bir istifham bulunduğu olur. Bu istifham, (تُرِيدُونَ أَنْ تُصَدُّونَا) daki gibi mukadder de olabilir.
6. Nefy edatı bulunduğu olur. (مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ) âyetinde olduğu gibi.
7. (إِنَّ) bulunan bir cümle geldiğinde başlangıç caizdir.

İşte bu âyet-i kerîmeler, mâkabilileri üzerinde vakf caiz olan ve kendilerinden ibtidâ edilmeleri gereken âyetlerdir.⁶¹

Muhammed Sâdık el-Hindî ise eserinde Fâtiha Sûresi 4. âyet örneği üzerinden meseleyi şöyle açıklamaktadır:

“Mushaflarımızda tı (ط) harfiyle gösterilmiştir. Vakf-ı Mutlakın hükmü “vasl caiz, vakf evlâ” şeklindedir. Uygulamada geleneğimiz içerisinde genellikle vakf yapılması esas alınmış, bu tür yerlerde vasl yapıldığı zaman hoş karşılanmamıştır.

⁵⁸ Hindî, *Künûzü eltâfi’l-burhân fî rumûzi evkâfi’l-Kur’ân*, s. 18.

⁵⁹ es-Secâvendî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Tayfur, *İlelü’l-vukûf*, Mektebetü’r-Rüşd, 2. bsk., Riyâd, 2006, I, s. 116.

⁶⁰ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 334.

⁶¹ Yüksel, Ali Osman, *İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-Neşr*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 298.

Geçiş için bir sebep bulunmadığı müddetçe vasıl yapmak uygun değildir. Ve (ط) alâmetinin olduğu yerden başlamak güzel olur.

Örneğin “ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ * مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ” Önceki cümlelerde Allah Teâlâ sıfatlarından bahsetti ve مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ diyerek bahsi tamamladı. Burada مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ cümlesine إِيَّاكَ نَعْبُدُ cümlesini bağlamak için hiç bir sebep yoktur. إِيَّاكَ نَعْبُدُ cümlesinde kul Allah Teâlâ’dan istemeye başladığı için (ط) durağından sonra başlamak güzel sayılmıştır.⁶²

3. Vakf-ı Câiz (ج):

Alameti (ج) olan bu vakf, caiz vakf alâmetidir. Yani burada geçmek veya durmak eşittir. Secâvendî tarafından “kendisinde vaslın ve vakfin caiz olduğu vakf türü”⁶³ diye tarif edilirken; Suyûtî ise “kendisinde hem vakf hem de vasl yapmayı uygun kılan sebepler bulunduğu için vakf da vasl da caizdir” demektedir. Örneğin Bakara 2/4. âyette وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ifadesinden sonra Vakf-ı Câiz vardır. Zira bu ifadeden sonra gelen هُمْ يُوقِنُونَ وَبِالْآخِرَةِ ifadesinde vâv harfî atıf olduğu için öncesine göre vaslı gerektirir, mef’ul takaddüm ettiği için nazmın tertibi bozulduğundan dolayı da fasl vardır (arası kesilmiştir) ve vakf uygun olur.⁶⁴ Dolayısıyla bu gibi noktalarda vakf için de vasl için de eşit mesafede bir durum söz konusudur. Secâvendî eserinde hüküm bakımından vakfin da vaslın da eşit olduğunu ifade ederken, âlimlerin neredeyse tamamına göre Vakf-ı Câizde vakfin evlâ vaslın caiz olduğunu söylemektedir.⁶⁵

Muhammed Sâdık el-Hindî’nin söz konusu eserde verdiği tanım ise Secâvendî’nin tanımıyla örtüşmektedir. Hindî’nin konuyu açıklamak üzere verdiği örneğe bakıldığında, Secâvendî’nin örneğiyle ve açıklamasıyla aynı olduğu görülmekte ve her iki vechin de eşit olduğu sonucuna varılmaktadır. Müellif eserinde bir görüşe göre burada vakf yapmanın evlâ olduğunu söyleyenlerin olduğunu, ancak Secâvendî’nin böyle bir şeyden bahsetmediğini ve bu konunun kıyas kapsamına da girmediğini ifade etmektedir.⁶⁶

⁶² Hindî, *Künûz*, s. 19.

⁶³ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, c. I, s. 128.

⁶⁴ Secâvendî, *İlelü’l-vukûf*, c. I, s. 128.

⁶⁵ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 334.

⁶⁶ Hindî, *Künûz*, s. 20.

4. Vakf-ı Mücevvez (ج):

Vakf-ı Mücevvez alâmeti için mushaflarda (ج) harfi kullanılmıştır. Bir veche göre vakf caiz, diğer bir veche göre ise caiz değildir. Buna “Vakf-ı Mukayyed” de denilir. Vakf-ı Mücevvezde vakf caiz olmakla beraber vasıl evlâdır.⁶⁷ Secâvendî'nin eserine bakıldığında Vakf-ı Mücevvezin açık bir tanımının yapılmadığı ancak örneklerle konuyu izah ettiği anlaşılmaktadır. Muhammed Sâdık el-Hindî'nin de Secâvendî gibi Bakara Sûresi 86. âyetini örnek alarak ve aynı açıklamalarla konuyu anlattığı görülmektedir.

Muhammed Sâdık el-Hindî; Vakf-ı Mücevvezde hem vasıl hem de vakf yapmak için sebepler mevcut olduğundan dolayı vakf ve vasıl yapmanın mümkün olduğunu, ancak vakf sebebinin zayıf, vasıl sebebinin ise daha kuvvetli olması hasebiyle vakfin caiz, vasılın ise evlâ olduğunu söylemektedir.

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ⁶⁸

Bu âyette Vakf-ı Mücevvezden sonra gelen kelimenin başındaki fe harfi (ف) vaslı gerektirirken bu harften sonraki fiil ise isti'nâfiyye olması sebebiyle vakfi gerektirir. Müellif “fe” harfinin vaslı gerektirmesinin, fiilin vakfi gerektirmesinden daha kuvvetli olması sebebiyle Vakf-ı Mücevvezin bu hükümleri aldığını ifade etmektedir. Yine Muhammed Sâdık el-Hindî'nin belirttiğine göre Vakf-ı Mücevvezin iki yönü vardır. Vakf yönü zayıf vasıl yönü kuvvetlidir. Örneğin أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فِي آيَةِ فِيهَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ⁶⁹ âyetinde Vakf-ı Mücevvezden sonra gelen kelimenin başındaki fe harfi (ف) vaslı gerektirirken, bu harften sonraki fiil ise isti'nâfiyye olması sebebiyle vakfi gerektirir. Fakat müste'nif olan fiilin iktizasından (ف)'nin iktzası daha güçlüdür. Bu vecih Secâvendî'nin de dediği gibi daha açıktır.⁶⁹

5. Vakf-ı Murahhas (ص):

Bu Vakf-ı Murahhas alâmetidir. Vakf yapılan kelimenin sonraki kelimedenden daha güçlü olmadığı, ancak kelamın uzunluğu veya okuyucunun nefesinin yetmemesi gibi herhangi bir zaruret sebebiyle vakf yapılan ve durulduğunda geriden almayı

⁶⁷ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 334.

⁶⁸ Bakara 2/86

⁶⁹ Hindî, *Künûz*, s. 20.

gerektirmeyen vakf türüdür.⁷⁰ Mehmet Emin Maşalı bu durumu şöyle izah etmektedir: “Birbirinden bağımsız olmamakla birlikte, tek başına müstakil birer cümle olma vasfı taşıyan birkaç cümleden oluşan uzun âyetlerin tek nefeste okunması mümkün olmadığından, küçük cümlelere bölünerek okunmasını ifade eder. Zira bu durumda âyeti oluşturan cümleler başlı başına birer anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla da bu cümlelerin sonunda vakfedilmesi durumunda artık geriden almaya gerek bulunmamaktadır.”⁷¹

Muhammed Sâdık el-Hindî bu vakfta nefes zorunlu olarak kesildiğinde durmanın caiz olduğunu ifade eder. Eğer zaruret yoksa geçmek evlâdır. Yine Hindî'nin ifadesine göre Vakf-ı Murahhas iki tam kelimenin olduğu yerde bulunur ki, ikinci kelime birinci kelimeye muhtaçtır. Çünkü (أَنْزَلَ)'nin faili kendisinde gizlidir ve bir önceki kelimeye döner veya kendinden önceki مَا'ye döner.⁷² Ondan dolayı vasl evlâdır. Ancak nefesi kesildiğinde zarureten durabilir. Geriden almaya gerek yoktur. Çünkü kelime tamdır. Manasını müstakil olarak ifade eder.⁷³

6. Vakf-ı Kıf (قف):

Vakf alâmetidir. Kelime manası “bu kelime üzerinde vakf yap” demektir. Vakftaki faydadan dolayı burada vakf yapmak, vasıldan efdaldır.⁷⁴ Bu vakf türünde durulmasa da herhangi bir sorun yoktur. Örneğin, ⁷⁵أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا âyetinde durulduğunda (و) isti'nafiyye (yeni cümle) olur ve vakf caizdir. Vasledildiğinde de (و) atıf olur ve fiil takdir edilerek (ve ehsinû bil vâlideyni ihsânen) olur.⁷⁶

7. Vakf-ı Kâf (ق):

Vasl alâmetidir. Buna (قد قيل) alâmeti de denir. (ق) rumuzu hakkında, bu vakf işaretinin bulunduğu yerde, âlimlerin vakf yapıp yapmama hususunda ihtilaf ettikleri

⁷⁰ Secâvendî, *İlelü'l-vukûf*, c. I, s. 130; a.mlf., *Kitâbu'l- vakfi ve'l- ibtidâ*, s. 111.

⁷¹ Maşalı, Mehmet Emin, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kırâat İlmi*, Otto Yayınları, İstanbul, 2016, s. 149.

⁷² Bakara, 2/4.

⁷³ Hindî, *Künûz*, s. 20.

⁷⁴ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 335.

⁷⁵ İsrâ, 17/23.

⁷⁶ Hindî, *Künûz*, s. 20.

anlaşılır. Kurrâdan çoğunluğa göre vasl alâmeti olarak kabul edildiği için vasl evlâ vakf ise caizdir.⁷⁷

Muhammed Sâdık el-Hindî'ye göre bu zayıf bir vakf alâmetidir. Yani burada durulabileceği halde, vasl önceliklidir (evlâdır). Örneğin, هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا كَ،⁷⁸ âyetinde ulemanın çoğunluğuna göre vasl, bazı âlimlere göre de vakf evlâdır. Ancak evlâ olan çoğunluğa uymaktır.⁷⁹

8. Vakf-ı Mu'âneka

Üçer nokta ile remzedilen mu'âneka durağının ismi, tanımı ve vakf çeşitlerinden hangi başlığın altında değerlendirildiği âlimlere, yaşadıkları dönemlere ve mensup oldukları ekollere göre farklılık arz etmektedir.⁸⁰ Zerkeşî konuyla ilgili şöyle bir açıklamaya yer vermektedir: “Kelâmın ikisinden birinin bedel üzerine iki maktâ olmasıdır. Eğer birincisinde vakf farz olunursa ikincisinde vasl; birincisinde vasl farz olunursa ikincisinde vakf vacip olur.”⁸¹ Diğer taraftan İbnü'l-Cezerî vakf-ibtidâ konusunda vakf yapma yollarının kaidelerini ve türlerini anlatmakta ve bu vakf türüyle ilgili ise, “bir harf üzerine vakfî caiz görür, bazıları ise diğeri üzerine vakfî caiz görürler. Birbirinin yerine geçerli olmak üzere iki vakf arasında murâkabe olur” şeklinde bir açıklama yapmaktadır. İbnü'l-Cezerî aynı zamanda bu konuya ilk dikkat çekenin Ebü'l-Fadl er-Râzî (ö. 454/1062) olduğunu ve er-Râzî'nin bu vakfın ismini arûzdaki murâkabeden aldığını söylemektedir.⁸² Süyûtî ise vakf-ı murâkabeyi kurrâya göre şöyle açıklamaktadır: “İki kelimenin sadece birisinde vakıf yapılması halidir. Bu vakf işaretleri bir yerde bulunduğu birinci harf veya ikinci bir harf üzerine vakfetmeye cevaz verirler ve iki vakıf arasında karşıtlık üzerine bir murâkabe olur. Eğer iki duraktan birinde durulursa diğeri üzerine vakf olmaz.”⁸³ İlk dönemlerde murâkabe

⁷⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 335.

⁷⁸ Bakara, 2/29.

⁷⁹ Hindî, *Künûz*, s. 20.

⁸⁰ el-Harbî, Abdülazîz b. Ali, “Vakfî't-Tecâzûb (el-mu'âneka) fi'l-Kur'âni'l-Kerîm”, *Mecelletü Câmiati Ümmi'l-Kurâ li-ulûmi's-Şer'îati ve'l-lugati'l-arabiyyeti ve âdâbihâ*, 1425, c. 19, sayı: 31, (3-51), s. 12-13.

⁸¹ Zerkeşî, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire, 1957, c. I, 365.

⁸² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 237-238.

⁸³ Süyûtî, *el-İtkân*, c. I, s. 187.

ismiyle anılan bu vakfın sonraki dönemlerde “muâneka” ve “tecâzüb”⁸⁴ isimleriyle de anıldığı görülmektedir. Mesela Âlûsî bu vakf türü için tecâzüb ismini kullanmaktadır.⁸⁵

Muhammed Sâdık el-Hindî ise söz konusu eserde, bu vakfın aynı manada birleşen birbirine murâdif üç noktanın beraber gelmesinin muâneka alâmeti olduğunu, Vakf-ı Muâneka işaretinin bir yerde bulunması halinde okuyucunun ikisinden birinde durup diğerini birleştirmesi gerektiğini, böylece manada bozulma olmayacağı için okuyucunun istediği o iki işaretten birisinin üzerinde durmasının caiz olduğunu ifade etmektedir. Ancak yine Hindî'nin ifadesine göre okuyucunun hocası o iki yerden hangisinde vakf veya vasl yaptıysa onu tercih etmesi evlâdır. Öyleyse her ikisinde de vakf caiz değildir. Aynı şekilde her ikisinde vasl da caiz değildir.⁸⁶

Vakf-ı Muâneka konusunun incelendiği eserlerde bu vakftan bahsedildiğini fakat muâneka durağının bulunduğu âyetlerin bazılarında değinilirken bu vakf türünün sayısına dair pek fazla bilgi verilmediği görülmektedir. Muhammed Sâdık el-Hindî ise eserinde Vakf-ı Muânekanın mütekaddimîne göre 19 yerde, müteahhirîne göre 18 yerde olmak üzere meşâyihim açık bir şekilde beyan edip tercih ettikleri 38 muâneka durağını zikredeceğini ifade etmektedir.⁸⁷ Ancak *el-Mushafu'l-Hindî*'de Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eserinde işaret ettiği bu vakf çeşidinin 34 yerde geçtiği tespit edilmiştir.

9. Vakf-ı Lâ (لا)

Alameti (لا) olan bu vakf, lafız yönüyle kendinden sonra gelen kelimeyle ilgili olan yerlere konulan ve “burada vakf yapılması uygun değildir” demek olan bir vakf çeşididir. Dolayısıyla bir zaruret sebebiyle lâ (لا) durağında vakf yapıldığında uygun bir şekilde geriden almak kaydıyla okumaya devam edilir.⁸⁸ Eğer Vakf-ı Lâ (لا), âyetin bittiği yerde olursa o takdirde burada vakf yapıldığında geriden almaya gerek yoktur.⁸⁹

⁸⁴ Tecâzüb, karşılıklı münazaa etmek anlamına gelmektedir. Burada ard arda gelen aynı vakf arasında karşılıklı üzerine bir tercih söz konusudur. Bkz. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. I, 112.

⁸⁵ Âlûsî, Mahmûd Ebü'l-Fadl *Rûhu'l-Meânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.s., c. XXIII, s. 33.

⁸⁶ Hindî, *Künûz*, s. 21.

⁸⁷ Hindî, *Künûz*, s. 21-22.

⁸⁸ Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*, s. 138.

⁸⁹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 335.

Muhammed Sâdık el-Hindî ise eserinde lâ (ﻻ) remzinin bulunduğu yerde vakf yapılmayacağını yani orada durmayıp okumaya devam etmenin evlâ, durmanın ise kabih olduğunu ifade etmektedir. Ancak okuyucu nefesinin daralması sebebiyle durmak mecburiyetinde kalırsa vakf yapar ve âyeti vasl hükmünde olacak şekilde vakf yaptığı yerin öncesinden alarak okumaya devam eder.⁹⁰

10. Vakf-ı Nebî

Muhammed Sâdık el-Hindî bu vakfı, Hz. Peygamber (sav)'in vakf yaptığı yerler olarak tanımlamaktadır. Muhammed Sâdık el-Hindî, çoğunluğun görüşüne göre Kur'ân'da Vakf-ı Nebînin on dört yerde olduğunu ifade etmektedir. Yine Muhammed Sâdık el-Hindî'nin aktardığına göre bazıları bu sayıyı yirmi yediye çıkarmaktadır.⁹¹ Yirmi yedi yerde geçtiğini söyleyenlere göre Vakf-ı Nebînin bulunduğu sûreler şunlardır: Bakara 2/148, 197 (iki yerde), Âl-i İmrân 3/7,7, 9 (üç yerde), Nisâ 4/40 (bir yerde), Mâide 5/32, 48, 116, 116 (dört yerde), En'âm 6/19 (bir yerde), Yûnus 10/2, 53, 53 (üç yerde), Yûsuf 12/108 (bir yerde), Ra'd 13/17, 18 (iki yerde), Nahl 16/5, 103 (iki yerde), Lokmân 31/13 (bir yerde), Mü'min 40/6 (bir yerde), Haşr 59/2 (bir yerde), Nâziât 79/23 (bir yerde), Kadr 97/3, 4 (iki yerde), Nasr 110/3 (bir yerde), İhlâs 112/1 (bir yerde).⁹² Ancak *el-Mushafu'l-Hindî* incelediğinde, bu mushafta Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eserindeki 16 adet Vakf-ı Nebîye yer verildiği görülmektedir. Bu vakflar şu âyetlerdedir: Bakara 2/148, 197 (iki yerde), Âl-i İmrân 3/7 (bir yerde), Nisâ 4/40 (bir yerde), Mâide 5/32, 116 (iki yerde), Yûnus 10/2, 53, 53 (üç yerde), Yûsuf 12/108 (bir yerde), Ra'd 13/18 (bir yerde), Lokmân 31/13 (bir yerde), Mü'min 40/6 (bir yerde), Haşr 59/2 (bir yerde), Kadr 97/3 (bir yerde), Nasr 110/3 (bir yerde). Ebû Abdillah Muhammed b. İsa (ö. 253/867) ise, Resûlullah'ın (s.a.s.) 17 yerde vakf yaptığını haber verip şu onyedini yer sıralamıştır. Bakara 2/148, 197 (iki yerde), Âl-i İmrân 3/7 (bir yerde), Mâide 5/31, 48, 116 (üç yerde), Yûnus 10/2, 53 (iki yerde), Yûsuf 12/108 (bir yerde), Ra'd 13/17 (bir yerde), Nahl 16/5 (bir yerde) Lokmân 31/13 (bir yerde), Mü'min 40/6 (bir yerde), Nâziât 79/22 (bir yerde), Kadr 97/3, 4 (iki yerde), Nasr 110/3 (bir yerde).

⁹⁰ Hindî, *Künûz*, s. 22-23.

⁹¹ Hindî, *Künûz*, s. 24.

⁹² Hindî, *Künûz*, s. 24.

11. Vakf-ı Gufrân

Muhammed Sâdık el-Hindî eserinde Vakf-ı Gufrânın Hz. Peygamber'in (sav) dua ve niyazda bulunmak amacıyla yaptığı vakflar olduğunu söyledikten sonra *Hülâsa* adlı eserde ve Secâvendî'nin eserinde de böyle olduğunu zikretmiş ve Kur'ân'da Vakf-ı Gufrân'ın geçtiği on âyeti şu şekilde zikretmiştir: Mâide 5/51 (bir yerde), En'âm 6/36 (bir yerde), Secde 32/18 (aynı âyette, iki yerde), Yâsîn 36/12, 30, 52, 61, 81 (beş yerde), Mülk 67/19 (bir yerde).⁹³

12. Vakf-ı Münzel

Cebrâil'in (a.s) vahy sırasında yapmış olduğu vakflar Vakf-ı Cibril veya Vakf-ı Münzel olarak adlandırılmıştır. Vakf-ı Münzelin sayıları hakkında ihtilaflar olmakla beraber meşhur olan sekiz yer şu şekilde ifade edilmektedir: Bakara 2/120, 276 (iki yerde), Âl-i İmrân 3/7, 95 (iki yerde), En'âm 6/36, 124 (iki yerde) A'râf 7/187 (bir yerde), Yâsîn 36/51 (bir yerde).⁹⁴

Muhammed Sâdık el-Hindî ise, Cebrail'in (as) Hz. Peygamber'e (sav) vahyederken yapmış olduğu vakflara Vakf-ı Münzel veya Vakf-ı Cibril denildiğini belirttikten sonra, bu vakfların sayısının ihtilaflı olmakla beraber on iki yerde geçtiğini söylemektedir.⁹⁵ Bakara 2/120, 146, 274 (üç yerde), Âl-i İmrân 3/7, 94 (iki yerde), Mâide 5/51 (bir yerde), En'âm 6/36, 124, (iki yerde) A'râf 7/36 (bir yerde), Tevbe 9/101 (bir yerde), Yâsîn 36/52 (bir yerde), Mülk 67/19 (bir yerde). *el-Mushafu'l-Hindî* baştan sona tetkik edildiğinde Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eserinde on iki adet Vakf-ı Münzel arasında sayılmayan Hac Sûresi 40. âyette de Vakf-ı Münzel olduğu saptanmıştır.⁹⁶ *el-Mushafu'l-Hindî*'ye göre Vakf-ı Münzel olan sûre ve âyet sayıları şu şekilde sıralanabilir: Bakara 2/120, 146, 274 (üç yerde), Âl-i İmrân 3/7 (bir yerde), Mâide 5/51 (bir yerde), En'âm 6/36, 124, (iki yerde) A'râf 7/187 (bir yerde), Tevbe 9/101 (bir yerde), Yâsîn 36/52 (bir yerde), Mülk 67/19 (bir yerde).⁹⁷

⁹³ Bkz. Hindî, *Künûz*, s. 24-25.

⁹⁴ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 337.

⁹⁵ Bkz. Hindî, *Künûz*, s. 25.

⁹⁶ *el-Mushafu'l-Hindî*, s. 304.

⁹⁷ Bkz. Hindî, , *Künûz*, s. 25.

C. Diğer Vakıf İşaretleri

1. Rumuz (صلی):

Vasl manasınadır. Vaslın efdal olduğunu ancak vakf yapılabileceğini bildirir. (Bu remzin yapılışı şöyledir: Sâd (ص) ile lam (ل) vasl (وصل) kelimesinden yâ (ی) ise (أولى) kelimesinden alınmıştır.⁹⁸ Hindî de bu vakf rumuzunun “el-vasl evlâ” cümlesinden kısaltma olduğunu ifade etmektedir. Yani vakf câiz olmakla beraber vasl evlâdır. Örneğin: وَبِئَقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ Buradaki ilk âyette durulduğunda şanı yüce Sultan-ı Azîz Allah’ın bekasında tereddüd oluşur. Bundan dolayı vasl evlâdır.⁹⁹

2. Rumuz (صل):

Muhammed Sâdık el-Hindî’nin ifadesine göre bu rumuz, emir fiil olup vaslî emretmektedir. Çünkü burada vasıl, fiil cümlesi hudûs ve teceddüde delalet ettiğinden dolayı daha güzel olur. Yani fiil cümlesi, aslında yeni bir cümle başlangıcına delalet etmektedir. Dolayısıyla fiil cümlesinde vasl yapılması daha uygun olmaktadır. Geçildiğinde fiil cümlesi, isim cümlesine atıf olur. O zaman da fiil cümlesi istimrâra (devamlılığa) delalet eden isim cümlesi hükmünde olur.¹⁰⁰

3. Rumuz (س) :

Sekte yapılması gerektiğini ifade eden (س) harfî (سكتة) kelimesinden alınmıştır. Sekte ile okunacak yerlerde kelimenin üstüne konulmakla birlikte çoğunlukla kelimenin altına konulur.¹⁰¹ Hindî sekte alâmetinin bulunduğu yerde sükûnun belirli şartlara bağlandığını ifade etmektedir. Hindî’ye göre bu şartlar; vasla daha yakın olması, vakfa yakın olmaması ve nefesin kesilmemesi şeklinde sıralanabilir. Bazı mushaflarda sekteye rumuz olarak sadece (س) harfî kullanılmıştır.¹⁰²

⁹⁸ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 335.

⁹⁹ Hindî, *Künûz*, s. 20.

¹⁰⁰ Hindî, *Künûz*, s. 20.

¹⁰¹ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 336.

¹⁰² Hindî, *Künûz*, s. 21.

4. Rumuz ك

Bu harf, kezâlike (كذلك) kelimesinin kısaltılmış halidir. Kendinden önceki vakf alâmetinin hükmüne tabidir.¹⁰³ Daha önceki işaretin hükmü neyse burada da aynı hükümle vakf yapılır.¹⁰⁴

D. Yaygın Olarak Kullanılmayan Vakf İşaretleri

Muhammed Sâdık el-Hindî, Türkiye’de ve İslâm dünyasının büyük bölümünde basılan mushaflarda kullanılmayan vakf türlerine de bu kitapta yer vermiştir. Ancak Tâc Company tarafından basımı gerçekleştirilen *el-Mushafu ’l-Hindî*’de, Muhammed Sâdık el-Hindî’nin bu eserinde işaret ettiği vakf türleri mümkün mertebe gösterilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁵ Müellifin işlemiş olduğu ve İslâm dünyasının büyük bölümünde basılan mushaflarda kullanılmayan vakf işaretleri şunlardır:¹⁰⁶ (صلی، صل، سم، لا سم، وقفه، لاه، قلی،) (ه، ه، ه، خب، ی، عب، تب، بت، تد، لب، ش، تك).

1. Rumuz (سم):

Muhammed Sâdık el-Hindî bu vakfın, semâî vakf olduğunu ifade eder. Yine onun aktardığına göre Secâvendî bu alâmeti kullanmış ve şöyle demiştir: “Burada vakfedilse de vakfedilmese de bir sakınca yoktur.” Örneğin:¹⁰⁷ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ
Burada herhalukarda vakf evlâdır, ancak buradaki vakf semâîdir.¹⁰⁸

2. Rumuz (لا سم):

Hindî’nin aktardığına göre bu rumuz, vakf yapmama alâmetidir. Çünkü semâî değil kıyâsidir. Örneğin ¹⁰⁹ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا / يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا / بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا¹⁰⁹ âyetinde vakf yapmanın kıyâsen bir sakıncası yoktur. Ancak burada vakf yapmak semâî değildir.¹¹⁰

¹⁰³ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 335.

¹⁰⁴ Hindî, *Künûz*, s. 23.

¹⁰⁵ *el-Mushafu ’l-Hindî*, s. 5, 12, 18, 21.

¹⁰⁶ Bkz. Hindî, *Künûz*, s. 20-24.

¹⁰⁷ Mutaffifîn, 83/29.

¹⁰⁸ Hindî, *Künûz*, s. 20.

¹⁰⁹ Zilzâl, 99/4-5.

¹¹⁰ Hindî, *Künûz*, s. 21.

3. Rumuz (وقفه):

Hindî'nin izahına göre bu alâmet, uzun sekte işaretidir. Yani sekte burada vasla değil vakfa yakındır ve nefes de kesilmemelidir. Bazı mushaflarda buna rumuz olarak (وقف) lafzı kullanılmıştır.¹¹¹

4. Rumuz لا:

Kıraat âlimlerine göre burada vakf sahih olmamakla birlikte, fukahâ ve muhaddisîne göre zorunluluk halinde durulduğu zaman geriden almaya ve tekrara ihtiyaç olmadığına dair bir alâmettir. Muhammed Sâdık el-Hindî de söz konusu mesele hakkında aynı görüşe sahip olduğunu belirtmektedir. Fâtiha sûresinin 2-3 ve 4. âyetlerinin arasında vakf yapmak böyledir. Fâtiha'nın 4. âyetinde vakf yapmak evlâdır. Çünkü ondan önceki iki âyetin aksine burada Allah'ın sıfatlarının zikri tamamlanmıştır. Vakf yoluyla sıfatların mevsufu ile bir arada olması, ayrı olmalarından evlâdır. Eğer durmak zorunda kalırsa geriden almaz.¹¹²

5. Rumuz قلى

Bu işaret Vakf-1 Evlâ alâmetidir. Yani burada vakf yapmak muâneka rumuzunda zikredildiği gibi evlâdır.¹¹³

6. Rumuz •

Vakf-1 tâm alâmetlerinden biridir. Bu alâmetin olduğu yerde bütün kırâat âlimlerine göre vakf yapmak gerekir.¹¹⁴

7. Rumuz •

Kûfeliler hariç Basra, Şam ve Medinelilere göre Vakf-1 Tâm alâmetidir.¹¹⁵

---

¹¹¹ Hindî, *Künûz*, s. 21.

¹¹² Hindî, *Künûz*, s. 23.

¹¹³ Hindî, *Künûz*, s. 23.

¹¹⁴ Hindî, *Künûz*, s. 23.

¹¹⁵ Hindî, *Künûz*, s. 23.

E. Vakf Alâmeti Olmadığı Halde Bazı Mushaflarda Kullanılan İşaretler

1. Rumuz ۞

Vakf alâmeti olmayıp Kûfelilere göre beş âyette bir konulan alâmettir. Bu ve bundan sonraki rumuz aslında vakf rumuzlarından değildir, bunlar cümmel (ebced) hesabına göre Kur'ân'daki âyetlerin sayısını gösteren rumuzlardır.¹¹⁶

2. Rumuz خب

Basralılara göre sûrenin evvelinden beş âyet okunduktan sonra konulan vakf işaretidir. Bu alâmet (Hamsetün li'l-Basriyyîn) cümlesinin kısaltmasıdır. Bu rumuz Basralılara göre sûrenin başından bu âyetin sonuna kadar Kûfelilerin aksine beş âyet olduğunu göstermektedir.¹¹⁷

3. Rumuz ى

Kûfelilere göre on âyette bir konulan alâmettir.¹¹⁸

4. Rumuz عب

Basralılara göre on âyette bir konulan alâmettir. Basralılara göre bu alâmet, sûrenin başından buraya kadar on âyet olduğunu göstermektedir.¹¹⁹

5. Rumuz تب

Rumuzda yer alan “ت” harfi “taktı” kelimesinin kısaltmasıdır. (Âyetün li'l-Basriyyîn) cümlesinin kısaltması olan bu rumuz, âyetlerin bölümlenmesini ifade etmektedir.¹²⁰

6. Rumuz لب

Basralılara göre bu rumuzun olduğu yer âyet alâmeti değildir. Diğerlerine göre ise âyet alâmetidir.¹²¹

¹¹⁶ Hindî, *Künûz*, s. 23; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstilahları*, s. 141.

¹¹⁷ Hindî, *Künûz*, s. 23; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstilahları*, s. 141.

¹¹⁸ Hindî, *Künûz*, s. 23.

¹¹⁹ Hindî, *Künûz*, s. 24; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstilahları*, s. 141.

¹²⁰ Hindî, *Künûz*, s. 24.

¹²¹ Hindî, *Künûz*, s. 24; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstilahları*, s. 141.

7. Rumuz بت

Bu Kûfelilere, yani Âsım, Hamza ve Kisâî'ye göre âyet alâmetidir.¹²²

8. Rumuz تد

Bu rumuz Medinelilere, yani İmam Nâfi' (ö. 169/785) Kırâat-i seb'a imamlarından ve tâbilerine göre âyet alâmeti olarak kullanılmaktadır.¹²³

9. Rumuz شا

Şamlılara, yani İbn Âmir ve tâbilerine göre âyet alâmetini ifade etmektedir.¹²⁴

10. Rumuz تك

Mekkelilere, yani İbn Kesîr ve tâbilerine göre âyet alâmetidir.¹²⁵

11. Rumuz ع

Rükû alâmetidir. Alâmeti ayn (ع) olan, bir kıssa veya konunun bittiğini ifade eden, namazda Kur'ân okuyan kişi için rükûya gidilecek en uygun yer kabul edildiğinden "Rükû alâmeti" denilen bir remzdir.¹²⁶ Bazı mushaflarda (عشر) kelimesinden alınan ve on âyette bir konulan ayn (ع) işareti kullanılmaktadır.¹²⁷

Muhammed Sâdık el-Hindî'nin aktardığına göre, iki işaret bir arada olduğunda iki rumuzdan herhangi biriyle amel edilmesi caizdir. Fakat kurrânın çoğunluğuna göre üstteki rumuz ile amel etmek alttaki ile amel etmekten daha çok tercih edilir. Üstteki ile amel Amr b. Sabbâh'ın, alttaki ile amel ise Ebû Ubeyd b. Sabbâh'ın tarikidir. Bu her iki tarik de Hindistan, Turan ve bu beldeler dışındaki yerlerde Kûfeli Âsım'ın ravisi olan Hafs'ın kırâatinde meşhur olmuştur.¹²⁸

¹²² Hindî, *Künûz*, s. 24; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*, s. 141.

¹²³ Hindî, *Künûz*, s. 24; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*, s. 141.

¹²⁴ Hindî, *Künûz*, s. 24.

¹²⁵ Hindî, *Künûz*, s. 24.

¹²⁶ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 271.

¹²⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 336.

¹²⁸ Hindî, *Künûz*, s. 24.

III. DEĞERLENDİRME

Vakf ve ibtidâ ilminin tanımı ve öneminin ele alındığı bu bölümde, kırâat âlimlerinden Enbârî gibi isimler vakfın tanımında sadece nefesin kesilmesini dikkate alırken, Zerkeşî gibi isimler anlam bütünlüğünü öncelemektedir. Muhammed Sâdık el-Hindî ise vakfın tanımında öncelikle nefesin kesilmesini esas almaktadır. Ancak vakfın tanımı yapılırken her iki hususu birlikte dikkate almanın en isabetli yol olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Muhammed Sâdık el-Hindî'nin *Künûz* adlı eserinde, vakf konusunu işlerken, *el-Mushafu'l-Hindî* gibi İslâm coğrafyasının genelinde kullanılmayan mushaflardaki vakf türlerini de ele alması dikkat çekmektedir. Böylece el-Hindî, bütün vakf çeşitlerini eserinde bir araya getirmiştir. Ayrıca gerek ilgili âyet ve hadisler, gerek se sahâbe ve tâbiînden nakledilen haberler çerçevesinde vakf ve ibtidâ ilminin, Kur'ân'ın hem tilâveti hem de doğru anlaşılması açısından büyük önem taşıdığını söylemek mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED SÂDİK EL-HİNDÎ'NİN ESERİNDE KUR'ÂN'LA İLGİLİ DİĞER KONULAR

Muhammed Sâdık el-Hindî'nin *Künûz* adlı eserini vakf ve ibtidâ ilmi açısından tahlil ettiğimiz çalışmanın bu bölümünde, söz konusu eserde müellif tarafından vakf ve ibtidâ ilminden ayrı olarak, harflerin mahreç ve sıfatları gibi kırâat ilmi ve mushafın cemi, sûrelerden Mekkî ve Medenî olanlar gibi de doğrudan veya dolaylı olarak Kur'ân'ın tilavetine dair ele aldığı konular işlenecektir.

I. KIRÂAT İLMİNE DAİR KONULAR

A. Harflerin Mahreçleri

Harf, sözlük anlamı itibariyle bir şeyin ucu, keskin tarafı, bir şeye meyletmek demektir. Harfler, kelime oluşturulurken bilinen yerlerde kullanılması sebebiyle bu şekilde ifade edilmiştir.¹²⁹ Halil b. Ahmed (ö. 175/791) Nahiv ve aruzu sisteme kavuşturan ünlü dil ve edebiyat âlimi. harf kavramını “Anlamları ayırmak için müstakil bir edat olarak bina edilmiş her bir kelimedir” şeklinde tarif etmektedir. Bu kelime iki veya daha fazla harften oluşsa da ona göre harftir. (حتى هل بل لعل) örneklerinde olduğu gibi.¹³⁰ Aliyyü'l-Kârî (ö. 1014/1605) ise harfin ıstılâhî tanımını şöyle yapar: “Bilinen mahreç bölgelerinden birisine dayanarak çıkan sese harf denir. Burada ses ya boğaz, dil ve dudak gibi mahreç bölgelerinden birine dayanır ya da mukadder bir mahrece dayanır ki med harflerinden (l) elifin mahreci buna bir misal teşkil eder.”¹³¹ Diğer taraftan Saçaklızade de harf konusunda, “muhakkak veya mukadder bir mahrece dayanarak çıkan sese harf denir” şeklinde bir açıklama yapmaktadır.¹³²

¹²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. IX, 41; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 185.

¹³⁰ el-Ferâhîdî, Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Dâvud Sellum Süleyman el-Anbekî, Mektebetü Lübnân, 1. bsk., Beyrut, 2004. s. 151; Çiftçi, Ali, “Hicri İlk Dört Asrın Önde Gelen Arap Dilbilimcileri Perspektifinden Harflerin Mahreçleri ve Sıfatlarının Değerlendirilmesi”, *Bilimname*, XXXI, 2016/2, ss. 131-177, s. 140.

¹³¹ Aliyyü'l-Kârî, *el-Minehu'l-fikriyye şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2009, s. 8.

¹³² Saçaklızade, Muhammed b. Ebû Bekir, *Cühdü'l-Mukill*, thk. Salim Kaddûrî el-Hamed, Daru Ammar 2. bsk., Amman, s. 59.

Mahreç terimi ise sözlük anlamı itibariyle “çıkış yeri” manasına gelmektedir.¹³³ Mahrecin ıstılâhî manasıyla ilgili Kastalânî (ö. 923/1517), “mehâric kelimesi mahreç kelimesinin çoğuludur, bu da harfin kendisinden doğduğu yerin adıdır ve harfi doğuran yerdir” tanımını yapmaktadır.¹³⁴ Saçaklızâde ise mahrecin “Harfin kendisinden zuhur ettiği/çıktığı ve başka harflerden ayrıldığı yerdir.” Şeklindeki tanımını nakletmektedir.¹³⁵

Muhammed Sâdık el-Hindî, eserinde harflerin mahreçlerinin adedi hususundaki ihtilaflara da değinmekte, Kurrâ ve Halil b. Ahmed gibi ilk nahivcilere göre harflerin mahreçlerinin on yedi adet olduğunu, bir grubun ise harflerin mahreç yerlerini on altı adet olarak kabul ettiğini ve bu görüşte olanların hurûf-i cevî (ağız bölgesi harfleri) olan “med” ve “lîn” harflerinin mahrecini düşürdüklerini, Elif’in mahrecini aksa’l-halk (boğazın en gerisi), Yâ ve Vav’ın mahrecini ise harekeli hallerindeki mahreçleri olarak izah etmektedir. Hindî diğer bir grubun da Nûn (ن), Lâm (ل), Vav (و) harflerin mahrecini düşürerek mahreç sayılarını on dört olarak kabul ettiklerini belirtmiş, İbn-i Hâcib’in bütün bunların takribî mahreçler olduğunu, her harfin kendine has mahrecinin bulunduğu şeklindeki görüşünü de zikretmiştir.¹³⁶ Dolayısıyla bakıldığında Hindî’nin mahreç konusundaki görüşünün mahreç sayısını on yedi olarak kabul eden alimlerle örtüştüğü görülmektedir.

B. Harflerin Sıfatları

Sözlükte nişan ve alâmet anlamına gelen sıfat,¹³⁷ ıstılâhî olarak, harfin mahrecinden çıkışı esnasında kazandığı yumuşaklık ve sertlik, zayıflık ve kuvvetlilik, uzunluk ve kısalık, incelik ve kalınlık gibi harflerin birbirinden ayrılmasına sebep olan özelliklere harflerin sıfatları denir.¹³⁸

Harflerin sıfatları konusunda kırâat âlimleri arasında bir görüş birliği yoktur. Alimlere göre sıfatların sayısı on dört ile kırk dört arasında değişkenlik arz etmektedir.

¹³³ Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, thk. Halil Me’mûn Şeyhâ, Dâru’l- Ma’rife 2. bsk., Beyrut, 2007, s. 288; Ali Çiftçi, *a.g.m.*, s. 141.

¹³⁴ Kastalânî, Şihâbüddîn, *Letâifü’l-işarât li-fünûni’l-Kırâat*, thk. Âmir es-Seyyid Osmân Abdüssabûr Şâhin, Kahire, 1972, c. I, 182.

¹³⁵ Saçaklızâde, *Cühdü’l-Mukill*, s. 59.

¹³⁶ Hindî, *Künûz*, s. 5.

¹³⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, c. IX, 356; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, s. 113.

¹³⁸ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 197.

Nitekim İbnü'l-Cezerî harflerin sıfatlarını *Mukaddime*'de 18, *Temhîd*'de 34 olarak zikretmiştir.¹³⁹ Mekkî *Ri'âye*'de 34, Halil b. Ahmed 44, Sehâvî 16, Birgivî 14, Mar'âşî 17 olduğunu söylemektedir.¹⁴⁰ Muhammed Sâdık el-Hindî ise eserinde, harflerin sıfatlarının on sekiz olduğunu ve onlara beş tane daha eklenip toplamda şu isimlerden oluşan "Hems, Cehr, Şiddet, Rihvet, Mutavassıta, Müsta'liye, Müstesfile, Muntabika, Münfetiha, Mukalkale, Müstekırra, Safır, Cersiyye, Müzleka, Musmata, Müstetfile, Kasr, Mütefeşsiye, Mu'telle, Sahîh, Münharife, Sâbite, Mükarrara" yirmi üç sığata ulaştığını zikretmektedir.¹⁴¹ Aynı zamanda müellifin sıfatlarla ilgili değerlendirmelerinde orjinal sayılabilecek tesbitlere ve isimlendirmelere gittiği görölmektedir. Söz gelimi hurûf-i münharifenin lam ve ra harflerinden ibaret olduğunu belirttikten sonra, bu iki harf dışında kalanları hurûf-i sâbite olarak isimlendirmesi orjinal bir isimlendirme olarak göze çarpmaktadır. İncelediğimiz kitaplarda şu harflerden oluşan (ذ ظ غ ض ز ا و ی ف ح ث ه ش خ ص س) rihvet sıfatlı harfler 16 adet olarak ifade edilirken¹⁴², Hindî rihvet sıfatlı harflerin sayısının yirmi bir olduğunu ve harflerin şunlar olduğunu (ث ح خ ذ ر ز س ش ص ظ ع غ ف ل م ن و ه ء ی) söylemektedir.¹⁴³ Dolayısıyla (ع ل م ن ء) harflerinden oluşan beş harfte farklılık olduğu müşahede edilmiştir. Öte yandan müellif beyniyye sıfatını mutavassıta olarak isimlendirirken İmam Şâtıbî¹⁴⁴ gibi bazı âlimlerle aynı görüşü paylaşıp (لن عمر) harflerine (harf-i med olan ا و ی) ilave ederek beyniyye sıfatlı harflerin sayısının sekiz olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁵ Bazı kitaplarda infitâh sıfatının 24 harfte olduğu görölrken,¹⁴⁶ Sâdık el-Hindî bu sıfatın harflerine Elif harfini (ا) ekleyerek 25 olarak zikretmiştir. (ا ب ت ث ج ح خ د ذ ر ز س ش ع غ ف ق ك ل م ن و ه ء ی).¹⁴⁷

¹³⁹ İbnü'l-Cezerî, *Mukaddimetü'l-Cezeriyye*, Dâru'l-Muğnî, Riyad, 2001, s. 10 v.d.v.m.; a. mlf., *et-Temhîd fî ilmi't-tecvîd*, thk. Hüseyin el-Bevvâb, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1985, s. 86 v.d.v.m.

¹⁴⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s., 197-198.

¹⁴¹ Hindî, *Künûz*, s. 7-8.

¹⁴² Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 203.

¹⁴³ Hindî, *Künûz*, s. 7.

¹⁴⁴ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 205.

¹⁴⁵ Hindî, *Künûz*, s. 7.

¹⁴⁶ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, s. 208.

¹⁴⁷ Hindî, *Künûz*, s. 7.

C. Kurrâ ve Râvileri

Bu bölümde kırâat sahasında otorite olmuş yedi kırâat imamı ile bu kurrânın kırâatlerinin kimler vasıtasıyla Peygamberimize (s.a.v) kadar ulaştığı zikredilmekte ve kırâat imamlarından nakiller yapan en meşhur iki râvî tanıtılmaktadır.

Bunlardan birincisi aslen İsfahanlı olan ve takribî hicrî 70'li (690) yıllarda doğan Medine imamı olarak bilinen İmam Nâfi'dir.¹⁴⁸ Kırâat ilmi konusunda tâbiînden yetmiş kadar kişiden faydalandığını söyleyen Nâfi' Medine'de yaşamış, ilmini burada okutmuş ve (169/785) yılında Medine'de vefat etmiştir. Remzi Elif (ا) harfidir.¹⁴⁹

İmam Nâfi' kırâatını; İmam Ebû Ca'fer, Abdurrahman b. Hüzmü el- A'rac, Şeybe b. Nisâh, Müslim b. Cündeb, Yezîd b. Rûmân'dan almış; bunlar da Ebû Hureyre, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ayyaş'tan öğrenmişler; onlar da Zeyd b. Sâbit, Übeyy b. Kâ'b ve Ömer b. el-Hattâb'dan almışlar; bu üç sahabe de Hz. Peygamber'den (s.a.v) öğrenmişlerdir.¹⁵⁰

Hayatı boyunca kendisinden çok sayıda insan kırâat ilmi almış olan Nâfi'nin kırâati; asıl adı Ebû Mûsâ İsâ b. Mînâ' b. Verdân ez-Zürekî el-Medenî olan Kâlûn (ö. 220/835) ile yine asıl adı Osman b. Saîd b. Abdullah el-Mısri olup Verş (ö. 197/812) lakabıyla anılan en meşhur iki râvisiyle yaygınlık kazanarak günümüze ulaşmıştır.¹⁵¹

Kırâat imamlarının ikincisi, tâbiînden olan ve Mekke imamı olarak bilinen İbn Kesîr, (45/665) yılında Mekke'de doğmuş, (120/738) yılında yine Mekke'de vefat etmiştir. Künyesi Ebû Ma'bed olan¹⁵² Abdullah b. Kesîr aslen İran'lı olup remzi dâl (د) harfidir.¹⁵³

Kırâat kitaplarında İbn Kesîr'in kırâatıyla ilgili üç rivayet zincirinden bahsedilir.¹⁵⁴

1. İbn Kesîr, Abdullah b. es-Sâib, Übeyy b. Ka'b, Ömer b. el-Hattâb ve Hz. Peygamber (s.a.v).

¹⁴⁸ ez-Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, Müessesetü'r-Risâle, y.y., 1985, 3. bsk., c. VII, s. 336.

¹⁴⁹ Altıkulaç, Tayyar, "Nâfi' b. Abdurrahman", *DİA*, İstanbul, 2006, c. XXXII, s. 287-288.

¹⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 112; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 168.

¹⁵¹ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 168; Altıkulaç, "Nâfi' b. Abdurrahman", *DİA*, c. XXXII, s. 287-288.

¹⁵² Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 168.

¹⁵³ Feyizli, Hasan Tahsin, *Kırâat-i Aşere*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2018, s. 52.

¹⁵⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 120; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 169.

2. İbn Kesîr, Mücâhid b. Cebr, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. es-Sâib, Abdullah b. Abbas, Übey b. Ka‘b, Zeyd b. Sâbit ve Ömer b. el-Hattâb, Hz. Peygamber (s.a.v).

3. İbn Kesîr, Dirbâs, Abdullah b. Abbas, Übey b. Ka‘b, Zeyd b. Sâbit ve Ömer b. el-Hattâb, Hz. Peygamber (s.a.v).

İbn Kesîr’in kırâatı, şöhret bulmuş iki râvîsi olan Ahmed b. Muhammed el-Bezzî (ö. 250/864) ve Muhammed b. Abdurrahman Kunbül (ö. 291/904) rivâyetleriyle günümüze intikal etmiştir.¹⁵⁵

Basra imamı olarak şöhret bulan ve (70/689) yılında Mekke’de doğan Ebû Amr Zebân b. el-A‘lâ b. Amr el-Mâzinî el-Basrî’nin, bir yolculuk sırasında (154/771) tarihinde Kûfe’de vefat ettiği söylenmektedir. Basra’da, Kûfe’de, Mekke ve Medine’de birçok hocadan ders alan Ebû Amr kırâat ilmini; Mücâhid b. Cebr, Saîd b. Cübeyr, Atâ b. Ebû Rebâh, İkrime b. Hâlid, Ebû Ma‘bed İbn Kesîr, İbn Muhaysım, el-A‘rac, Ebû Ca‘fer, Şeybe b. Nisâh, Hasan-ı Basrî, Yahyâ b. Ya‘mer, Nasr b. Âsım, Abdullah b. Ebû İshâk’dan; bunlar da Übey b. Kâ‘b, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş‘arî, Osman b. Affân, Ali b. Ebû Tâlib’ten; bunlar da Hz. Peygamber’den (s.a.v) almıştır.¹⁵⁶ Kendisinden birçok kişi kırâat ilmini öğrenmesine rağmen bunlar arasından ün kazanmış olan iki râvîsi, Ebû Ömer Hafs b. Ömer b. Abdülaziz el-Ezdî ed-Dûrî (ö.248/862) ve Ebû Şuayb Sâlih b. Ziyâd b. Abdullah es-Sûsî (ö.261/874)’dir.¹⁵⁷

Tâbiûndan olan ve doğum tarihiyle ilgili olarak kaynaklarda değişik bilgilere yer verilen Ebû İmrân Abdullah b. Âmir b. Yezîd el-Yahsubî’nin bir görüşe göre (8/630), diğer bir görüşe göre de (21/641) yılında bugünkü Ürdün toprakları içinde yer alan Belkâ’da Ruhâb köyünde dünyaya geldiği ifade edilmektedir.¹⁵⁸ Şam Kırâat âlimi olan İbn Âmir kırâatini; Muğîre b. Ebû Şihâb’dan, o da Osman b. Affân ve Ebû’d-Derdâ’dan bu ikisi de Hz. Peygamber’den (s.a.v) almıştır.¹⁵⁹ Remzi Kef (ك) ¹⁶⁰ olan ve Dimaşk’ta (118/736) tarihinde vefat eden İbn Âmir’in râvîleri Ebû’l-Velîd Hişâm b. Ammâr b. Nusayr ed-Dimaşkî (ö.245/859) ve Ebû Amr Abdullah b. Ahmed b. Beşîr b. Zekvân ed-Dimaşkî (ö. 242/857)’dir.¹⁶¹

¹⁵⁵ Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 169.

¹⁵⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 133; Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 170.

¹⁵⁷ Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 170.

¹⁵⁸ Altıkulaç, Tayyar, “İbn Âmir”, *DİA*, İstanbul, 1999, c. XIX, s. 308-309.

¹⁵⁹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 144; Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 170.

¹⁶⁰ Feyizli, *Kırâat-i Aşere*, s. 54.

¹⁶¹ Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 170.

Tâbiünden Kûfeli Ebû Bekir Âsım b. Ebü'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî'nin Kûfe şehrinde dünyaya geldiği ve (127/745) tarihinde yine Kûfe'de vefat ettiği zikredilmektedir.¹⁶² Ashâbdan Hâris b. Hassan el-Bekrî ve Rifâ'a b. Yesribî ile görüşmesi nedeniyle tâbiünden kabul edilen Âsım'ın kırâatıyla ilgili kırâat kitaplarında şu rivayet zincirleri yer almaktadır:

1. Âsım, Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Abdullah b. Mes'ûd, Osmân b. Affân, Ali b. Ebû Tâlib, Übeyy b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit, Hz. Peygamber (s.a.v).

2. Âsım, Zirr b. Hubeyş, Abdullah b. Mes'ûd, Osmân b. Affân, Ali b. Ebû Tâlib, Hz. Peygamber (s.a.v).

3. Âsım, Ebû Amr eş-Şeybânî, Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber (s.a.v).¹⁶³

Remzi Nûn (ن)¹⁶⁴ olan İmam Âsım'ın kırâatının günümüze kadar gelmesinde rol sahibi iki râvîden birincisi, Ebû Bekir Şu'be b. Ayyaş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî (ö. 193/809); ikincisi ise, Ebû Ömer Hafs b. Süleyman b. el-Muğîre el-Esedî (ö. 180/796)'dir.¹⁶⁵

Remzi Fâ (ف) olan ve (80/699) yılında Kûfe'de doğan Ebû Umâre b. Hamze b. Habîb b. Umâre ez-Zeyyât el-Kûfî'nin, (156/773) yılında Hulvan'da vefat ettiği ifade edilmektedir. Zeytinyağı ticareti yaptığı için ez-Zeyyât ismi verilen İmam Hamza'nın doğum tarihi değerlendirildiğinde ve İmam- Âzam'ın akranı olması hasebiyle sahâbeyi görme ihtimalinden bahsedilmektedir.¹⁶⁶

İmam Ebû Hanîfe'nin "Kur'ân ve ferâiz konusunda sen bizi geçtin" şeklindeki iltifatına mazhar olan Hamza'nın kırâatını; el-A'meş ve Yahyâ b. Vessâb kanalıyla Alkame, Esved b. Yezîd, Ubeyd b. Nudayle, Zirr b. Hubeyş ve Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den; ayrıca İbn Ebû Leylâ, Humrân b. A'yen, Ebû İshâk es-Sübey'i, Mansûr b. el-Mu'temir, Muğire b. Miksem ve Ca'fer es-Sâdik'tan; bunlar kanalıyla da Ali b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Mes'ûd'dan, onlarında Hz. Peygamber'den (s.a.v) aldığı zikredilmektedir.¹⁶⁷ Hamza'nın kırâati konusunda kabul gören râvileri Ebû Muhammed

¹⁶² Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 170.

¹⁶³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 155; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 171.

¹⁶⁴ Feyizli, *Kırâat-i Aşere*, s. 54.

¹⁶⁵ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 171.

¹⁶⁶ Feyizli, *Kırâat-i Aşere*, s. 56.

¹⁶⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 165; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 172.

Halef b. Hişam b. Sa‘leb el-Esedî (ö.229/844) ve Ebû Îsâ Hallâd b. Hâlid eş-Şeybânî (ö.220/835)’dir.¹⁶⁸

Kırâat imamlarının yedincisi olan Ebü’l-Hasen Ali b. Hamza b. Abdullah el-Kisâî’nin takribî (120/738) yılında Bağdat’ta veya Kûfe’de doğduğu ve Harun er-Reşîd’le yaptığı bir sefer sırasında (189/805) tarihinde Rey şehrinde vefat ettiği nakledilmektedir. Kûfe kırâat imamı olan Kisâî’nin kırâatını Hamza’dan alması sebebiyle isnat zinciri Hamza’nın isnat zinciriyle benzerlik arz etmektedir. Ayrıca İbn Ebû Leylâ ve Ebû Hayve Şüreyh b. Yezîd kanalıyla da kırâat aldığı böylece onun kırâatının da Abdullah b. Mes‘ûd, Osmân b. Affân, Ali b. Ebû Tâlib, Übeyy b. Kâ‘b ve Muâz b. Cebel kanalıyla Peygamberimize (s.a.v) ulaştığı zikredilmektedir. Remzi Ra (ﺭ) olan İmam Kisâî’nin öne çıkan râvîleri Ebü’l-Hâris Leys b. Hâlid el- Bağdâdî (ö. 240/854) ile Ebû Ömer Hafs b. Ömer b. Abdülaziz el-Ezîdî ed-Dûrî (ö. 248/862)’dir.¹⁶⁹

Muhammed Sâdık el-Hindî, eserinin bu bölümünde kırâat imamlarının toplamda on dört tane olduğunu, bunların yedisinin meşhur olup diğerlerinin meşhur olmadığını, bu sebeple meşhurların “şümûs” diye isimlendirildiğini, diğerlerinin de “büdûr” diye isimlendirildiğini söylemektedir. Muhammed Sâdık el-Hindî, “şümûs” olarak isimlendirdiği kırâat imamlarının isnatlarıyla ilgili senetlerinin muttasıl olduğunu söyleyip meşhur yedi kırâat imamını kısaca tanıtmaktadır.¹⁷⁰ Yine Hindî kırâat imamlarından her birisinin iki râvîsi olduğunu söylemesine rağmen râvîlerin isimlerini saymayıp bunları tablo halinde göstermiştir.¹⁷¹

II. TİLÂVETE DAİR KONULAR

Bu başlık altında Kur’ân’ın bölümlenmesi, haftalık Kur’ân hatimleri ve Kur’ân tilavetinin fazileti gibi konular ele alınacaktır.

A. Kur’ân’ın Bölümlenmesi

Mushafın okunuşunu kolaylaştıran çalışmalardan biri, Kur’ân’ın bölümlere ayrılması, bu bölümlerin nereden başlayıp nerede bittiğinin bilinmesi, mushafta bulunan harf, kelime ve âyet sayısının ne kadar olduğunun tespit edilmesidir. Bu konuyla ilgili

¹⁶⁸ Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 172.

¹⁶⁹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 172; Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 172.

¹⁷⁰ Hindî, *Künûz*, s. 33.

¹⁷¹ Bkz. Hindî, *Künûz*, s. 34.

literatür taraması yapıldığında müellif olarak karşımıza Hamza b. Habîb ez-Zeyyât, Ali b. Hamza el-Kisâî (ö. 189/805), Ebû Bekir b. Ayyâş (ö. 193/809) ve Ebû Ömer ed-Dûrî (ö. 248/862) gibi kırâat imamları ve râvilerinin çıkmış olması bu tür gayretlerin çok erken dönemde başladığını göstermektedir.¹⁷²

Kur'ân'ın üçte bir, dörtte bir, beşte bir, altıda bir, yedide bir, sekizde bir, dokuzda bir ve onda biri gibi bölümlemeler yapılırken aynı zamanda anlam da gözetilmiş olup ulema tarafından hizipler, Kur'ân'ın yarısı, Kur'ân'ın dörtte birliği, beşte birliği yedide birliği, sekizde birliği, dokuzda birliği, onda birliği genellikle anlamın tam olduğu yerlere göre tasnif edilmiştir.¹⁷³

Türkiye'de basılan mushaflardaki bölümlemeler konusunda Muhammed Sâdik el-Hindî, mushafın Kûfilere göre harflere, kelimelere ve âyetlere itibar edilerek dörde bölünmesi, ikiye bölünmesi, üçe bölünmesinin harflere göre mi, kelimelere göre mi, âyetlere göre mi yapıldığının bilinmediğini zikretmektedir.¹⁷⁴

İbn Ebû Dâvûd es-Sicistânî (ö. 316/929), *Kitâbü'l-mesâhif* adlı eserinde “Kur'ân'ın ilk yarısının, Kehf sûresinin 19. âyetindeki ve'l-yetelettaf (وليتلطف) lafzının fe (ف) harfinde bittiğini ifade eder. Ona göre ikinci yarısı da oradan, Kur'ân'ın sonuna kadar olan kısımdır.¹⁷⁵ İbnu'l-Cevzî, *Fünûnü'l-Efnân* isimli eserinde âyet olarak Kur'ân'ın yarısının Kehf sûresi 74. âyetteki nukrâ (نكرا) kelimesine denk geldiğini belirtmektedir. Ona göre bu kelimedeki nûn (ن) ve kef (ك) harfî ilk yarının sonu, ra (ر) ve elif (ل) harfî ise ikinci yarının ilk harfleri olmaktadır.¹⁷⁶ Müellif Hindî'nin eserinde tablo halinde zikrettiği Kur'ân'ın harflere itibar edilerek ikiye bölünmesi konusundaki görüşü, İbnü'l-Cevzî'nin görüşüyle örtüştüğü görülmektedir.

Kur'ân'ın üçe bölünmesi konusuna gelindiğinde, eserlerde farklı görüşlerin olduğu tespit edilmiştir. Kurtubî'ye (ö. 671/1273) göre, Kur'ân'ın ilk üçte birlik kısmı Tevbe Sûresi'nin 100. âyetinin başı; ikinci üçte birlik kısmı Şu'arâ Sûresi'nin 100. veya

¹⁷² Maşalı, Mehmet Emin “Mushaf”, *DİA*, İstanbul, 2006, c. XXXI, s. 245.

¹⁷³ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. I, s. 428; Koçyiğit, Hikmet, “Kur'ân'ın Bölünmesi”, *A.Ü.İ.F.D.*, Sayı: 39, Erzurum, 2013, s. 384.

¹⁷⁴ Hindî, *Künûz*, s. 31.

¹⁷⁵ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, s. 101.

¹⁷⁶ İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Fünûnü'l-efnân fi 'uyûni 'ulûmi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Beşâir, Beyrut, 1987, s. 253.

101. âyetinin başı, diğer üçte birlik kısmı da kalan bölümdür.¹⁷⁷ Muhammed Sâdık el-Hindî ise mezkûr tabloda Tevbe Sûresi 88. âyette geçen “âmenû me‘ah” (آمَنُوا مَعَهُ) cümlesinin “hemze” (إِ) harfinin, harflere göre Kur‘ân’ın üçte birlik bölümüne, Tevbe Sûresi’nde geçen “nâru cehennem” (نَارُ جَهَنَّمَ) kelimesinin de kelimelere itibar edilerek üçte birlik bölümüne denk geldiğini ifade etmektedir.¹⁷⁸ Bu iki görüş değerlendirildiğinde müellifin, “taksimatin harflere göre mi, kelimelere göre mi, âyetlere göre mi yapıldığı bilinmiyor” demesinin bu konuda görüş birliği olmadığı gerçeğini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Kur‘ân’ın dörtte birlik kısmıyla ilgili de Kurtubî şöyle demektedir: “Kur‘ân’ın ilk dörtte biri En‘âm Sûresi’nin sonu, ikinci dörtte biri Kehf Sûresi’nin 19. âyetindeki “ve’l-yetelettaf” (وليتأطف) kelimesinin fe (ف) harfi, üçüncü dörtte biri Zümer Sûresi’nin sonu ve son dörtte biri de kalan kısmıdır.”¹⁷⁹ Sâdık el-Hindî’nin sunmuş olduğu tabloya bakıldığında ise En‘âm Sûresi 163. âyette bulunan “ve bi-zâlîke” (وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ) cümlesindeki kef (ك) harfinin, harflere itibar edilerek Kur‘ân’ın ilk dörtte birlik kısmını; A‘râf Sûresi’nde geçen “ez-zâlimîne” (الظَّالِمِينَ) kelimesinin sonunun da kelimelere itibar edilerek yine Kur‘ân’ın ilk dörtte birlik kısmını oluşturduğu müşahede edilmektedir.¹⁸⁰ Dolayısıyla burada da bir görüş birliğinden söz edilememektedir.

B. Haftalık Kur‘ân Hatmi

Hatim kelimesi sözlükte “örtmek, bir şeyi mühürlemek, tamamlayıp sonuna ulaşmak” gibi manalara gelmektedir.¹⁸¹ Istılâhî olarak ise “Kur‘ân-ı Kerîm’i başından sonuna kadar yüzünden veya ezbere okuyarak bitirmeye hatim” denilmektedir.¹⁸² Kur‘ân-ı Kerîm’i başından sonuna kadar yüzünden veya ezbere okuyarak bitirmenin ne kadar bir zaman içerisinde olması gerektiği konusunda kesin bir rivayet olmadığı için sahâbe-i kiram başta olmak üzere müslümanlar arasında Kur‘ân okuma miktarı ve bitirme zamanı hususunda farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Bununla birlikte

¹⁷⁷ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed, *el-Câmi li ahkâmi’l-Kur‘ân*, thk. Hişâm Semîr el-Buhârî, Dâru Âlemi’l-Kütüb, Riyad, 2003, I, 64.

¹⁷⁸ Hindî, *Künûz*, s. 31.

¹⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi’l-Kur‘ân*, I, 64.

¹⁸⁰ Hindî *Künûz*, s. 31.

¹⁸¹ İsfehânî, Ebû’l-Kâsım Râgıb, *el-Müfredât fi garibi’l-Kur‘ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî, Dâru’l-Kalem-ed-Dâru’ş-Şâmiyye, Beyrut-Dımaşk, 1412, s. 143.

¹⁸² Çetin, Abdurrahman, “Hatim”, *DİA*, XVI, 468-469.

zaman tahsisi olmaksızın Kur'ân-ı Kerîm'i hatmetme mevzusunun Allah'a en sevimli gelen amellerden olduğu Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından şu hadis-i şerifle ifade edilmektedir: İbn Abbas'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre, bir adam Peygamberimiz'e (s.a.v), "Allah'ın en çok sevdiği amel hangisidir" diye sordu. O da: "Konup göçendir" dedi. O kişi: "Konup göçen kimdir" diye sorunca, Peygamberimiz (s.a.v): "Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuyan, bitirince hemen tekrar başlayandır" dedi.¹⁸³

Kur'ân-ı Kerîm'in çokça okunması meselesinde ashâb-ı kirâm ve diğer İslâm âlimlerine bakıldığında Kur'ân'ı çok kısa bir sürede hatmedenler olmasına rağmen, Hz. Peygamber'in (s.a.v) "*Kur'ân'ı üç günden daha az bir zamanda hatmeden kişi onu anlayamaz*"¹⁸⁴ buyurduğu nakledilmektedir. İbadete aşırı derecede düşkünlüğü sebebiyle Kur'ân'ı her gün hatmeden ve onun bu durumu, babası tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.v) bildirilen Abdullah b. Amr (r.a) ile Rasûlullah arasında şöyle bir konuşma vuku bulmuştur:

Peygamberimiz (s.a.v): "Ayda bir hatim indir." buyurdu. Abdullah (r.a.): "Yâ Rasûlallah, bundan daha kısa bir sürede hatim yapabilirim!" dedi. Peygamberimiz: "20 günde bir hatim indir." buyurdu. Abdullah (r.a.): "Yâ Resûlallah, ben bundan da kısa bir sürede hatim yapabilirim!" demesi üzerine de 10 günde bir hatim indirmesi tavsiyesinde bulundu. Hz. Abdullah "Yâ Resûlallah, bundan daha kısa sürede de hatim yapabilirim" dedi. Peygamberimiz: "Yedi günde hatim oku. Buna da ilave etme" buyurdu.¹⁸⁵ Dolayısıyla bu konuda önemli olan çok hatim okumaktan ziyade Kur'ân'ı anlamak, anlamlandırabilmek ve hayata yansıtılabilmektir.

Haftalık hatim okuma programı yapılırken günlere göre sûrelerin taksim edilmesinde farklılıklar olmakla birlikte kitaplarda haftalık hatim okuma programının ilk olarak Hz. Osman (r.a) tarafından aşağıdaki şekilde yapılp uygulandığı aktarılmaktadır: Rivâyet edildiğine göre Hz. Osman (r.a) Cuma gecesini Bakara Sûresi'nden Mâide Sûresi'nin sonuna kadar, Cumartesi gecesini En'âm Sûresi'nden Hûd Sûresi'ne kadar, Pazar gecesini Yûsuf Sûresi'nden Meryem Sûresi'ne kadar, Pazartesi gecesini Tâhâ Sûresi'nden Kasas Sûresi'ne kadar, Salı gecesini Ankebût Sûresi'nden Sâd

---

¹⁸³ Tirmizî, "Kırâat", 4.

¹⁸⁴ Tirmizî, "Kırâat", 13; Ebû Dâvud, "Kırâat", 1.

¹⁸⁵ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 34; Tirmizî, "Kırâat", 13.

Sûresi'ne kadar, Çarşamba gecesi Zümer Sûresi'nden Rahmân Sûresi'ne kadar, Perşembe gecesi Vâkîâ Sûresi'nden Kur'ân-ı Kerîm'in sonuna kadar hatim ederdi.¹⁸⁶

Müellif de eserinde Kur'ân okumanın gerekliliğine dair bir hadisi zikrettikten sonra, yine Peygamber Efendimiz (sav)'in “üç günde bir hatim yapıyorum” diyen sahabeye haftada bir hatim yapmasının daha iyi olacağını söylediği hadisini de zikrederek günlere göre okunan sûreler farklı da olsa Hz. Osman'ın haftalık hatim programına benzer bir programı tablo halinde vermektedir.¹⁸⁷

C. Kur'ân Tilâveti

1. Kur'ân Tilâvetinin Fazileti

Kur'ân-ı Kerîm inzal olunmaya başladığı günden bugüne geçen zaman içerisinde daha fazla okunup canlılığını koruyarak her an hayatın içinde olan bir kitaptır. Aynı zamanda muhatapları tarafından okunması ibadet kabul edilmiş, Selef tarafından “İbadetler arasında hiçbirine eşdeğer olmayan” bir ibadet olarak tanımlanmış¹⁸⁸ ve Allah katında ecri çok olan bir ibadettir. Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, referansını hem âyetlerden hem de hadislerden almaktadır.

اِنَّ مَا اَوْجِي الْبَيْتِ مِنَ الْكِتَابِ وَاَقِمِ الصَّلَاةَ اِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ اَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
مَا تَصْنَعُونَ

“(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı biliyor.”¹⁸⁹

اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيْلًا

“Kur'ân'ı ağır ağır tane tane oku.”¹⁹⁰

اِنَّ الَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ كِتَابَ اللَّهِ وَاَقَامُوا الصَّلَاةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُوْرَ (29)
لِيُوَفِّيَهُمْ اُجُوْرَهُمْ وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهِ اِنَّهٗ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ

¹⁸⁶ Gazzâlî, *İhyâ-ü ulûmi'd-dîn*, çev. Aydın Yayınevi, İstanbul, t.y., I, s. 800; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 137.

¹⁸⁷ Bkz. Hindî *Künûz*, s. 31.

¹⁸⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 3.

¹⁸⁹ Ankebût, 29/45.

¹⁹⁰ Müzzemmil, 73/4.

“Şüphesiz, Allah’ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler. Allah kendilerine mükâfatlarını tam olarak versin ve kendi lütfundan daha da artırsın diye (böyle yaparlar). Şüphesiz O, çok bağışlayandır, şükriin karşılığını verendir.”¹⁹¹

مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ حَسَنَةٌ ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ : الْم حَرْفٌ ، وَلَكِنْ : أَلِفٌ حَرْفٌ ،
وَلَامٌ حَرْفٌ ، وَمِيمٌ حَرْفٌ

“Kim Kur’ân-ı Kerîm’den bir harf okursa, onun için bir iyilik sevabı vardır. Her bir iyiliğin karşılı da on sevaptır. Ben, elif lâm mîm bir harftir demiyorum; bilakis elif bir harftir, lâm bir harftir, mîm de bir harftir.”¹⁹²

عن أبي أمامة الباهلي : أقرؤا القرآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعاً لِأَصْحَابِهِ

“Kur’an okuyunuz. Çünkü Kur’an, kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaathçi olarak gelecektir”¹⁹³

عن عبادة بن الصامت : افضل عبادة أمتي قراءة القرآن

“Ümmetimin ibadetinin en faziletlisi Kur’ân okumaktır.”¹⁹⁴

عن أنس : نوروا منازلكم بالصلوة وقراءة القرآن

“Evlerinizi namaz ve Kur’ân kırâatı ile süsleyiniz.”¹⁹⁵

Bu konuda ele aldığımız âyet ve hadisler Kur’ân’ı okumanın önemini ve Allah’ın (c.c) nazarındaki değerini gözler önüne sermektedir. Haftalık Kur’ân hatmi konusunda da ifade edildiği gibi Kur’ân-ı Kerîm’in çokça okunması meselesini en güzel biçimde özümseyen ashâb-ı kiramın ve diğer İslâm büyüklerinin kendilerine has Kur’ân okuma âdetleri edindikleri de müşahede edilmektedir.

Muhammed Sâdık el-Hindî ise incelediğimiz çalışmalardan farklı olarak Taberî’nin (ö. 310/923) Ömer b. Hattab’dan (r.a) tahriç ettiği “Kur’ân bir milyon harften oluşur. Kim Kur’ân’ı sabrederek ve mükâfatını yalnızca Allah’tan bekleyerek okursa, her harfe karşılık hurilerden bir eşi olur” hadisinin, Zehebî tarafından bazı noktalardan tenkide maruz kaldığını, bu hadisin âlimler tarafından lafzı neshedilen

¹⁹¹ Fâtır, 35/29-30.

¹⁹² Tirmizî, “Fedâilü’l-Kur’ân”, 16.

¹⁹³ Müslim, “Müsâfirîn” 252; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 249, 251.

¹⁹⁴ Süyûtî, *el-Câmiu’s-Sağîr min hadîsi’l-beşîri’n-nezîr*, y.y., ts., c. I, 99.

¹⁹⁵ Süyûtî, *el-İtkân*, c. I, s. 225; Karaçam, *Kur’an’ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 84.

âyetlerden kabul edildiğini, çünkü halen elimizde olan Kur'ân'ın bu sayıya ulaşmadığını ifade etmektedir.¹⁹⁶

2. Tilâvet Secdesi

“Secde” sözlük anlamı itibariyle “itaat ve tevazu içinde eğilmek, boyun eğmek, yere kapanmak, yüzü yere sürmek” demektir.¹⁹⁷ Dinî bir terim olarak secde, Allah’a kulluk etmek kastıyla ayaklar, dizler ve ellerle beraber alnın yere konmasını ifade eder. Dolayısıyla secde kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm’de geçtiği yerlere bakıldığında hem ıstılâhî anlamına hem de sözlük anlamına uygun bir biçimde “itaat etmek ve boyun eğmek” manasında kullanıldığı görülmektedir.¹⁹⁸ Tilâvet secdesi ise secde âyeti olarak belirlenen yerlerin okunması veya dinlenilmesi durumunda yapılması gereken secdeye denir.¹⁹⁹

Kur'ân’daki secde âyetlerinin sayısı ve geçtiği yerler konusuna gelindiğinde secde âyetleriyle ilgili rivayetlerin farklılık arz etmesi ve secde âyeti olarak bilinen yerin muhtevasının secdeyi gerektirip gerektirmediği hususu farklı görüşlerin ileri sürülmesine sebep olmaktadır.²⁰⁰ Bu bağlamda mezhep imamlarımızın yorumlarına göre aşağıdaki şekilde bir tasnif karşımıza çıkmaktadır:

Hanefîlere göre secde âyetinin sayısı on dört²⁰¹ olup şu sûre ve âyetlerdedir: A‘râf 7/206, Ra‘d 13/15, Nahl 16/49, İsrâ 17/107, Meryem 19/58, Hac 22/18, Furkân 25/60, Neml 27/25, Secde 32/15, Sâd 38/24, Fussilet 41/37, Necm 53/62, İnşikâk 84/21, Alak 96/19.²⁰²

Şâfiîlere göre secde âyetinin sayısı on dört²⁰³ olup şu sûre ve âyetlerdedir: A‘râf 7/206, Ra‘d 13/15, Nahl 16/49, İsrâ 17/107, Meryem 19/58, Hac 22/18, Hac 22/77, Furkân 25/60, Neml 27/25, Secde 32/15, 38/24, Fussilet 41/37, Necm 53/62, İnşikâk

¹⁹⁶ Hindî, *Künûz*, s. 35.

¹⁹⁷ Karaman Fikret, ve dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2006, s. 582.

¹⁹⁸ Ra‘d, 13/15; Nahl, 16/49; Neml, 27/25.

¹⁹⁹ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 399; Karaman, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 663.

²⁰⁰ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 400.

²⁰¹ Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddin, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c. VII, s. 96.

²⁰² Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, s. 401-406.

²⁰³ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, c. VII, s. 96.

84/21, Alak 96/19. Ancak Şâfiîlere göre Sâd sûresi 24. âyet secde âyeti değil, Hac/18 ve 77. âyetler secde âyetidir.²⁰⁴

Hanbelîlere göre secde âyetinin sayısı on dört²⁰⁵ olup şu sûre ve âyetlerdedir: A‘râf 7/206, Ra‘d 13/15, Nahl 16/49, İsrâ 17/107, Meryem 19/58, Hâc 22/18,77, Furkân 25/60, Neml 27/25, Secde 32/15, 38/24, Fussilet 41/37, Necm 53/62, İnşikâk 84/21, Alak 96/19. Ancak Şâfiîlerde olduğu gibi Hanbelîlere göre Sâd sûresi 24. âyet secde âyeti değil, Hâc/18 ve 77. âyetler secde âyetidir.²⁰⁶

Mâlikîlere göre secde âyetinin sayısı on bir²⁰⁷ olup şu sûre ve âyetlerdedir: A‘râf 7/206, Ra‘d 13/15, Nahl 16/49, İsrâ 17/107, Meryem 19/58, Hâc 22/18, Furkân 25/60, Neml 27/25, Secde 32/15, Sâd 38/24, Fussilet 41/37. Mâlikîlere göre secde âyetleri son üç âyet hariç (Necm 53/62, İnşikâk 84/21, Alak 96/19) Hanefîlerin tespit ettiği secde âyetleriyle benzerlik arz etmektedir.²⁰⁸

Secde âyetini okuyan veya dinleyen kişinin secde etmesi İmam Ebû Hanife’ye göre vaciptir. Diğer üç imama göre okuyan ve dinleyen için tilâvet secdesi sünnet-i müekkededir. Tilâvet secdesinin şartlarıyla ilgili de namazdaki gibi tahâret, kıble, setr-i avret, vakit ve niyet şartları aranır. Ancak namaz dışında okunan secde âyetinin vaktiyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefîler’e göre vakti geniş olup namaz kılmanın mekruh olduğu üç vakit dışındaki bütün vakitlerde yapılabilir; ancak unutulabileceği için uzun süre ertelemek gerekir. Şâfiîler’e göre mekruh vakitler dâhil her vakitte secde yapılabilir; ancak okumadan hemen sonra secde edilmeli, araya uzun süre girmemelidir. Hanbelîler’e göre tilâvetle secde arasında örfen uzun sayılabilecek bir süre bulunmamalıdır.²⁰⁹

Tilâvet secdesi yapılması gerektiğinde hangi secde âyetinin secdesi yapılacağını tayin etmeden “Niyet ettim Allah rızası için tilâvet secdesi yapmaya” şeklinde niyet edip elleri kaldırmadan “Allâhuekber” denilerek secdeye varılır; secdede üç defa “Sübhâne rabbiye’l-a’lâ” cümlesi söylendikten sonra yine tekbir alınarak ayağa

²⁰⁴ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, s. 401-406.

²⁰⁵ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, c. VII, s. 96.

²⁰⁶ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, s. 401-406.

²⁰⁷ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, Kitâbü’l-Kur’ân, 16; Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, s. 401.

²⁰⁸ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ, *et-Tibyân fî âdâbi hameleti’l-Kur’ân*, Müessesetü’t-Takvîm, Beyrut, 1986, s. 94-95.

²⁰⁹ Çetin, *Kur’ân Okuma Esasları*, s. 406.

kalkılırken “Semi’nâ ve eta’nâ ğufrâneke rabbenâ ve ileyke’l-masîr âyeti okunarak tilâvet secdesi tamamlanmış olur.²¹⁰

Muhammed Sâdık el-Hindî tilâvet secdesinin şartlarının namazın şartları ile aynı olduğunu ifade ettikten sonra, tilâvet secdesinin hükmünü izah etmiştir. Ebû Hanîfe’ye göre tilâvet secdesi olan âyeti -kasten olsun veya olmasın- okuyan ve dinleyen kimsenin tilâvet secdesi yapmasının vacip olduğunu, yapmadığı takdirde kaza gerekeceğini söylemektedir. Diğer üç imama göre ise kasten okuyan ve dinleyen kimse için sünnet-i müekkede olduğunu ifade etmiştir. Tilâvet secdesinin nasıl yapılacağını izah ettikten sonra Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik’e göre tilâvet secdesinin sonunda selâmın olmadığını, Şâfî ve Hanbelî’ye göre ise secde sonunda teşehhüd olmaksızın selâm verilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Aynı zamanda müellif tilâvet secdesinde okunması gereken cümle konusunda, namaz secdesindeki tesbihat dışında evla olan ve Tirmizî Hz. Aişe’den rivayet ettikleri gibi şu tesbihâtı sunmaktadır: “وجهي للذي خلقه وصوره وشق سمعه”²¹¹ Ardından Kur’ân-ı Kerîm’de tilâvet secdesinin sayısını ve mezheplere göre mevcut olan ihtilafları açıklayan müellif, bu açıklamalardan sonra tilâvet secdesi tablosunu vermektedir.²¹²

D. Kur’ân’a Dair Bazı Bilgiler

Muhammed Sâdık el-Hindi eserinde, vakf ve ibtidâ ilminin dışında Kur’ân ile ilgili farklı bilgilere de yer vermektedir. Mushafın cem’i, Kur’ân’ın yazısı ve harekelenmesi ile ilgili bilgiler bunlardan bazılarıdır. Aşağıda Muhammed Sâdık el-Hindî’nin eserine aldığı bu bilgiler ele alınacaktır.

1. Mushafın Cem’i ve İstinsahı

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) vefatının ardından, müslümanları idare etmek üzere halifelğe seçilen Hiz. Ebû Bekir içteki karışıklıklara son verdikten sonra dıştaki tehditleri önlemek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bununla birlikte birtakım yalancı peygamberler türeyerek fitne ve irtidat hareketleriyle başkaldırmışlar, bunun üzerine de Hiz. Ebû Bekir irtidat ve dinî uygulamalardan dönme hareketlerine karşı ordular göndermiştir. Hiz. Ebû Bekir’in üzerine asker gönderdiği yalancı peygamberlerden biri

²¹⁰ Bakara 2/285.

²¹¹ Tirmizi, “Deavât”, 33.

²¹² Hindî, *Künûz*, s. 28.

de Müseylime'dir. Müseylime'nin ordusuyla yapılan Yemâme savaşında birçok hafız sahabi şehit düşmüştür. Bu ve benzeri durumlar sebebiyle endişeye kapılan Hz. Ömer, Halife Ebû Bekir'e giderek Kur'ân'ın toplanmasının gerekliliğini anlatmaya çalışmıştır.²¹³ Zeyd b. Sâbit, bu olayı şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Ebû Bekir (r.a.), (irtidâd edenlere karşı yapılan) Yemâme Savaşı sırasında beni çağırtdı ve yanına gittim. Yanında Hz. Ömer (r.a.) oturuyordu. Ebû Bekir bana: “Bak! Ömer bana gelip ‘Kurrâ’nın da katılmış bulunduğu Yemâme savaşları şiddetlendi. Ben her yerde kurrâları tüketeceğinden, onlarla birlikte Kur’ân’ın da çokça zâyi olacağından korkuyorum. Bu sebeple Kur’ân’ın cem’ edilmesini emretmeni uygun görüyorum!” dedi. Ben kendisine, ‘Resûlullah’ın yapmadığı bir şeyi nasıl yaparım?’ diye cevap verdim. Ancak Ömer, ‘Bunda hayır var!’ diye ısrar etti. Ben her ne kadar bu meseleye yanaşmak istemedi isem de Ömer, taleb ve müracaatlarının peşini bırakmadı. Sonunda Allah, Ömer’in aklını yatırdığı şeye benim de aklımı yatırdı. Ben de meselenin gereğine aynen Ömer gibi inanmaya başladım.’ Zeyd devamla der ki; ‘Ebû Bekir bana yönelerek şunu söyledi: ‘Sen genç, akıllı bir kimsesin, hiçbir hususta sana karşı bir itimadsızlığımız yok. Üstelik sen Rasûlullah’a (sav) vahiy kâtipliği yaptın, nâzil olan vahiyleri yazdın. Şimdi Kur’ân’ın peşine düş ve onu cem’ et!’ Zeyd (r.a.) der ki; ‘Allah’a yemin olsun, Ebû Bekir bana dağlardan birini taşıma vazifesi verse bu teklif ettiği işten daha ağır gelmezdi. Kendisine şöyle diyerek itiraz ettim: ‘Siz, Rasûlullah’ın (sav) yapmadığı bir şeyi nasıl yaparsınız?’ dedim. Ebû Bekir beni ikna için; ‘Vallahi bu, hayırlı bir iştir!’ dedi, taleb ve müracaatlarının peşini bırakmadı. Öyle ki, sonunda Allah, Hz. Ebû Bekir’in aklını yatırdığı gibi bu işe benim aklımı da yatırdı. Artık Kur’ân’ın peşine düştüm. Onu kumaş parçaları, hurma yaprakları, düz taş parçaları ve ezberlemiş olanların hâfızalarından toplamaya başladım. Tevbe Sûresi’nin son kısmını Huzeyme -veya Ebû Huzeyme- el-Ensârî’nin yanında buldum. Bu

²¹³ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1986, c. V, 346 v.d.v.m.; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 74-75.

kısmı ondan başkasının yanında bulamamıştım. (Cem ettiğim) sahifeler Hz. Ebû Bekir'in yanında idi. Vefat edinceye kadar da orada kaldı. Sonra Hz. Ömer'e intikal etti. Allah ruhunu kabzedinceye kadar onun yanında kaldı. Sonra Rasûlullah'ın zevce-i pâkleri Hafsa b. Ömer b. el-Hattâb'a intikal etti ve onun yanında kaldı."²¹⁴

Muhammed Sâdik el-Hindî eserinde Buhârî ve Tirmizî'nin Zeyd b. Sâbit'ten (r.a) tahriç ettiği yukarıdaki hadisi zikrederek konuyu anlatmaktadır. Hz. Osman zamanında Kur'ân'ın çoğaltılması ve istinsahı konusuna gelindiğinde Hz. Osman'ı böyle bir iş yapmaya iten sebebin, Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'ân'ın cem'i meselesindeki gibi İslam Devleti'nin izlediği fetih politikası ve savaşlar olduğu görülmektedir.

Hz. Ömer devrinde devam eden fetih hareketleriyle İslâm'ın Hicaz bölgesi dışında daha geniş coğrafyalara taşıdığı bilinmektedir. Halife Ömer'in vefatından sonra hicrî 23. senede halifelige seçilen Hz. Osman zamanında da fetihler aynı hızla devam ederek Kur'ân'ın mesajı farklı coğrafyalara ulaşmış ve İslâm'ın nuru her geçen gün daha geniş kitlelere yayılmıştır.²¹⁵ Hz. Osman idaresinin sonlarında İslâm Devleti'nin sınırlarının Asya'da Anadolu, Çin ve Rusya'ya; Afrika'da Mağrib içlerine, Avrupa'da Portekiz'e ulaştığı müşahede edilmektedir.²¹⁶ Fetihler sebebiyle Kûfe, Basra, Şam gibi değişik memleketlere giderek yerleşen Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Mûsâ el- Eş'arî, Ubey b. Ka'b ve Ebü'd-Derdâ gibi Ashâb-ı Kirâm'ın ileri gelenlerinin mushaflarının tertip açısından farklılığı, kırâat ve kırâatta eda keyfiyeti konusunda farklılıklarının olduğu anlaşılmaktadır. "Son arzada" Kureyş lehçesine uymayan lafızlar terk edildiği halde bunu yeterince kavrayamayan bazı kurrâ, o lafızları muhafaza etmişler başkalarına Kur'ân öğretirken de o şekliyle talim ettirmişlerdir. Haliyle fethedilen yerlerde yaşayan müslümanlar, Kur'ân eğitimini çeşitli hocalardan almaları neticesinde Kur'ân'ı nasıl öğrenmişlerse taassuba varacak şekilde kendi okuduklarının doğru olduğunu savunmuşlar, diğerlerini kabul etmemişlerdir. Bundan dolayı da kırâat ihtilafları çıkmıştır.²¹⁷

²¹⁴ Buhârî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 3.

²¹⁵ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 53.

²¹⁶ Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991, s. 210.

²¹⁷ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 53.

Hicretin 25. senesinde Ermenistan ve Azerbaycan'ın fethi için sefere çıkan İslâm ordusu içerisinde savaşa katılan Şam ve Irak askerleri arasında kırâat ihtilafları sebebiyle çıkan çetin tartışmalardan ve anlaşmazlıklardan fazlasıyla rahatsız olan komutan Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36) sefer dönüşü ilk iş olarak Hz. Osman'a giderek durumun vahametini anlatmış ve Müminlerin Emiri'nden bu ihtilafların önüne geçilmesi için derhal çözüm üretmesini istemiştir.²¹⁸

Zikredilen ve benzer sebepler neticesinde Hz. Osman kırâat ihtilâflarının çözümü için Hz Ebû Bekir zamanında cem' edilip Hz. Hafsa tarafından muhafaza edilen Kur'ân'ı emaneten isteyip Kur'ân'ı tek bir mushafta bir harf üzerine istinsah ederek çoğaltacak ve İslâm beldelerine göndererek fitneyi bitirecek bir heyet kurulmasını istemiştir.²¹⁹

Hz. Osman, ensardan Zeyd b. Sâbit, muhacirlerden ise Abdullah b. Zübeyr, Sâid b. el-Âs, Abdurrahman b. Hâris b. Hişâm'dan oluşan bir heyete Kur'ân'ın istinsahı görevini vermiştir. Halife Osman heyetin muhacir üyelerine Zeyd'le ihtilafa düştükleri zaman Kureyş lehçesini tercih etmeleri gerektiğini söylemiştir. Çünkü Kur'ân onların diliyle inmiştir.²²⁰

Hz. Osman Hz. Hafsa'dan emanet olarak aldığı Mushafı geri vererek çoğaltılan Mushafların birini Medine'de bırakıp diğerlerini Mekke'ye, Şam'a, Yemen'e, Bahreyn'e, Basra'ya ve Kûfe'ye göndermiştir.²²¹ Daha sonra da tekrar ihtilafların çıkmaması için önceki mushafların yakılmasını emretmiş ve bu işi önce kendisinin yaptığını söylemiştir.²²²

Muhammed Sâdik el-Hindî'nin eserinde yine Buhârî ve Tirmizî'nin Zührî'den onun da Enes b. Mâlik'ten rivayet ettiği hadisle anlattığı, Hz. Ebû Bekr zamanında Kur'ân'ın cem'i ve Hz. Osman zamanında Kur'ân'ın istinsahı başlıklı konuların incelediğimiz eserlerle benzerlik arz ettiği anlaşılmaktadır.

²¹⁸ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 54.

²¹⁹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 54.

²²⁰ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 55.

²²¹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 56.

²²² Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 56.

2. Kur'ân'ın Yazısıyla İlgili Bilgiler

Kur'ân'ın okunuş açısından farklı vecihleri olduğu gibi, kitabeti açısından da çeşitli şekilleri bulunmaktadır. Bunlardan biri de nesh yazısıdır. Nesh kelimesi sözlük anlamı itibariyle “hükümünü ortadan kaldırmak, bir eseri istinsah etmek” gibi anlamlara gelmektedir.²²³ Açık, dolgun ve çok rahat okunabilen bir yazı türü olması nedeniyle yaygın olarak kullanılan nesih hattının, sülüs yazısının 2/3'ü nesh edilip 1/3 kalınlığında yazılmasından dolayı bu adı aldığı ifade edilmektedir.²²⁴

Kaynaklar incelendiğinde vezir İbn Mukle'nin (ö. 328/940)²²⁵ Arap yazısını harflere ölçüler koyarak yazımını kolaylaştıran, şekil bakımından geliştiren, güzelleştiren ve nesih yazısını bulan kişi olarak tanıtıldığı görülmektedir.²²⁶

İbn Mukle'nin öğrencisi ve hat sanatının üstatlarından olan İbnü'l-Bevvâb'ın (ö. 413/1022)²²⁷ nesih yazını geliştiren biri olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda şair olan İbnü'l-Bevvâb'ın hat sanatının kaidelerini anlatan yirmi sekiz beyitlik “Kasîde-i Râiyye” isimli kasidesi mevcuttur.²²⁸ Daha sonra nesih yazısının gelişim sürecinde Yâkût el-Müsta'sımî (ö. 698/1298) önemli bir yer tutmaktadır. Müsta'sımî'den hat öğrenimini tamamladıktan sonra İbn Mukle'nin, İbnü'l-Bevvâb ve diğer üstatların yazıları üzerinde çalışmalar yaparak kendi estetik anlayışı içerisinde yeni bir tarz geliştirdiği zikredilmektedir.²²⁹

Hat sanatının son halkasında nesih yazı türünün kurallarını tespit ederek Osmanlı'ya taşıyan üstat Şeyh Hamdullah el-Âmâsî (ö. 926/1520) bulunmaktadır.²³⁰ Şeyh Hamdullah sayesinde estetik bir hal alan ve kolayca okunan bu yazı çeşidinin kitap ve mushaf yazımında sıklıkla tercih edilerek günümüze kadar bütün İslâm

²²³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, III, 61; Derman, M. Uğur, “Nesih”, *DİA*, İstanbul, 2007, c. XXXIII, s. 1.

²²⁴ Ergin, Muharrem, *Osmanlıca Dersleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 21; Yıldız, A. Vahap, “Osmanlılar'da Yazı Çeşitleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 28, Temmuz–Aralık 2012, s. 52.

²²⁵ Hayatı hakkında bilgi için bkz. Özaydın, Abdülkerîm, “İbn Mukle”, *DİA*, İstanbul, 1999, c. XX, s. 211-212.

²²⁶ el-Cebbûrî, Yahya Vehbî, *el-Hatt ve'l-kitâbe fi'l-hadâreti'l-Arabiyye*, Beyrut, 1994, s. 210, 211; Ahmed b. İbrâhim b. Mustafa el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-edeb fi edebiyât ve inşâi luğati'l-Arab*, I-II, Beyrut, ts., c. II, s. 204.

²²⁷ Serin, Muhittin, “İbnü'l-Bevvâb”, *DİA*, İstanbul, 1999, c. XX, s. 534-535.

²²⁸ Serin, “İbnü'l-Bevvâb”, *DİA*, c. XX, s. 534.

²²⁹ Serin, Muhittin, “Yâkût el-Müsta'sımî”, *DİA*, İstanbul, 1999, c. XLIII, s. 291.

²³⁰ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-edeb*, c. II, s. 204; Serin, Muhittin, “Hamdullah Efendi, Şeyh”, *DİA*, İstanbul, 1997, c. XV, s. 449.

âleminde nesih hatla mushaf yazma geleneğinin hâkim olduğu müşahede edilmektedir.²³¹

Müellif Sâdık el-Hindî bu konuda Ka‘bü’l-Ahbâr’dan şöyle bir nakle yer vermektedir: “İlk Arapça, Süryanca ve diğer dillerde tüm yazıları kullanan Âdem (a.s)’dır. Âdem (a.s) bunu vefatından 300 sene önce çamurdan yazmış sonra da onu pişirmiştir. Daha sonra İdris (a.s), Âdem (a.s)’ın yazdıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu en sahih görüştür. Kum ile hattı ilk yazan İdris (a.s)’dır. İlk Farişî yazıyı yazan Furs’un III. Kralı olan Tehumrus’tur. İlk kâğıt kullanan Yusuf (a.s)’dır. Kâğıda ilk Arapça yazıyı yazan ise Ya‘rub b. Kahtân’dır. O, Arapça ve Süryanice konuşabiliyordu.” Bu nakilden sonra nesih yazısının serencamını yukarıda saydığımız isimlerle anlatmaktadır.²³²

3. Mushafın Harekelenmesi ve Noktalanması

Hz. Osman’ın hilafeti zamanında çoğaltılan Kur’ân nüshalarında nokta ve hareke konulmayarak son arza’daki şekle sadık kalındığı ve yedi harf ruhsatı çerçevesinde kırâatların korunmaya çalışıldığı görülmektedir.²³³ Diğer taraftan Araplar, fasih bir dile sahip olmaları sebebiyle Kur’ân’ı rahatça okuyabildikleri ve bu durumun da yaklaşık kırk sene Emevî Hükümdarı Abdülmelik b. Mervân (ö. 86/705) dönemine kadar devam ettiği bilinmektedir. Ancak Hz. Ömer zamanında başlayıp, artan bir hızla Hz. Osman zamanında devam eden fetih hareketleri nedeniyle İslam’ın geniş bir coğrafyaya yayılması, dili Arapça olmayan milletlerin de Müslüman olmasıyla, Kur’ân’ın kırâatı hususunda çeşitli hatalar yapıldığı, özellikle de Irak ve Suriye topraklarından Kur’ân’ın okunması konusunda birçok şikâyet geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla devlet büyükleri tarafında Kur’ân’ın doğru okunmasını sağlayacak noktalama ve harekeleme işine girilmesi gerektiği düşünülmüştür.²³⁴ Mushaf’a hareke ve nokta konulması meselesinde şöyle bir rivâyet aktarılmaktadır:

“Irak (Basra) valisi Ziyâd b. Ebîh (ö. 53/673), Ebü’l-Esved ed-Düelî’yi (ö. 69/688) yanına çağırarak Allah’ın kitabının doğru okunması ve öğrenilmesi için bir çalışma yapmasını ister. Düelî bu teklifi kabul etmez. Bu durum üzerine Ziyad b. Ebîh, bir kişiyi görevlendirerek şöyle emreder: ‘Ebü’l-Esved’in geçtiği

²³¹ Serin, “Hamdullah Efendi, Şeyh”, *DİA*, c. XV, s. 451.

²³² Hindî, *Künûz*, s. 37.

²³³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, c. I, s. 33; Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kur’ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 91.

²³⁴ Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 57.

yola otur, o senin yanından geçerken bilerek Kur'ân'dan bir âyeti yanlış olarak oku!' Bu kişi denileni aynen yaparak Tevbe Sûresi 3. âyette geçen (اِنَّ اللّٰهَ بَرِيءٌ مِّنَ (الْمُشْرِكِيْنَ وَرَسُوْلُهُ)) “Şüphesiz ki, Allah ve Peygamberi, müşriklerden uzaktır” cümlesini yüksek sesle, (اِنَّ اللّٰهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ وَرَسُوْلِهِ) “Şüphesiz ki Allah, müşriklerden ve Peygamberinden uzaktır.” anlamına gelecek şekilde “lam (ل), ve he (ه) harflerini esre ile okuması üzerine bunu duyan Ebü'l-Esved, ‘Allah peygamberine uzak olmaktan yücedir’ diyerek oradan ayrılıp hemen Basra valisi Ziyâd b. Ebîh’in yanına giderek talebini yerine getireceğini söyler ve Ziyâd b. Ebîh’ten kendisine yardımcı olmaları için kâtip ister. Abdülkays kabilesinden bir kâtip seçerek eline bir Mushaf ve siyahın dışında bir boya almasını ister. Sonra kâtibe ben dudaklarımı açtığım zaman harfın üzerine (fetha kastıyla) bir nokta, dudaklarımı yumduğumda noktayı (ötre kastıyla) harfın yanına, dudaklarımı kapattığımda ise (esre kastıyla) harfın altına koy. Eğer bu hareketlerden birini üst üste yaparsam (Tenvin kastıyla) iki nokta koyarsın, diyerek bu iş böylece tamamlanır.”²³⁵

Abdülmelik b. Mervân zamanına kadar devam eden bu uygulamanın, kırâat hatalarının artması sebebiyle şeklen birbirine benzeyen harflerin birbirinden ayırt edilebilmesi için bir çalışma yapma lüzumunu doğurduğu anlaşılmaktadır. Nakledildiğine göre de bu işi Haccâc b. Yusuf’un (ö. 95/713) emriyle Nasr b. Âsım’ın (ö. 89/708) yaptığı ifade edilmektedir. Ancak bu konuda Yahya b. Ya‘mer’in (ö. 129/746) adı da geçmektedir.²³⁶ Daha sonra Halil b. Ahmed (ö. 175/791) tarafından şedde, med, hemze, vasl gibi alâmetler ihdas edilmiş olup, Mushaf’a bugün kullandığımız şeklin verildiği görülmektedir.²³⁷

Muhammed Sâdık el-Hindî’nin ise çalışmasında bu konuyla ilgili benzer anlatımlarda bulunduğu fakat Yahya b. Ya‘mer isminin geçmediği müşahede edilmektedir. Bununla birlikte müellif nokta ve şekil hususunda yapılan çalışmalara rağmen hataların meydana geldiğini ve kırâat hatalarının düzeltilmesi konusunda da

²³⁵ İbnü'n-Nedim, Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshak, *el-Fihrist*, thk. İbrâhîm Ramazân, Dâru'l-Ma‘rife, 2. bsk., Beyrut, 1997, s. 61-63; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, 92.

²³⁶ Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-Zünûn*, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat, 1941, c. I, s. 713; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, 92.

²³⁷ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, 93.

fem-i muhsin olan birinden ders alınmasından başka bir çare olmadığını söylemektedir.²³⁸

4. Mekkî ve Medenî Sûreler

Kur'ân-ı Kerîm'deki sûreler Mekkî ve Medenî olmak üzere ikiye ayrılmakta olup, sûrelerin Mekkî veya Medenî oluşları konusunda üç farklı görüşün olduğu anlaşılmaktadır. Mekân, muhatap ve zaman esas alınarak yapılan değerlendirmeler şu şekilde tanımlanmaktadır:

1. Mekân esas alınarak yapılan bu tanıma göre bir âyet nerede indiye ona göre isimlendirilmektedir. Mekke'de nazil olan Mekkî, Medine'de nazil olan Medenî'dir. Mekke ve Medine dışında nazil olan âyetlere gelince bu iki şehirden hangisine daha yakınsa o isimle anıldığı ifade edilmektedir.²³⁹

2. Muhatapı esas alarak değerlendirme yapan âlimlere göre Mekkelilere hitap eden âyetler Mekkî; Medinelilere hitap eden âyetler Medenî'dir.²⁴⁰ Bu taksimata göre “Ey insanlar! (يَا أَيُّهَا النَّاسُ) hitabı Mekkî sûreler; Ey iman edenler! (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) hitabı Medenî sûreler olarak kabul edilmektedir. Abdullah b. Mes'ûd'dan (ö. 32/652-653) gelen “Mekke halkı ekseriyetle küfür üzere idiler, bu yüzden onlara “ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ” (Ey insanlar!) diye hitap edildi; Medine halkı ise çoğunlukla iman üzere idiler, onlara da “ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ” (Ey iman edenler!) şeklinde hitap edildi”²⁴¹ anlamındaki rivayet; bu tanımlamayı ön gören âlimlere bir ışık tutmaktadır.

3. Âlimlerin çoğu tarafından kabul edilen ve zaman esas alınarak yapılan taksimata göre Peygamberimizin (s.a.v.) Medine'ye hicretinden önce nazil olan âyetler Mekkî; hicretten sonra nazil olan âyetler Medenî'dir. Yapılan bu tasnife göre sûrelerin veya âyetlerin zikredilen şehirlerin dışında farklı mekânlarda nazil olmalarının Mekkîlik ve Medenîlik konusunda sonucu etkilemediği görülmektedir.²⁴² Muhammed Sâdık el-Hindî eserinde bu konuyla ilgili bir açıklama yapmadan sûrelerin âyet sayısını, kelime

²³⁸ Hindî, *Künûz*, s. 38.

²³⁹ Süyûtî, *el-İtkân*, c. I, s. 16.

²⁴⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. I, s. 781; Süyûtî, *el-İtkân*, c. I, s. 16.

²⁴¹ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. I, s. 187.

²⁴² Zerkeşî, *el-Burhân*, c. I, s. 187; Süyûtî, *el-İtkân*, I/16; Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 55.

sayısını, harf sayısını ve rükûat²⁴³ sayısını Kûfelilere, Basralılara, Şamlılara, Mekkelilere ve Medinelilere göre tabloda zikretmektedir.²⁴⁴

III. DEĞERLENDİRME

Muhammed Sâdık el-Hindî, *Künûz* adlı eserinde vakf ve ibtidâ ilmine dair meselelerin yanında, mushafın cem'i ve kitabeti gibi Kur'ân'a, harflerin mahreç ve sıfatları gibi tilavetine dair birtakım konuları da ele almaktadır. Muhammed Sâdık el-Hindî, harflerin sıfatları konusunda alimler arasında vaki olan ihtilafta, sıfatların on sekiz olduğunu ifade etmekte, daha sonra beş sıfat daha ilave ederek toplamda sıfatların yirmi üç olduğunu görüşünü tercih etmektedir. Bununla birlikte müellifin, harflerin sıfatları ile ilgili olarak kullandığı "hurûf-i münharife" ve "hurûf-i sâbite" gibi isimlendirmeler dikkat çekmektedir. Ayrıca müellifin rihvet sıfatının bulunduğu harflerin sayısı hakkında genel kabulün aksine yirmi bir olarak tercihte bulunması dikkat çeken bir başka husustur.

---

²⁴³ Rukuât ifadesi ile rükû alameti olan (ع) durakları kastedilmektedir.

²⁴⁴ Bkz. Hindî, *Künûz*, s. 9-14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜNÛZÜ ELTÂFÎ'L-BURHÂN FÎ RUMÛZİ EVKÂFÎ'L-KUR'ÂN'IN TERCÜMESİ

Kulunu müttâkilere hidayet kaynağı olarak gönderen ve bizleri kitabını okumaya muvaffak kılan Allah (c.c)'a hamd olsun. Yarattılmışların en şerefli, Resul ve Enbiya'nın en faziletli Hz. Muhammed (s.a.v)'e ve ondan sonra Kur'ân'ı indirildiği şekliyle öğreten sahabe ve Ehl-i Beyt'e salât ve selam olsun.

Âciz ve kusur sahibi Muhammed Sâdık, Mevlâ'dan af ve mağfiret dileyerek der ki: İnsanların Kur'ân okurken matbu Mushaflardan gelişi güzel vakf işaretlerine uymadan bilinçsizce okuduklarını, duraklamaları hocalarının nezdinde gerçekleştiremediklerini, istedikleri işarete durup istedikleri işarete geçtiklerini, belki bu geçişlerinde günaha düşebildiklerini ya da durulmaması gereken yerde durduklarından dolayı onların küfre düşebilme ihtimalini gördüğümünden bu kitabı kaleme alma ihtiyacını hissettim. Kur'ân-ı Kerîm'in bütün vakf (duraklama) işaretlerini bu risâlede topladım ve yine bu risaleyi en anlaşılır bir şekilde hazırlamaya gayret ettim. Bu eseri hazırlarken genellikle *İtkân*¹ ve *Celâleyn*² tefsirinden, Secâvendî'nin *İlelü'l-vukûf*'u ile *Hülâsa* adlı eserden³ ve ayrıca Zekerriyya el-Ensârî'nin *Kitâbü'l-Muksid*'i gibi eserlerden alıntılar yaptım ve eseri fasıllara ayırarak tasnif ettim. Bu çalışmamıza "*Künûzü eltâfî'l-burhân fî rumûzi evkâfî'l-Kur'ân*" ismini verdim. Sevabını, lütfu bol olan ve kullarına karşılıksız ihsanda bulunan Allah'tan umarım. Herhangi bir hatanın görülmesi halinde, yapıcı ve beyan sahibi ilim erbabından bu hataları tashih etmelerini dilerim. Muvaffakiyet Allah'tandır. Sadece O'ndan yardım dilerim.

I. FASIL: HARFLERİN MAHREÇLERİ

Harflerin mahreçleri, Halil b. Ahmed gibi önde gelen nahivcilere ve kurrâdan nakledilen sahih görüşe göre on yedidir. Bu iki firkanın çoğunluğuna göre ise harflerin mahreçleri on altıdır. Onlar hurûf-i cevî (ağız bölgesi harfleri) olan "med" ve "lin"

¹ Süyûtî, , *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*.

² Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*.

³ *Nesrü'l-Mercan* isimli eserde de sıkça adı geçmesine rağmen *Hülâsa* adlı eserin müellifi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadım.

harflerinin mahrecini düşürmüşlerdir. Yine onlar Elif'in mahrecini aksa'l-halk (boğazın en gerisi), Yâ ve Vav'ın mahrecini ise harekeli hallerindeki mahreçler olarak izah etmişlerdir.

Bir grup da Nûn (ن), Lâm (ل) ve Vav (و) mahrecini düşürerek harflerin mahreçlerinin on dört olduğunu belirtmişlerdir. İbnü'l-Hâcib de bütün bunların takribî mahreçler olduğunu ve her harfin kendine mahsus mahrecinin bulunduğunu ifade eder.

Birinci Mahreç: Cevf (ağız boşluğu): Kendinden sonra yine kendisine uyumlu hareke olması halinde sakın Elif (ا), Vav (و) ve Yâ (ي).

İkinci Mahreç: Aksa'l-halk (boğazın alt kısmı): Hemze (أ) ve He (ه).

Üçüncü Mahreç: Vasatü'l-halk (boğazın orta kısmı): Ayn (ع) ve Ha (ح) mühmele.

Dördüncü Mahreç: Edne'l-halk (boğazın ağıza yakın kısmı): Ğayn (غ) ve Ha (خ).

Beşinci Mahreç: Aksa'l-lisân (dilin bitimi, boğazın başlama noktası, üst damağın yukarısı): Kâf (ق).

Altıncı Mahreç: Aksa'l-lisân (Kâf'ın (ق) mahrecinin hemen altı, üst damak kısmı): Kef (ك).

Yedinci Mahreç: Vasatü'l-lisân (dilin orta kısmı ile üst damak arası): Cim (ج), Yâ (ي), Şîn (ش).

Sekizinci Mahreç: Dilin ilk sol kenar kısmı (sağ tarafta denilmiştir) ile azı dişleri arası: Dâd (ض).

Dokuzuncu Mahreç: Dilin alt kenar kısmıyla bitiş bölümünden üst damağa doğru olan kısmı: Lâm (ل).

Onuncu Mahreç: Dil bölgesinde Lâm (ل) mahrecinin biraz alt kısmı: Nûn (ن).

On birinci Mahreç: Nûn'un mahreç bölgesidir, fakat dilin altına daha çok girmiştir: Râ (ر).

On ikinci Mahreç: Dilin kenarı, ön kesici dişlerin kökünden üst damağa doğru yükselerek çıkar: Tâ (ط), Dâl (د), Te (ت) mahreçleri.

On üçüncü Mahreç: Dilin kenarları ön ve yan kesici dişlerin hemen uç kısmı: Sâd (ص).

On dördüncü Mahreç: Dilin ön kenarı, ön dişlerin kenar bölgesi: Za (ظ), Se (ث), Zel (ذ) harfleridir.

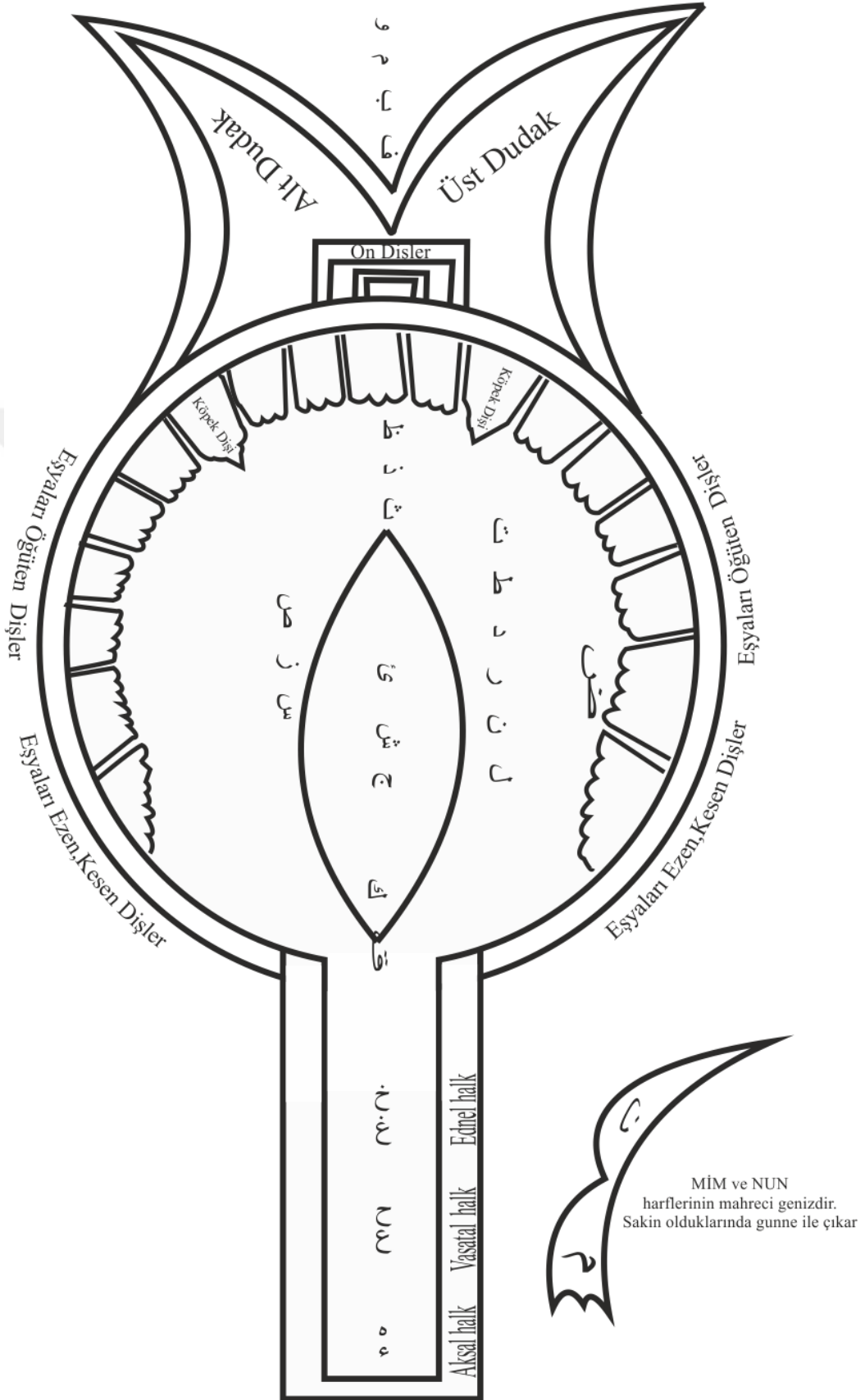
On beşinci Mahreç: Alt dudağın ortası ile ön dişlerin kenarı Fe: (ف).

On altıncı Mahreç: İki dudak arasının doğal uyumuyla açılması: Be (ب), Mim (م), Vav (و) mahreçleri.

On yedinci Mahreç: Hayşûm (geniz boşluğu), idğam ve ğunnenin mahrecidir: Sakin Mim (م) ve Nûn (ن)'un idğamlarında uygulanır.

Kur'an-ı Kerim Harflerinin Mahreçlerinin Açıklandığı İnsan Yüzü Şeklidir

II. FASIL: HARFLERİN SIFATLARI

Harflerin sıfatları on sekizdir. Beş tane de ona tabi olan sıfatlarla birlikte toplam yirmi üç sıfat vardır.

1. Hems (همس) Sıfatı Olan Harfler: Hems, sesin yumuşaklığı ve zayıflığı sebebiyle mahreçten çıkarken nefesin kesilmeyip akmasıdır. Hems sıfatlı harfler on tanedir. (ت ث ح خ س ش ص ف ك ه)

2. Cehr (جهر) Sıfatı Olan Harfler: Cehr, kuvveti sebebiyle mahrecinden çıkarken nefesin kesilmesidir. Bu sıfat hems sıfatının zıddıdır. Bu sığata sahip harfler on dokuz tanedir: (ا ب ج ذ ر ز ض ط ظ ع غ ق ل م ن و ء ی)

3. Şiddet (شدة) Sıfatı: Şiddet, harfler sükûnla okunurken ilgili harflerin mahrecine temasının kuvveti sebebiyle nefesin kesilmesidir. Şiddet sıfatı olan harfler sekiz tanedir: (ا ب ت ج 4 د ط ق ك).

4. Rihvet (رخوة) Sıfatı: Rihvet, şiddet sıfatının zıddıdır. Bu sığata sahip harfler yirmi bir tanedir: (ث ح خ ذ ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ل م ن و ه ء ی)

5. Mutavassıta (متوسطة) “beyne beyne” Sıfatı: Şiddetle rihvet arasında, mahrecinden çıkış esnasında sesin güçlü veya zayıf değil de orta halde çıkmasıdır. Harfleri sekiz tanedir: (ل م ي ر و ع ن ا)

6. Müsta‘liye (مستعلية) Sıfatı: Harflerin çıkışı esnasında dilin üst damağa yükselmesi demektir. Harfleri yedi tanedir: (خ ص ض ط ظ غ ق)

7. Müstesfile (مستسفلة) Sıfatı: Müsta‘liye sıfatının zıddıdır. Bunlar da yirmi iki tanedir: (ا ب ت ث ج ح ذ ر ز س ش ع غ ف ك ل م ن و ه ء ی).

8. Muntabika (منطبقة) Sıfatı: Harflerin çıkışı sırasında dilin üst damağa kalkmasına ve yapışmasına denir. Bu harfler dört tanedir: (ص ض ط ظ)

9. Münfetiha (منفتحة) Sıfatı: Muntabaka sıfatının zıddıdır. Bunlar yirmi beş harftir: (ا ب ت ث ج ح خ ذ ر ز س ش ع غ ف ق ك ل م ن و ه ء ی)

10. Mukalkale (مقلقلة) Sıfatı: İlgili harfleri sükûnla okurken titreterek şiddetli okumaktır. Bu harfler beş tanedir: (ب ج د ط ق).

11. Müstekırıra (مستقرة) Sıfatı: Bu sığata sahip harflere sakin harfler de denir. Bu sıfat, kalkalenin zıddıdır. Müstekırıra sıfatına sahip harfler yirmi dört tanedir:⁶ (ا ت ث ح خ د (ر ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ك ل م ن و ه ء ی)

⁴ Eserde şiddet sıfatlı harfler sayılırken dâl (د) harfi yerine sehven ra (ر) harfi yazıldığı düşünölmektedir.

⁵ Bu harflerin 22 tane olduğunu belirtmekle birlikte, sonrasında 23 harf zikretmiştir.

12. Saffir (صغيرة) Sıfatı: İlgili harfleri okurken şiddeti sebebiyle kuş (serçe) sesi gibi bir sesin çıkmasıdır. Bunlar üç tanedir: (ز س ص)

13. Cersiyye (جرسية) Sıfatı: Saffir sıfatının zıddı olup saffir sıfatı harfleri dışındaki yirmi altı harftir. (ح خ د ذ ر ش ض ط ظ ع غ ف ق ك ل م ن و ه ء ي)

14. Müzleka (مذلفة) Sıfatı: Dil ve dudak kenarından (ucundan) çıkan harflerdir. Bunlar altı tanedir: (ب ر ف ل م ن)

15. Musmata (مصممة) Sıfatı: Müzleka sıfatının zıddıdır. Müzleka harfleri dışında kalan harflerdir. (Yani dudağın kenarından çıkmayan harfleri kastediyorum.) İsmat sıfatlı harfler yirmi üç adettir: (ا ت ث ج ح خ د ذ ز س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك و ه ء ي)

16. Müstetîle (مستطيلة) Sıfatı: Sesin uzun mahreçten çıkmasıdır. Bu sıfatın harfi (ض) harfidir.

17. Kasr (قصرة) Sıfatı: İstîtâle sıfatının zıddıdır. (ض) harfi dışında kalan harfler bu sığata sahiptir.

18. Mütefeşşiye (متفشية) Sıfatı: Harfin çıkışı esnasında dilin ağızda yayılmasıdır. Bu sığata ait harf, (ش) harfidir.

19. Mu'telle (معتلة) Sıfatı: Durumları çeşitli hâllere göre değişen harfler olup bunlar üç tanedir. (ا و ي)

20. Sahiha (صحيحة) Sıfatı: İllet sıfatının zıddıdır. (ا و ي) harflerinin dışındaki harflerdir.

21. Münharife (منحرفة) Sıfatı: Telaffuz anında ilgili harflerin bir mahreçten başka bir mahreçe geçmesidir. Bu harfler iki tane olup bunlar (ر ل) harfleridir.

22. Sâbite (ثابتة) Sıfatı: Münharife sıfatının zıddıdır. Bu sığata sahip harfler, (ر ل) harfleri dışındaki harflerdir.

23. Mükerrere (مكررة) Sıfatı: Bu sığata râcia da denir. Telaffuz anında ilgili harfin iki kez okunuyormuş gibi ortaya çıkmasıdır. Bu sığata sahip olan harf (ر) harfidir.

---

⁶ Bu harflerin 24 tane olduğunu belirtmekle birlikte, sonrasında 23 harf zikretmiştir.

Tablo 1: Harflerin Sıfatları⁷

SIFATLARIN AÇIKLANMASI										SIFAT SAYISI	HARF
MED	CERASİYE	LİN	HAFİFE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	BEYNE BEYNE	CEHR	10	ا
			CERASİYE	İZLAK	KALKALE	İSTİFALE	İNFİTAH	ŞİDDET	CEHR	7	ب
			CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	ŞİDDET	HEMS	7	ت
				İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	HEMS	6	ث
			CERASİYE	İSMAT	KALKALE	İSTİFALE	İNFİTAH	ŞİDDET	CEHR	7	ج
			CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	HEMS	7	ح
			CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	HEMS	7	خ
			CERASİYE	İSMAT	KALKALE	İSTİFALE	İNFİTAH	ŞİDDET	CEHR	7	د
			CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	CEHR	7	ذ
TEFHİM	CERASİYE	İNHİRAF	TEKRİR	İZLAK	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	BEYNIYYE	CEHR	10	ر
			SAFİR	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	CEHR	7	ز
			SAFİR	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	HEMS	7	س
		CERASİYE	TEFEŞŞİ	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	HEMS	8	ش
		TEFHİM	SAFİR	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İTBAK	RİHVET	HEMS	8	ص
	TEFHİM	CERASİYE	İSTİDALE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İTBAK	RİHVET	CEHR	9	ض
		TEFHİM	CERASİYE	İSMAT	KALKALE	İSTİFALE	İTBAK	ŞİDDET	CEHR	8	ط
		TEFHİM	CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İTBAK	RİHVET	CEHR	8	ظ
			CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	BEYNIYYE	CEHR	7	ع
			CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	CEHR	7	غ
			CERASİYE	İSMAT	İZLAK	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	HEMS	7	ف
			CERASİYE	İSMAT	KALKALE	İSTİFALE	İNFİTAH	ŞİDDET	CEHR	7	ق
			CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	ŞİDDET	HEMS	7	ك

⁷ Yukarıdaki tabloda harflerin sola doğru kaç sifata sahip oldukları ve bu sıfatların neler olduğu açıklanmaktadır.

	TEFHİM	İNHİRAF	CERASİYE	İZLAK	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	BEYNIYYE	CEHR	9	ل
	RACİA	ĞUNNE	CERASİYE	İZLAK	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	BEYNIYYE	CEHR	9	م
	RACİA	ĞUNNE	CERASİYE	İZLAK	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	BEYNIYYE	CEHR	9	ن
			CERASİYE	İZLAK	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	RİHVET	HEMS	7	ه
MED	LİN	HAFİFE	CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	BEYNIYYE	CEHR	10	و
	LİN	HAFİFE	CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	ŞİDDET	CEHR	9	ء
MED	LİN	HAFİFE	CERASİYE	İSMAT	SAKİNE	İSTİFALE	İNFİTAH	BEYNIYYE	CEHR	10	ي

III. FASIL: KUR'ÂN'DAKİ SÛRELERİN MEKKÎ VE MEDENÎ OLARAK TAKSİMİ

Küfelilere, Basralılara, Şamlılara, Mekkelilere ve Medinelilere göre Kur'ân'daki sûrelerin âyet sayısı, kelime sayısı, harf sayısı ve rükûat sayısı kaçtır?

Cetvelde görüldüğü gibi bu sayıların tamamını tabloda zikredeceğiz.

Tablo 2: Mekkî-Medenî Sûreler, Kûfe, Basra, Şam, Mekke Ve Medine Ehline Göre Sûrelerin âyet, Kelime, Harf Ve Rükû Sayılarını Gösteren Tablo

Sûre Sayısı	Sûredeki Rükû Sayısı	Sûredeki Harf Sayısı	Sûredeki Kelime Sayısı	Medinelilere Göre Âyet	Mekkelilere Göre Âyet	Şamlılara Göre Âyet Sayısı	Basralılara Göre Âyet Sayısı	Kûflere Göre Âyet Sayısı	Mekkî Medenî Sûreler	Sûre İsimleri
1	1	123	25	“	“	“	“ ⁸	7	Mekkî/Medenî	Fâtiha
2	40	25000	6021	“	285	284	287	286	Medenî	Bakara
3	20	14525	4480	“	200	199	“	200	Medenî	Âl-i İmran
4	24	3750	1630	“	175	177	175	176	Medenî	Nisâ
5	16	11733	2804	“	“	122	123	120	Medenî	Mâide
6	20	12433	3052	“	167	“	166	165	Mekkî	En'âm
7	24	14310	3325	“	206	“	205	206	Mekkî	A'râf
8	20	5274	1130	“	76	77	76	75	Medenî	Enfâl
9	16-26?	10887	2497	“	“	“	130	129	Medenî	Tevbe
10	11	“	1838	“	109 ⁹	110	“	109	Mekkî	Yûnus
11	10	7605	1925	“	121	122	121	123	Mekkî	Hûd
12	12	7166	1771	“	“	“	“	111	Mekkî	Yûsuf
13	6	3506	850	“	44	46	45	43	Muh. Fiha	Ra'd
14	7	3430	855	“	54	55	51	53	Muh. Fiha	İbrâhim
15	6	2771	654	“	“	“	“	99	Mekkî	Hicr
16	16	7707	1841	“	“	“	“	128	Mekkî	Nahl
17	12	6460	1533	“	“	“	110	111	Mekkî	İsrâ
18	12	6360	1577	58?	105	106	111	110	Mekkî	Kehf
19	6	3800	772	99	99	“	“	98	Mekkî	Meryem

⁸ Tablodaki işaretler (“), sağ taraftaki rakamı ifade etmektedir.

⁹ Risalede 190'ın sehven yazıldığını tahmin ediyoruz.

20	8	5242	1341	134 ¹⁰	134	130	132	135	Mekkî	Tâ Hâ
21	7	4890	1168	“	“	“	111	112	Mekkî	Enbiyâ
22	9	5170	1291	96	97	94	95	98	Muh. Fiha	Hac

Sûre Sayısı	Sûredeki Rükû Sayısı	Sûredeki Harf Sayısı	Sûredeki Kelime Sayısı	Medinelilere Göre Âyet Sayısı	Mekkelilere Göre Âyet Sayısı	Şamıllara Göre Âyet Sayısı	Basralılara Göre Âyet Sayısı	Küfilere Göre Âyet Sayısı	Mekkî Medenî Sûreler	Sûre İsimleri
23	6	4002	1830	“	“	“	119	118	Mekkî	Mü'minûn
24	9	5308	1616	“	62	“	“	64	Medenî	Nûr
25	6	363	3892	“	“	“	“	77	Mekkî	Furkân
26	11	5542	1299	227	226	227	226	227	Mekkî	Şuarâ
27	7	4999	1139	“	95	“	94	93	Mekkî	Neml
28	9	5800	1041	“	“	“	“	88	Mekkî	Kasas
29	7	4157	780	“	“	“	“	69	Mekkî	Ankebût
30	6	3534	819	60-B.G 59	59	“	“	60	Mekkî	Rûm
31	4	2110	548	“	33	“	“	34	Mekkî	Lokman
32	3	5180	380	“	“	“	30	29	Mekkî	Secde
33	9	5796	1288	“	“	“	“	73	Muh. Fiha	Ahzâb
34	6	3512	883	45- B.G 46	45	46	“	54	Mekkî	Sebe'
35	5	3130	777	46	45	46	“	45	Mekkî	Fâtır
36	5	3000	727	“	“	“	82	83	Mekkî	Yâsîn
37	5	3826	860	182- B.G181	“	182	181	182	Mekkî	Sâffât
38	5	3069	732	“	“	86	85	87	Mekkî	Sâd

¹⁰ Risalede sehven 1341 yazılmıştır.

39	8	4780	1170	“	72	73	72	75	Mekkî	Zümer
40	9	4960	1199	“	84	86	82	85	Mekkî	Mü'min
41	6	3350	796	“	53	“	52	54	Mekkî	Fussilet
42	5	3588	866	“	“	“	50	53	Mekkî	Şûrâ
43	7	3400	833	“	89	80	“	89	Mekkî	Zuhruf
44	3	1540	546	“	“	56	57	59	Mekkî	Duhân

Sûre Sayısı	Sûredeki Rükû Sayısı	Sûredeki Harf Sayısı	Sûredeki Kelime Sayısı	Medinelilere Göre Âyet	Mekkelilere Göre Âyet	Şamllılara Göre Âyet Sayısı	Basrahlılara Göre Âyet Sayısı	Küfilere Göre Âyet Sayısı	Mekkî Medenî Sûreler	Sûre İsimleri
45	4	1191	488	“	“	“	36	37	Mekkî	Câsiye
46	4	2600	644	“	“	“	34	35	Mekkî	Ahkâf
47	4	4349	539	“	“	39	34	38	Medenî	Muhammed ¹¹
48	4	2438	560	“	“	“	“	29	Muh. Fiha	Fetih
49	2	1476	343	“	“	“	“	18	Medenî	Hucurât
50	3	1477	375	“	“	“	“	45	Mekkî	Kâf
51	3	1680	360	“	“	“	“	60	Mekkî	Zâriyât
52	2	1500	312	“	47	49	48	49	Mekkî	Tûr
53	3	1405	360	“	“	“	61	62	Mekkî	Necm
54	3	1423	142	“	“	“	“	55	Mekkî	Kamer
55	3	1336	351	“	77	78	76	78	Muh. Fiha	Rahmân
56	3	1053	378	“	“	99	97	96	Mekkî	Vâkıa
57	4	2441	544	“	“	28	“	29	Muh. Fiha	Hadid
58	3	1992	473	22	21	“	“	22	Medenî	Mücâdele

¹¹ Risalede sûrenin diğer ismi olan “Kitâl” ismi kullanılmıştır.

59	3	1513	445	“	“	“	“	24	Muh. Fiha	Haşr
60	2	1510	348	“	“	“	“	13	Muh. Fiha	Mümtehne
61	2	926	221	“	“	“	“	14	Medenî	Saff
62	2	748	180	“	“	“	“	11	Medenî	Cum'a
63	2	776	180	“	“	“	“	11	Medenî	Münâfikûn
64	2	1070	641	“	“	“	“	18	Muh. Fiha	Teğâbün
65	2	1160	207	“	“	12	11	12	Muh. Fiha	Talâk
66	2	1060	249	“	“	“	“	12	Medenî	Tahrîm

Sûre Sayısı	Sûredeki Rükû Sayısı	Sûredeki Harf Sayısı	Sûredeki Kelime Sayısı	Medinelilere Göre Âyet Sayısı	Mekkelilere Göre Âyet Sayısı	Şamlılara Göre Âyet Sayısı	Basrahlılara Göre Âyet Sayısı	Küflere Göre Âyet Sayısı	Mekkî Medenî Sûreler	Sûre İsimleri
67	2	1313	335 ¹²	32	31	“	“	30	Mekkî	Mülk
68	2	1200	300	“	“	“	“	52	Mekkî	Kalem
69	2	1430	256	“	52	“	50	52	Mekkî	Hâkka
70	2	861	216	“	44	43	“	44	Mekkî	Meâric
71	2	759	224	“	30	“	29	28	Mekkî	Nûh
72	2	759	285	“	“	“	“	28	Mekkî	Cinn
73	2	888	185	20-B.G 18	“	20	19	20	Mekkî	Müzzemmil
74	2	1020	205	56-B.G 57	“	55	“	56	Mekkî	Müddessir
75	2	3052	165	“	“	“	39	40	Mekkî	Kıyâme

¹² Risalede sehven 1335 yazılmıştır.

76	2	1050	140	“	“	“	“	31	Muh. Fiha	İnsân ¹³
77	2	816	181	“	“	“	“	50	Mekkî	Mürselât
78	1	533	133	“	41	40	41	40	Mekkî	Nebe’
79	2	753	170	-	“	“	“	46	Mekkî	Nâzi’ât
80	1	533	133	-	-	-	-	42	Mekkî	Abese ¹⁴
81	1	725	104	28- B.G 29	“	“	“	29	Mekkî	Tekvîr
82	1	327	80	“	“	“	“	19	Mekkî	İnfitâr
83	1	730	169	“	“	“	“	36	Mekkî	Mutaffifin
84	1	434	107	“	25	“	23	25	Mekkî	İnşikak
85	1	450	109	“	“	“	“	22	Mekkî	Bürûc
86	1	290	72	16	“	“	“	17	Mekkî	Târık
87	1	291	72	“	“	“	“	19	Mekkî	A’lâ
88	1	381	92	“	“	“	“	26	Mekkî	Ğâşiye
89	1	566	130	“	33	30	29	30	Mekkî	Fecr
90	1	237	80	“	“	“	“	20	Mekkî	Beled

¹³ Risalede sûrenin diğer ismi olan “Dehr” ismi kullanılmıştır.

¹⁴ Risalede Abese sûresinde bazı bilgiler silinmiştir.

Sûre Sayısı	Sûredeki Rükû Sayısı	Sûredeki Harf Sayısı	Sûredeki Kelime Sayısı	Medine'lilere Göre Âyet Sayısı	Mekkelilere Göre Âyet Sayısı	Şamhlara Göre Âyet Sayısı	Basrahlara Göre Âyet Sayısı	Küfîlere Göre Âyet Sayısı	Mekkî Medenî Sûreler	Sûre İsimleri
91	1	246	54	16-B.G 15	16	“	“	15	Mekkî	Şems
92	1	310	71	“	“	“	“	21	Mekkî	Leyl
93	1	172	40	“	“	“	“	11	Mekkî	Duhâ
94	1	103	27	“	“	“	“	8	Mekkî	İnşirâh ¹⁵
95	1	180	34	“	“	“	“	8	Mekkî	Tîn
96	1	180	72	“	20	18	“	19	Mekkî	Alak
97	1	120	30	5	“	6	“	5	Mekkî	Kadr
98	1	349	35	“	8	“	9	8	Medenî	Beyyine
99	1	135	45	8-B.G 9	“	“	9	8	Muh. Fiha	Zilzâl
100	1	138	40	“	“	“	“	11	Muh. Fiha	Âdiyât
101	1	152	36	“	15	“	8	11	Mekkî	Kâria
102	1	120	28	“	“	“	“	8	Mekkî	Tekâsür
103	1	160	14	“	“	“	“	3	Muh. Fiha	Asr
104	1	133	33	“	“	“	“	9	Mekkî	Hümeze
105	1	96	23	“	“	“	“	5	Mekkî	Fil
106	1	73	17	“	5	“	“	4	Mekkî	Kureyş
107	1	105	25	“	“	6	“	7	Mekkî	Mâûn
108	1	43	10	“	“	“	“	3	Mekkî	Kevser
109	1	94	26	“	“	“	“	6	Mekkî	Kâfirûn

¹⁵ Risalede sûrenin diğer ismi olan “Elem Neşrah” ismi kullanılmıştır.

110	1	79	19	“	“	“	“	3	Medenî	Nasr
111	1	81	23	“	“	“	“	5	Mekkî	Tebbet ¹⁶
112	1	47	15	4	“	5	“	4	Mekkî	İhlâs
113	1	73	23	“	“	“	“	5	Muh. Fiha	Felak
114	1	80	20	6	“	7	“	6	Muh. Fiha	Nâs

IV. FASIL: BEŞ DAİRE İLE İLGİLİ BÖLÜM

Bu bölümde, Kur’ân’da bulunan hece harflerinin, vakf alâmetlerinin, ta’şîrlerin,¹⁷ tahmîslerin,¹⁸ âyetlerin, kelimelerin, rükûâtların,¹⁹ hareketlerin, noktaların, şeddelerin ve medlerin sayıları zikredilmektedir. İmam Celâleddin Suyûtî (rahimehullah) *İtkân* isimli kitabında İbn Abbas’ın (r.a.) şöyle dediğini zikretmiştir: “Kur’ân’ın toplam âyet sayısı 6616, Kur’ân’daki toplam harf sayısı ise 300671’dir.” Suyûtî *İtkân*’da, başka bir topluluğun da Kur’ân kelimelerini 77430 olarak saydığını bildirmiştir. Bir görüşe göre de kelimelerin sayısı 77277’dir. Bundan başka görüşler de vardır. Kelimelerin sayısındaki ihtilafın sebebi ise kelimelerin hakikî, mecâzî, lafzî veya resmî (şekli) oluşlarıdır. Bunların her birine itibar etmek de caizdir. Âlimlerden her biri bu dört husustan birine itibar etmiştir.

¹⁶ Risalede sûrenin diğer ismi olan “Leheb” ismi kullanılmıştır.

¹⁷ Surenin her on âyetin sonuna “Aşr” (on) kelimesinin yazılmasına “Ta’şîr” denilmekte olup, (ع) harfiyle işaretlenmektedir. (İbn Kesîr, *Fedâilü’l-Kur’ân*, s. 26; Zürkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü’l-irfân fi’ulûmi’l-Kur’ân*, Matbaatü İsâ el-Bâbî, y.y., ts., 1/410; Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kur’ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 98.)

¹⁸ Surenin her beş âyetinin sonuna “Hams” (beş) kelimesinin yazılmasına “Tahmis” denmekte olup, (ح) harfiyle işaretlendiği görülmektedir. (İbn Kesîr, *Fedâilü’l-Kur’ân*, s. 26; Zürkânî, *Menâhilü’l-irfân*, I/410; Çetin, *Kur’ân İlimleri ve Kur’ân-ı Kerîm Tarihi*, s. 97.)

¹⁹ Bir konunun veya bir kıssanın bitip, yeni bir konunun veya kıssanın başladığını gösteren alamet olup, remzi (ع) harfidir.

Tablo 3: Vakflar ve Adetleri

VAKF-I CİBRİL	12	VAKF-I CÂİZ	1578
VAKF-I NEBİ	27	VAKF-I MÜCEVVEZ	191
VAKF-I GUFRÂN	10	VAKF-I MURAHHAS	83
MUÂNEKA INDE'L MÜTEKADDİMİN	16 ²⁰	VAKF-I LÂ	1100
MUÂNEKA INDE'L MÜTEAHHİRİN	18	KIF	99
VAKF-I LAZIM	55/99	KÂF	99
VAKF-I MUTLAK	3510	SEKTE	8

Tablo 4: Sûre, Harf, Kelime, Hareke Sayısı

SÛRE SAYISI	114	ÖTRE SAYISI	8804
HARF SAYISI	323671	NOKTA SAYISI	685681
KELİME SAYISI	77934	RUKÛÂT SAYISI	540
FETHA SAYISI	53242	ŞEDDE SAYISI	1253
KESRE SAYISI	29582	MED SAYISI	1771

HARFİN ADI	ADEDİ	HARFİN ADI	ADEDİ	HARFİN ADI	ADEDİ	HARFİN ADI	ADEDİ
ا	48872	د	5642	ض	1607	ك	9522
ب	11428	ذ	4697	ط	1274	ل	3432
ت	1199	ر	11793	ظ	842	م	26535
ث	1276	ز	1590	ع	9220	ن	26560
ج	3273	س	5891	غ	2208	و	25538
ح	3972	ش	2251	ف	8499	ه	9070
خ	2416	ص	2013	ق	6813	لا	4720
						ي	25919

²⁰ Tablo'dan sonra verilen açıklama kısmında 19 adet olduğunu söylemektedir.

Tablo 5: Âyet, Tahmîs ve Ta'sîr Sayısı

MEKKELİLERE GÖRE ÂYET SAYISI	6212	GENEL GÖRÜŞE GÖRE ÂYET SAYISI	6666
MEDİNELİLERE GÖRE ÂYET SAYISI	6214	BASRALILARA GÖRE TAHMİS SAYISI	1246
ŞAMLILARA GÖRE ÂYET SAYISI	6250	KÛFİLERE GÖRE TAHMİS SAYISI	847
BASRALILARA GÖRE ÂYET SAYISI	6616	BASRALILARA GÖRE TA'ŞİR SAYISI	623
KÛFİLERE GÖRE ÂYET SAYISI	6226	KÛFİLERE GÖRE TA'ŞİR SAYISI	433 ²¹

V. FASIL: KUR'ÂN'IN VAKF ALÂMETLERİNİN ÖRNEKLERİYLE BERABER BİLİNMESİ VE ŞERH EDİLMESİ

Rumuz (ﺍ)

Vakf-ı Lâzım alâmeti, (ﺍ)'dir. Yani burada durmak vaciptir. Hatta bu vakfı terk edenlerin küfründen korkulur. Şayet Vakf-ı Lâzımda vasıl yapılırsa mananın bozulma ihtimali vardır.

Örneğin: Bakara Sûresi 8. âyetten “وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ” 9. âyete “يُخَادِعُونَ اللَّهَ” geçerek vasıl yapıldığı takdirde mana kesinlikle bozulur. Çünkü Allah'ı (c.c) aldatmakla beraber imanlarının sübûtu lazım olmuş olur. Bu sebeple Kur'ân hafızlarının (Kur'ân eğitimi alanların) bu vakfı öğrenmek için çaba sarf edip ona ihtimam göstermeleri ve ihmal etmemeleri gerekir. Bu vakf yerlerini bilme konusunda gafil olunmamalıdır. Vakf-ı Lâzım Kur'ân'ın 55 yerinde vardır. Bir görüşe göre de 99 yerde vardır. Onlardan 11 tanesi Bakara Sûresi'ndedir.

²¹ Türkiye'deki kullanılan Mushaflarda 6236 âyet bulunmaktadır.

BAKARA SÛRESİ'NDEKİ MİM DURAKLARI

8. Âyet وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ۝

26. Âyet بِهِدًا مَثَلًا ۝

145. ayet لَمِنَ الظَّالِمِينَ ۝

212. Âyet مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا ۝

246. Âyet مِنْ بَعْدِ مُوسَى ۝

253. Âyet عَلَى بَعْضٍ ۝

258. Âyet أَتَيْهُ اللَّهُ الْمَلَكُ ۝

275 مثلُ الربِّوا ۝

107 مِنْ وَلِيِّيَ وَلَا نَصِيرٍ ۝

146\ 75 وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝

38, 62, 112, 262, 274, 277 وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝²²

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ'NDEKİ MİM DURAKLARI

7 تَأْوِيلُهُ إِلَّا اللَّهُ ۝

170 وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝

181²³ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ ۝

153 عَلَى أَحَدٍ ۝ bazılarına göre de burada Vakf-ı Gufrân vardır.

NISÂ SÛRESİ ÂYETLERİ

118 لَعْنَةُ اللَّهِ ۝

171 أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ ۝

MÂİDE SÛRESİ ÂYETLERİ

2 أَنْ تَعْتَدُوا ۝

²² Eserde “muhtelefun fih” olarak geçmelerine rağmen incelediğimiz mushaflarda bu kelimelerde (mim) durağı yoktur.

²³ Ağniya kelimesinin geçtiği başka bir yerde ise ihtilaf vardır. Eserde geçtiği halde incelediğimiz mushaflarda bu kelime (mim) durağı yoktur.

بِالْحَقِّ²⁷

أَوْلِيَاءَ^{٢٥}

بِمَا قَالُوا^{٦٤}

ثَالِثُ ثَلَاثِهِ^{٧٣}

وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ^{١١٠}

EN'ÂM SÛRESİ ÂYETLERİ

تُشْرِكُونَ²⁴ 19

أَبْنَاءَهُمْ^{٢٠}

تَعْلَمُونَ^{٨١}

رُسُلِ اللَّهِ¹²⁴ burada ihtilaf var

A'RÂF SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

45. Âyet كَافِرُونَ²⁵

73. Âyet أَخَاهُمْ صَالِحًا^{٢٦}

148. Âyet سَبِيلًا^{٢٧}

163. Âyet حَاضِرَةَ الْبَحْرِ^{٢٨}

187. Âyet لَوْ قَتَلْتُمُوهَا إِلَّا هُوَ²⁶

TEVBE SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

19. Âyet الظَّالِمِينَ^{٢٩}

67. Âyet مِنْ بَعْضٍ^{٣٠}

71. Âyet أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ^{٣١}

²⁴ Eserde sehven (تشكرون) yazılmıştır.

²⁵ Burada ihtilaf vardır.

²⁶ Burada da ihtilaf vardır.

YÛNUS SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

65. Âyet   وَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ ۞

71. Âyet   نَبَأَ نُوحٍ ۞

HÛD SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

20. Âyet   مِنْ أَوْلِيَاءَ ۞

61. Âyet   أَخَاهُمْ صَالِحًا ۞

HİCR SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

51. Âyet   إِبْرَاهِيمَ ۞

79. Âyet   فَأَنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۞

NAHL SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

41. Âyet   وَلَا جُزْءَ الْأَجْرِ أَكْبَرُ ۞

İSRÂ SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

8. Âyet   عُدْنَا ۞

16. Âyet   تَنْذِيرًا ۞²⁷

105. Âyet   وَنَذِيرًا ۞²⁸

MERYEM SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

16. Âyet   فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ ۞

39. Âyet   إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ ۞

86. Âyet   وَرَدًّا ۞

²⁷ Eserde geçtiği halde mushaflarda bu kelimedede (mim) durağı yoktur.

²⁸ Eserde geçmediği halde mushaflarda bu kelimedede (mim) durağı vardır.

87. Âyet عَهْدًا ۞

TÂHÂ SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

9. Âyet حَدِيثُ مُوسَى ۞

39. Âyet عَلَى عَنِّي ۞

ENBİYÂ SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

77. Âyet فَأَعْرَفْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ۞ Burada ihtilaf vardır.²⁹

MÜ'MİNÛN SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

9. Âyet يُحَافِظُونَ ۞

19. Âyet وَأَعْنَابٍ ۞

ŞUARÂ SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

69. Âyet نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ۞

KASAS SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

88. Âyet إِلَهِهَا آخَرَ ۞

ANKEBÛT SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

26. Âyet لُوطٌ ۞

41. Âyet الْعَنْكَبُوتِ ۞

64. Âyet لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۞

---

²⁹ İncelediğimiz mushaflarda burada mim durağı yoktur.

YÂSÎN SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

13. Âyet أَصْحَابِ الْقُرْيَةِ ۞

52. Âyet مِنْ مَرْقَدِنَا ۞

76. Âyet قَوْلُهُمْ ۞

SÂFFÂT SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

83. Âyet لِإِبْرَاهِيمَ ۞

SÂD SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

21. Âyet نَبُّوا الْخَصْمَ ۞

41. Âyet عَبَدْنَا أَيُّوبَ ۞

ZÜMER SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

3. Âyet أَوْلِيَاءَ ۞

26. Âyet أَكْبَرُ ۞

MÜ'MİN SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

6. Âyet أَصْحَابِ النَّارِ ۞

62. Âyet شَيْءٍ ۞

ZUHRUF SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

88. Âyet لَا يُؤْمِنُونَ ۞

89. Âyet وَقُلْ سَلَامٌ Burada ihtilaf vardır. İncelediğimiz mushaflarda burada mim durağı yoktur.

DUHÂN SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

7. Âyet وَمَا بَيْنَهُمَا ۞

14. Âyet مَجْنُونٌ ۞

15. Âyet غَائِبُونَ ۞

54. Âyet بِحُورٍ عِينٍ ۞ Burada ihtilaf vardır. İncelediğimiz mushaflarda burada mim durağı yoktur.

AHKÂF SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

21. Âyet أَمَّا عَادٌ ۞ Burada ihtilaf vardır. İncelediğimiz mushaflarda burada mim durağı yoktur.

MUHAMMED SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

35. Âyet وَلَنْ يَتَرَكَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۞ Burada ihtilaf vardır. İncelediğimiz mushaflarda burada mim durağı yoktur.

ZÂRIYÂT SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

24. Âyet إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ۞

TÛR SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

12. Âyet يُلْعَبُونَ ۞

MÛ' MİN SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

6. Âyet فَتَوَلَّ عَنْهُمْ ۞

47. Âyet وَسُعْرٍ ۞

RAHMÂN SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

43. Âyet الْمُجْرِمُونَ ۞

VÂKIA SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

2. Âyet كَاذِبَةٌ

HAŞR SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

2. Âyet لَاوَّلِ الْحَشْرِ Burada ihtilaf vardır.³⁰

7. Âyet الْعِقَابِ

MÜNÂFİKÛN SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

1. Âyet لِرَسُولِ اللَّهِ

TAHRÎM SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

11. Âyet امْرَأَتِ فِرْعَوْنَ

MÛLK SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

19. Âyet بِقِيصْنِ Burada ihtilaf vardır.³¹

NÛN SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

33. Âyet أَكْبَرُ

48. Âyet الْحُوتِ

51. Âyet لَمَجْنُونٍ

NÛH SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

4. Âyet لَا يُؤَخَّرُ

NEBE' SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

11. Âyet مَعَانِئًا Burada ihtilaf vardır.³²

³⁰ İncelediğimiz mushaflarda burada mim durağı yoktur.

³¹ Bizim mushafımızda burada mim durağı yoktur.

NÂZİÂT SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

5. Âyet   أَمْرًا^م

9. Âyet   خَاشِعَةً^م

12. Âyet   خَاسِرَةٌ^م

15. Âyet   مُوسَى^م

ABESE SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

12. Âyet   فَصْنُ شَاءَ ذَكَرَهُ^م

GÂŞİYE SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

12. Âyet   جَارِيَةً^م

BELED SÛRESİNDEKİ MİM DURAKLARI (VAKF-I LÂZİM)

5. Âyet   عَلَيْهِ أَحَدٌ^م

Rumuz (ط)

Bu mutlak vakf alâmetidir. Burada durmak güzeldir. Geçiş için bir sebep bulunmadığı müddetçe vasıl yapmak uygun değildir. Ve (ط) alâmetinin olduğu yerden başlamak güzel olur.

Örneğin Fâtiha sûresinde وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (٤) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ayetlerinde önce Allah Teâlâ'nın sıfatlarından bahsetti ve مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ diyerek bahsi tamamlamıştır. Burada مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ cümlesine نَعْبُدُ إِيَّاكَ cümlesini bağlamak için hiçbir sebep yoktur. إِيَّاكَ نَعْبُدُ cümlesinde kul Allah Teâlâ'dan istemeye başladığı için (ط) durağından sonra başlamak güzel sayılmıştır.

Rumuz (ج)

Bu caiz vakf alâmetidir. Yani burada geçmek veya durmak eşittir.

Örneğin وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ (ج) وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ayetinde (ج) alâmetinde durmayıp vasledildiğinde, (و) harfi atıf için olur. Durulduğunda ise mef'ûl-i

³² İncelediğimiz mushaflarda burada mim durağı yoktur.

mukaddem olur ve her iki vecih de eşittir. Bir görüşe göre de durmak daha evlâdır. Fakat Secâvendî hiç böyle bir şeyden bahsetmemiştir ve bu konu kıyas kapsamına da girmez. Doğrusunu Allah bilir.

Rumuz (ج)

Bu Vakf-1 Mücevvez alemetidir. Bu vakf alâmetinde durmak da geçmek de güzeldir. Fakat geçmek daha güzeldir. Vakf-1 Mücevvezin iki yönü vardır. Vakf yönü zayıf vasıl yönü kuvvetlidir.

Örneğin ³³أُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ

Bu âyette Vakf-1 Mücevvezden sonra gelen kelimenin başındaki fe harfi (ف) vaslı gerektirirken, bu harften sonraki fiil ise isti'nâfiyye olması sebebiyle vakfı gerektirir. Fakat müste'nif olan fiilin iktizasındansa (ف)'nin iktizası daha güçlüdür. Bu vecih Secâvendî'nin de dediği gibi daha açıktır.

Rumuz (ص)

Bu Vakf-1 Murahhas alâmetidir. Yani burada nefes zorunlu olarak kesildiğinde durmak caiz olur. Eğer zaruret yoksa geçmek evlâdır. Vakf-1 Murahhas iki tam kelimenin olduğu yede bulunur ki, ikinci kelime birinci kelimeye muhtaçtır. Çünkü (أَنْزَلَ)'nin faili kendisinde gizlidir. Bir önceki kelimeye döner veya (kendinden önceki مَا)'ye döner.³⁴ Ondan dolayı vasl evlâdır. Ancak nefesi kesildiğinde zarureten durabilir. Geriden almaya gerek yoktur. Çünkü kelime tamdır. Manasını müstakil olarak ifade eder.

Rumuz (ف)

(vekafe-yekıfu-kıf) babından emir fiil olup vakfı emretmektedir. Durulmasa da herhangi bir sorun yoktur.

Örneğin: ³⁵أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا Burada durduğunda (و) isti'nâfiyye (yeni cümle) olur ve vakf caizdir. Vaslettiğinde de (و) atf olur ve fiili takdir ederek (ve ehsinû bil vâlideyni ihsânen) olur.

Rumuz (ق)

Bu zayıf bir vakf alâmetidir. Yani denilir ki burada durulabilir. Fakat vasl önceliklidir.

³³ Bakara, 2/86.

³⁴ Bakara, 2/4.

³⁵ İsrâ, 17/23.

Örneğin: هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ Burada ulemanın çoğunluğuna göre vasl, bazı âlimlere göre de vakf vardır. Evlâ olan çoğunluğa uymaktır.

Rumuz (صلی)

Bu (el-vasl evlâ) cümlesinden kısaltmadır. Yani vakf caiz olmakla beraber vasl evlâdır. Örneğin: كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ Burada durduğunda şanı yüce Sultan-ı Azîz olan Allah'ın bekasında tereddüd oluşur. Bundan dolayı vasl evlâdır.

Rumuz (صل)

Bu emir fiil olup vaslı emretmektedir. Çünkü burada vasıl, fiil cümlesi hudûs ve teceddüde delalet ettiğinden dolayı daha güzel olur. Geçildiğinde fiil cümlesi, isim cümlesine atıf olur. O zamanda fiil cümlesi istimrara (devamlılığa) delalet eden isim cümlesi hükmünde olur.

Rumuz (سم)

Bu vakf semâî vakftır. İmam Secâvendî bu alâmeti kullanmış ve şöyle demiştir: Burada vakfetsede vakfetmese de bir zararı yoktur.

Örneğin: إِنَّ الَّذِينَ أُجِرُوا بِأَنْفُسِهِمْ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ Burada herhalukarda vakf evlâdır, ancak burada vakf semâîdir.

Rumuz (لا سم)

Bu, vakf yapmama alâmetidir. Çünkü semâî değil kıyâsidir. يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا. Çünkü semâî değil kıyâsidir. Bu şartlar; vasla daha yakın olması, vakfa yakın olmaması ve nefesin kesilmemesi şeklinde sıralanabilir. Örneğin: كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Rumuz (سكته)

Bu sekte alâmeti olup burada sükût şartlara bağlanmıştır. Bu şartlar; vasla daha yakın olması, vakfa yakın olmaması ve nefesin kesilmemesi şeklinde sıralanabilir.

Örneğin: كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Bazı mushaflarda sekteye rumuz olarak sadece (س) harfi kullanılmıştır.

Rumuz (وقفه)

Bu uzun sekte işaretidir. Yani sekte burada vasla değil vakfa yakındır ve nefes de kesilmeyecektir.

Örneğin: وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

Bazı mushaflarda buna rumuz olarak (وقف) lafzı vardır.

Rumuz (Mu‘âneka)

Aynı manada birleşen birbirine murâdif üç noktadır. Bu üç rumuzun beraber gelmesi (mu‘âneka) alâmetidir. Yani iki vakf işareti bir yerde bulduklarında okuyucu ikisinden birinde durur. Diğerinde durmaz onu birleştirir. Böylece manada bozulma olmaz. O zaman okuyucu için dilediği o iki işareten birisinin üzerinde durması caiz olur. Ancak okuyucunun hocası o iki yerden hangisinde vakf veya vasl yaptıysa onu tercih etmesi evlâdır. Öyleyse her ikisinde de vakf caiz değildir. Aynı şekilde her ikisinde vasl da caiz değildir.

Örneğin: **ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** Bazı Kur’ân hafızları burada ve benzerlerinde başka bir metotla okurlar. Mesela birinci kelimeyi vakfedip ikinci kelimeyi geçer ve okuyuşu ikinci kez tekrar edip birinci kelimeyi vasledip ikinci kelimedede vakfeder. Ancak onların bu okuyuşlarının dayanağı yoktur. Bu Vakf-ı Mu‘âneka, mütekaddimîne göre 19 yerde, müteahhirîne göre 18 yerde vardır. Meşâyihların açık bir şekilde beyan edip tercih ettikleri yerleri zikredeceğim. Burada mütekaddimîne göre ve müteahhirîne göre vakfe vardır. Buna “kâle” lafzıyla işaret edilmiştir. Bu “kâle” lafzı (el-vakfu evlâ)’nın kısaltmasıdır. Bu vakf Bakara Sûresi’nde dört yerde (4) vardır.

BAKARA SÛRESİ

2. Âyet   لَا رَيْبَ فِيهِ
96. Âyet   عَلَى حَيَاةٍ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا
150-151. Âyetler   وَاعْلَمُوا تَهْتَدُونَ – تَكُونُوا تَعْلَمُونَ
195. Âyet   وَاحْسِنُوا – إِلَى التَّهْلُكَةِ

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

30. Âyet   مُحْضَرًا وَمَا عَمِلْتَ مِنْ سُوءٍ
171-172. Âyetler   أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ – أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

MÂİDE SÛRESİ

- 31-32. Âyet   مِنَ النَّادِمِينَ – مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ
41. Âyet   وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا

A‘RÂF SÛRESİ

- 91-92. Âyetler   فِي دَارِهِمْ جَائِمِينَ – كَأَن لَّمْ يَعْنُوا فِيهَا
163. Âyet   لَا يَسْتَبِينَ وَلَا يَأْتِيهِمْ – كَذَلِكَ
172. Âyet   قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا

188. Âyet	مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ
TEVBE SÛRESİ	
101. Âyet	مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ
YÛNUS SÛRESİ	
103. Âyet	36 أَمْنُوا كَذَلِكَ
HÛD SÛRESİ	
49. Âyet	وَلَا قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ
İBRÂHÎM SÛRESİ	
9. Âyet	وَتَمُودَ ۖ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ
FURKÂN SÛRESİ	
4. Âyet	أَخْرُوجَ فَقَدْ جَاءَ ظُلْمًا وَزُورًا
32. Âyet	جُمَلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ
58-59. Âyetler	خَبِيرًا – عَلَى الْعَرْشِ
ŞUARÂ SÛRESİ	
208-209. Âyetler	إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ – ذِكْرًا
KASAS SÛRESİ	
35. Âyet	فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِأَيِّتِنَا
AHZÂB SÛRESİ	
13. Âyet	وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ – إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ
60-61. Âyetler	إِلَّا قَلِيلًا – مَلْعُونِينَ
MÛ’MİN SÛRESİ	
69-70. Âyetler	يُصْرَفُونَ – رُسُلَنَا
ZUHRUF SÛRESİ	
1-2. Âyetler	حَمِّ – وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ
DUHÂN SÛRESİ	
1-2. Âyetler	حَمِّ – وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ
44-45. Âyetler	طَعَامِ الْأَثِيمِ – كَالْمُهَلِّ
MUHAMMED SÛRESİ	
4. Âyet	أَوْزَارَهَا ذَلِكْ
FETİH SÛRESİ	

³⁶ el-Mushafu 'l-Hindî dâhil incelediğimiz Mushaflarda Vakf-ı Mu‘ânekaya rastlanmamıştır.

29. Âyet فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ

MÜMTEHİNE SÛRESİ

3. Âyet وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

TALAK SÛRESİ

10. Âyet يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا

KALEM SÛRESİ

40-41. Âyetler زَعِيمٌ - أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ

MÜDDESSİR SÛRESİ

39-40. Âyetler إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ - فِي جَنَّاتٍ

İNŞİKÂK SÛRESİ

14-15. Âyet إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ - بَلَى

KADİR SÛRESİ

4-5. Âyetler مِنْ كُلِّ أَمْرٍ - سَلَامٌ

Denilmiştir ki, ne (أَمْرٍ)'de ne de (سَلَامٌ)'de vakf yoktur. Yine denilmiştir ki (أَمْرٍ)'de vakf vardır (Alâ Rabbihim) ve (سَلَامٌ)'de vakf yoktur. *Hülâsâ*'da, *Secâvendî*'de ve *Dürretü'l-Ferîd*'de böyle geçmektedir. Doğrusunu Allah bilir.

Rumuz لا

Bu alâmet, bulunduğu yerde vakfın olmadığını gösterir. Yani orada vasıl evlâ, vakf kabihtir. Kârî nefesinin kesilmesiyle zor durumda kalırsa vakf yapar ve âyeti vasıl hükmünde olacak şekilde durduğu yerin öncesinden alarak tekrar okur. *أَنْتُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ* Âyetinde kârînin *لَتَشْهَدُونَ* üzerinde vakfe yapması uygun olmaz. Çünkü vakf kabihtir, vasıl uygundur. Yine mübteda ile haberi, şart ile ceza cümlesini, sıfat ile mevsufu, sıla ile mevsûlü, müstesna ile müstesna minh'i, bedel ile mübdelünminh'u ayıracak şekilde vakf yapmaz. Vakf yaptığı takdirde mananın bozulacağı yerler de buna kıyas edilir. Örneğin nâfiye olan mâ ve lâ (لا-ما) harfleri üzerinde onlardan sonra gelen kelimeyi söylemeksizin vakf yapmak gibi. Bu durum daha kabihtir, hatta zikredilen örneklerin bir kısmında vakf yapmanın küfür sebebi olmasından korkulur. Bundan da Allah'a sığınırız.

Rumuz لا هـ

Bu rumuz kırâat âlimlerine göre burada vakfın sahih olmadığını göstermektedir. Fakat fakihler ve muhaddislere göre bu rumuzda zaruret halinde durulduğunda geriden

almaya ve tekrar okumaya gerek yoktur. **مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ** Fâtiha sûresinin 2-3 ve 4. âyetlerinin arasında vakf yapmak gibi. Fâtiha'nın 4. âyetinde vakf yapmak evlâdır. Çünkü ondan önceki iki âyetin aksine burada Allah'ın sıfatlarının zikri tamamlanmıştır. Vakf yoluyla sıfatların mevsufu ile bir arada olması, ayrı olmalarından evlâdır. Eğer durmak zorunda kalırsa geriden almaz.

قلی Rumuz

Bu Vakf-1 Evlâdan muhaffefe alâmetidir. Yani burada vakf yapmak muâneka rumuzunda zikredildiği gibi evlâdır.

Rumuz ة

Vakf-1 tâm alâmetlerinden başka bir alâmettir. Bütün Kurrânın icmaiyle burada vakf yapılması gerekir. Şu örnekte olduğu gibi: **أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِن لَّا يَشْعُرُونَ**

(he) vakfı dışında zikredilen alâmetlerden herhangi birinin üzerinde bulunmaması şartıyla burada vakf yapılır. Örnek: **حَمَّالَةَ الْحَطَبِ** Bütün kurrânın icmâiyle buradaki hüküm ikinci alâmete göredir o da (ج) rumuzudur.

Rumuz ة

Kûfeliler hariç Basralılar, Şamlılar ve Medinelilere göre Vakf-1 Tâm alâmetidir. **أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ** örneğinde olduğu gibi. Burada Kûfeliler hariç diğerlerine göre vakf yapılır.

Rumuz ك

Bu alâmet (Ke zelike) kelimesinin kısaltmasıdır. Daha önceki işaretin hükmü neyse burada da aynı hükümle vakf yapılır. **وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا** örneğinde olduğu gibi.

Rumuz ه

Kûfelilere göre cümmel (ebcet) hesabıyla beş âyet alâmettir. **أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ** âyetinde olduğu gibi. Yani Kûfelilere göre sûrenin başından bu rumuza kadar beş âyet geçmiştir. Bu ve bundan sonraki rumuz aslında vakf rumuzlarından değildir, bunlar cümmel (ebcet) hesabına göre Kur'ân'daki âyetlerin sayısını gösteren rumuzlardır.

Rumuz خب

Bu alâmet (Hamsetü'ül lil Basriyyin) cümlesinin kısaltmasıdır. **أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ** örneğinde olduğu gibi. Bu rumuz Basralılara göre sûrenin başından bu âyetin sonuna kadar Kûfelilerin aksine beş âyet olduğunu göstermektedir.

ی Rumuz

Kûfelilere göre on âyet olduğunu gösteren bir alâmettir. بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ âyetinde olduğu gibi. Kûfelilere göre bu alâmet, sûrenin başından buraya kadar on âyet olduğunu gösterir.

ب Rumuz

Basralılara göre on âyet olduğunu gösteren bir alâmettir. قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ âyetinde olduğu gibi. Basralılara göre bu alâmet, sûrenin başından buraya kadar on âyet olduğunu göstermektedir.

ب Rumuz

Bu alâmet (Âyetü'l lil Basriyyin) cümlesinin kısaltmasıdır. أَنعَمْتَ عَلَيْهِمْ âyetinde olduğu gibi.

ب Rumuz

Bu alâmet (Li ğayril Basriyyin) kelimesinin kısaltmasıdır. Yani bu Basralılara göre âyet değil, diğerlerine Kurrâ'ya göre âyettir. الم'de olduğu gibi. Bunlar EbûAmr el-Basrî ve tâbilerine göre âyet değildir.

ب Rumuz

Bu Kûfelilere, yani Âsım, Hamza ve Kisâ'ye göre âyet alâmetidir.

ت Rumuz

Medinelilere, yani Nâfi' ve tâbilerine göre âyet alâmetidir.

ش Rumuz

Şamlılara, yani İbn Âmir ve tâbilerine göre âyet alâmetidir.

ك Rumuz

Mekkelilere, yani İbn Kesîr ve tâbilerine göre âyet alâmetidir.

ع Rumuz

Rükû alâmetidir.

Fâide: İki işaret bir arada olduğunda kârinin, iki rumuzdan hangisini isterse onunla amel etmesi caizdir. Fakat kurrânın çoğunluğuna göre üstteki rumuz ile amel etmek alttaki ile amel etmekten daha çok tercih edilir. Üstteki ile amel Amr b. Sabbah'ın, alttaki ile amel ise Ebû Ubeyd b. Sabbah'ın tarikidir. Bu her iki tarik de Hindistan, Turan ve bu beldeler dışındaki yerlerde Kûfeli Âsım'ın ravisi olan Hafs'ın kırâatinde meşhur olmuştur.

VI. FASIL: VAKF-I NEBİ

Bu fasıl Hz. Peygamber (sav)'in vakfları hakkındadır. Genel görüşe göre, iki cihan saadetini elde etmek için durulan bu vakflar Kur'ân'da 14 yerde vardır. 27 yerde olduğu da rivayet edilmiştir. Bu vakflar şu âyetlerdedir:

BAKARA SÛRESİ

148 فَاسْتَيْقُوا الْخَيْرَاتِ

197 -يَعْلَمُهُ اللَّهُ

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

7 -وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

7 -إِلَّا اللَّهُ

95 -قُلْ صَدَقَ اللَّهُ

NİSÂ SÛRESİ

40 (Bazı alimlere göre bazı Mushaflarda bu şekildedir.) أَجْرًا عَظِيمًا

MÂİDE SÛRESİ

32 مِنْ أَجْلِذَلِكَ

48 فَاسْتَيْقُوا الْخَيْرَاتِ

116 مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ

116 فَقَدْ عَلِمْتَهُ

EN'ÂM SÛRESİ

19 قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ

YÛNUS SÛRESİ

2 ³⁷عندهم ط

53 أَحَقُّ هُوَ ط

53 انه الحق ط

³⁷ Kelime kitapta عند رهم ط şeklinde yanlış yazılmıştır.

YÛSUF SÛRESİ

أُدْعُوا إِلَى اللَّهِ 108

RA'D SÛRESİ

يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ 17

لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَى 18

NAHL SÛRESİ

وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ 5

يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ 103

LOKMÂN SÛRESİ

لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ 13

MÛ'MİN SÛRESİ

(6) أَصْحَابُ النَّارِ Burada Vakf-1 Lâzım ile Vakf-1 Nebî bir araya gelmiştir. Bazılarına göre burada o ikisiyle (Vakf-1 Lâzım ile Vakf-1 Nebi) beraber Vakf-1 Münzel de olduğu cem edilmiştir.

HAŞR SÛRESİ

لِأَوَّلِ الْحَشْرِ 2

NÂZİÂT SÛRESİ

فَحَشَرَ 23

KADR SÛRESİ

مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ 3

مِنْ كُلِّ أَمْرٍ 4

NASR SÛRESİ

وَاسْتَغْفِرُهُ 3

İHLÂS SÛRESİ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ 1

VII. FASIL: VAKF-I GUFRÂN

Yani burada mağfiret umuduyla vakf yapmak daha güzeldir. Bir görüşe göre de Hz. Peygamber (sav) burada vakf yapanların cennetine kefil olmuştur. Kur'ân'da 10 yerde bu tür vakf vardır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

MÂİDE

1- 51 وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ Burada üç farklı vakf vardır: Vakf-1 Gufrân, Vakf-1 Lâzım, Vakf-1 Münzel

EN'ÂM SÛRESİ

2- 36 إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ Aynı şekilde يَسْمَعُونَ³⁸

SECDE SÛRESİ

18 كَانَ فَاسِقًا ط

لَا يَسْتَوُونَ

YÂSÎN SÛRESİ

12 آتَاهُمْ -

30 - عَلَى الْعِبَادِ

7- 52 مِنْ مَرْقَدِنَا Burada sekte, Vakf-1 Gufrân, Vakf-1 Lâzım, Vakf-1 Münzel vardır.

61 وَأَنْ اعْبُدُونِي

81 -مِثْلَهُمْ ط

MÛLK SÛRESİ

19 بِفَيْضِنَ Burada Vakf-1 Gufrân ve Vakf-1 Münzel vardır, Hülâsa ve Secâvendî'de olduğu gibi.

VIII. FASIL: VAKF-I MÛNZEL

Münzel vakflar hakkındadır. Bu vakflara aynı zamanda Vakf-1 Cibrîl de denir. Çünkü Cibrîl (as) Hz. Peygamber (sav)'e vahyi getirdiği zaman âyetleri okumuş ve bazı

³⁸ Eserde “aleyhi” şeklinde hatalı yazılmıştır. En'âm sûresinin tamamına bakıldığında ise عَلَيْهِ يُرْجَعُونَ şeklinde bir kullanım olmadığı görülmüştür.

yerlerde durmuştur. Bu yerlerde durmak evlâdır ve daha güzeldir, büyük sevaba vesile olur. Kur'ân'da 12 yerde bu tür vakf vardır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

BAKARA SÛRESİ

1- 120 مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

2- 146 وَهُمْ يَعْلَمُونَ

3- 274 وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

4- 7 تَأْوِيلُهُ إِلَّا اللَّهُ

Burada Vakf-ı Münzel ve Vakf-ı Lâzım vardır. “Ve’r-râsihûne” lafzı ism-i celâle atfedildiği zaman “yekûlûne” lafzı hal cümlesi olur. O zaman İsm-i celâl üzerinde vakf yoktur, fakat en doğrusu ve en hak olanı “illallah” lafzı üzerinde vakf yapmaktır. Böyle yapıldığında en doğru yol seçilmiş olur.

5- فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

MÂİDE SÛRESİ

6- وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ

EN‘ÂM SÛRESİ

7-36 يُرْجَعُونَ بِأَيْمَانِهِمْ فِي سُبْحَانَ اللَّهِ لِيَسْمَعُونَ Aynı şekilde يُرْجَعُونَ kısmında da olduğu rivayet edilmiştir.

8- 124 رُسُلًا اللَّهُ

A‘RÂF SÛRESİ

9- 187 لَوْ قُتِلَتْ لَأَسْفَهَتْهَا إِلَّا هُوَ Hülâsa ve Secâvendî’de de zikredildiğine göre burada vakf-ı lazım da vardır.

TEVBE SÛRESİ

10- 101 مُنَافِقُونَ

YÂSÎN SÛRESİ

11- 52 مِنْ مَرْقَدِنَا

MÛLK SÛRESİ

12- 19 يُقْبِضَنَّ Hülâsa'da bu şekildedir.

IX. FASIL: VAKFIN MANASI, VAKFIN BİLİNMESİ VE METODU

Vakf iki manada kullanılır: Birincisi kârînin durarak sesini kestiği yer anlamındadır. İkincisi ise kurrânın belirlediği yerlerdir. Kârî orada vakf yapmasa bile kurrâ tarafından belirlenen bu yerlerin her biri bir vakftır. Bu vakflar birkaç çeşittir. İskân ile, revm ile, işmam ile vs. İskân ile vakf, kelimenin sonu -tenvinli olsun veya olmasın-harekeli ise olur. İster dammeli ister kesreli isterse fethalı olsun, sükûn ile onun üzerinde durmak asıl olandır. İşmâm ile vakf, kelimenin sonu dammeli olduğunda yapılır. İşmâm, sükûndan sonra dudakların yumulmasıdır. Bunu ancak gözleri gören ve sağır olanlar idrak edebilir. Revm ile vakf ise kelimenin sonu ancak dammeli ve kesreli ise yapılabilir. Revm ise, damme ve kesreyi zayıf sesle hızlıca okuyup vav ile ya mahallinden çıkarmaktır. Bunu ancak sağır olmayan âmâ idrak eder. İbdâl ile vakf, kelimenin sonu nasb ve tenvinli ise yapılabilir. Tenvin elife dönüştürülerek durulur.

Hâ-i Te'nîs Üzerine Vakfe Yapmak

Çoğu “hâ” ile yazılan, bazıları “tâ” ile yazılan ve “hâ” ile de “tâ” ile de yazılması caiz olan, aynı zamanda vasıl halinde “tâ” ile okunması konusunda ihtilaf olmayan ancak vakf halinde ihtilaf edilen طلحة خمزة نعمة شجرة gibi kelimelerdeki hâ-i te'nîs'te vakf şu şekildedir: Çoğunluğa göre muhtâr (tercih edilen) olan görüş, yazılışına (resm-i hat) ittiba ederek vakf yapmaktır. Zayıf bir görüşe göre ise dilerse “tâ” ile durur. Cumhur şu âyetlerde (لَات) أَفْرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ, (Sâd/3) حِينَ مَنَاصِبٍ لَات ve Neml Sûresi 60. Âyette (ذَات) فَأَنْبِئْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتٍ بِهَجَةٍ geçen kelimesinde durma zorunluluğu varsa (tâ) ile vakfe yapmıştır. Zaruret yoksa burası vakf yeri değildir.

Ebû Cafer, İbn Kesîr, İbn Âmir ve Verş; Yakub'tan naklen يا أبت kelimesinde “hâ” ile, diğer kârîler ise “tâ” ile durmuştur. والتابوت, ملكوت والطاغوت kelimelerinde “tâ” ile, kelimesi kesreli olduğunda örnekte olduğu gibi cemi müennesin (tâ)'sına benzeterek “tâ” ile, fethalı olduğu zaman “hâ” ile vakfe yapılır. Cumhura göre التورية kelimesinde ise “hâ” ile durulur, Hamza'ya göre her ikisiyle de durulabilir. Kisâ'ye göre مرضاة kelimesinde “hâ” ile, Hamza'ya göre “tâ” ile durulur. Bazı kelimelerin sonunda lâzım ve caiz ivaz olarak “hâ” ilavesiyle vakfe yapılır. Lâzım olana gelince o, fâe'l-fiili ve lâme'l-fiili illetli emir fiillerde olur. وعى يعى عه (veşâ, yeşî, şih), وشى يشى (veşâ, yeşî, şih), وشى يشى (veşâ, yeşî, şih), وشى يشى (veşâ, yeşî, şih) gibi. Bu türden bir vakf Kur'ân'da yoktur. Vakf

halinde kelime tek harfli olmasın diye ondan “hâ” harfinin hazfi caiz değildir. Eğer “kelime iki harften oluşur” denilirse biri ile başlanır diğeri ile vakf yapılır, bu da hazifte yasaktır. Tek harfli emir kelimelerde vasıl yapmak sûretiyle hazif zarureti ortadan kaldırılmış olur. Vasıl halinde ilave edilen “hâ”ya ihtiyaç yoktur. Mesela şöyle denir: شِ لَمْ يَشِيهِ، وَلَمْ يَلِهِ. Muzari kelimeye ise mahzur ortadan kalktığı için vakf yapmak amacıyla hazif caizdir. Yine vasıl yapılarak hazif yapmaktan müstağni olunur. Kur’ân dışındaki kelimelerde tercih edilen “hâ” harfinin ilhakıdır. Örneğin şöyle denir: لَمْ يَخْشَهُ، وَارْمَهُ، وَلَمْ يَغْزِهِ، وَلَمْ يَخْشَهُ، وَلَمْ يَرْمَهُ. Ancak Kur’ân’da تَقَى السَّيِّئَاتِ ifadesinde olduğu gibi mushafa uygun olması amacıyla “hâ” harfi eklenmez ve Kur’ân’dan olmayan “hâ” harfinin ona ziyade edilmesi caiz değildir. Lâme’l-fiili illetli olan emir ve muzari meczumda çoğunluğa göre hazif caizdir. اغْزِهِ، وَارْمَهُ، وَلَمْ يَخْشَهُ، وَلَمْ يَرْمَهُ gibi. Kurrâ ise, Kur’ân’ın resm-i hattına uygun olması ve mef’ul zamiri ile karışmaması için bu gibi kelimelerde hazfi vacip görmektedir. وَيَخْشَى اللهُ ثُمَّ يَرْمِ بِهِ، يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللهُ. Ancak şu âyette فِيهِدَاهُمْ اقْتَدَهُ “ه” yazı ile sabittir. Burada “ه” nin sabit olmasının sebebi konusunda ihtilaf edilmiştir. Bir görüşe göre oradaki “ه”، masdarın zamiridir. Başka bir görüşe göre hâ-i sekterdir ve çoğunluk da bu görüştedir. Bir de “ه” harekenin beyanı içindir diyene göre eğer vasıl yapılırsa “ه” hazfedilir.³⁹ Her iki vecih de güzeldir. Fakat Kurrâ’nın çoğunluğuna göre Kur’ân hattına ittiba ederek vasıl halinde de vakf halinde olduğu gibi eğer hâ-i sekte ise “ه” nin ispatı gerekir. لَمْ يَتَسَنَّهُ örneklerinde olduğu gibi. لَمْ يَتَسَنَّهُ kelimesi (sâneytü {s-n-y}) kökünden geliyorsa o zaman buradaki “ه” harfi, vakfta da vasılda da hâ-i sekterdir. (Sânehtu) kökündendir diyenlere göre “ه” harfi aslîdir. Her iki vecih de olabilir. اقْتَدَهُ kelimesinde vasıl halinde “ه” sabittir. Her iki kelimeye vakfe icmaen “ه” ile edilir.

Sakin harfin harekesini göstermek için olanlara gelince “ه” harfi birçok kelimeye ilhak edilir. Onlardan biri tesniye ve cemi müzekker sâlim nûnudur. مَسْلُومُونَ رَجُلَيْنِ، رَجُلَانِ، مَسْلُومُونَ رَجُلَيْنِ، رَجُلَانِ gibi. Vakf halinde bu kelimelerde tesniye nûnunun kesresini ve cemi nûnunun fethasını korumak için şöyle denir: رَأَيْتَ رَجُلَيْنِ وَرَجُلَيْنِ، وَجَاءَنِي رَجُلَانَهُ وَرَجُلَانَهُ. (Mesâkîn) kelimesinin nûnu, cemi nûnu olmadığından “ه” harfinin ilhakı caiz değildir. Tesniye ve cemi nûnuna benzeterek fiile dâhil olan nûna da bazen “ه” harfi ilhak olur. Örneğin şöyle denir: يَضْرِبَانَهُ، يَضْرِبُونَهُ. Sakinden sonra gelen nûn hafif olduğu için bu

³⁹ Burada (Kâle) kelimesinden önce (Men) kelimesinin ibareden düştüğü düşünülerek cümle tercüme edilmiştir.

şekilde yapılır. Dolayısıyla Kur'ân dışında bu konumda geldiğinde onu gizlemek için vakf yaparak sakın okunması kerih görülmüştür. Ancak Kur'ân'da olduğu zaman Kurrâ'ya göre “ه” harfinin ilhaki Yakup rivayeti dışında diğer rivayetlere göre caiz değildir. Bunun ayrıntısı ilgili konuda gelecektir.

Şeddeli veya şeddesiz cemi müennes zamirinin nûnu da aynı şekildedir. فامتهن، يأكلهن منهن، أرضعن لكم، يتربصن örneklerinde olduğu gibi. Nahivcilere göre bu nûnlara vakf halinde “ه” harfinin eklenmesi şeddeli olan “إِنَّ، أَنْ” de vakf yapıldığında olduğu gibi caizdir. Fakat şeddeli olana “ه” harfinin eklenmesi, muhaffefe yani şeddesiz olana eklenmesinden daha güzeldir. Yakup hariç Kurrâ bunu men etmiştir. Yakup ise şeddeli olana “ه” harfinin eklenmesini caiz görmüştür.

Mecrur olan مم، لم، فيم، عم gibi mâ-i istifhâmiyye de bunlardandır. Yakup diğer ikisinin hilafına buna “ه” harfini bitiştirir.

هي de bunlardandır. Yine Yakup bunlara “ه” harfini bitiştirir.

كتابه، ماليه، حسابه، سلطانيه، وماهيه kelimelerinde vakf halinde hatta (yazıya) uygun olması için “ه” harfinin bitişmesi konusunda ittifak ettiler. Ancak yerinde belirtildiği gibi vasıl halinde bitişip bitişmemesi konusunda ihtilaf ettiler.

Kurrâ vasıl halinde meksur hâ'dan sonra yâ ve mazmum hâ'dan sonra vav gelip gelmemesi konusunda ihtilaf ettiler. Yâ ve vav'a asıl olması gerekeni yapmışlardır, hazfedenler ise iki sakının bir arada olmasını kerih görmektedir. (İdribîhî, vedribîhû) örneklerinde olduğu gibi. Çünkü “ه” kuvvetli bir engel değildir. “ه” harfinde vakfe yapmak yerinde belirtildiği üzere şartlarını taşımakla beraber sükûnladır, ya da revm veya işmâm iledir.

X. FASIL: TİLÂVET SECDESİ

Bu fasıl tilâvet secdesi hakkındadır. Bilindiği üzere tilavet secdesinin şartları namazın şartlarından abdest alma vb. şartlar ile aynıdır. Kârinin ve dinleyicinin onu eda etmesi İmam Ebû Hanife'ye göre vaciptir. Eğer kaçırırlarsa kaza etmeleri gerekir. Diğer üç imama göre Kâri ve dinleyen için tilâvet secdesi sünnet-i müekkededir. Eğer dinleyici dinleme kastı ile işitmediyse Ebû Hanife'nin hilafına secde yapmak ona müstehaptır. Ebû Hanife'ye göre ister kasten duysun isterse dinleme kastı olmasın, secde âyetini işiten kimseye secde etmek vaciptir, kaçırırsa kazası gerekir. İmam Ebû Hanife ve İmam Mâlik'e göre tilâvet secdesi, tekbir getirilerek secdeye gitme ve başka bir tekbir ile

secdeden kalkma şeklinde edâ edilir ve sonunda selam yoktur. İmam Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre ise aynı şekilde yapıldıktan sonra teşehhüd olmaksızın selam verme ile gerçekleştirilir.

Ebû Hanife'ye göre Kur'ân'da on dört yerde secde âyeti bulunmaktadır. Şafii ve Ahmed b. Hanbel'e göre de on dört yerde secde âyeti bulunmakla birlikte Sâd sûresindeki secde âyeti sünnet-i müekkede değildir. Bu iki imam Hac sûresinde başka bir secde âyeti ilave etmektedir. Ancak İmam Malik'e göre ise on bir yerde secde âyeti bulunmaktadır. Ona göre üç sûrede bulunan üç secde âyeti ise sünnet değildir. Bunlar Necm, İnşakkat ve İkra' sûreleridir. Secde adetleri ve secde yerleri tabloda görüleceği üzere.

Tilâvet secdesindeki tesbihata gelince, o namaz secdesindeki tesbihat ile aynıdır. Fakat evla olan Ebû Dâvud, Tirmizi ve Nesâî'nin Hz. Ayşe'den rivayet ettikleri gibi secdede şöyle okumasıdır: “وجهي للذي خلقه وصوره وشق سمعه وبصره وبحوله وقوته”. İbn Abbas şöyle demiştir: “Bir adam gelerek dedi ki, ‘Ey Allah’ın Resulü! Gece uyurken rüyamda kendimi gördüm. Sanki ben bir ağacın arkasında secde yapıyorum. Ben secde yaptım, secdem üzerine ağaç da secde yaptı. Onun şöyle söylediğini işittim: “Allah’ım, secdem sebebiyle bana sevap yaz, onun hürmetine günahımı dök, onu senin nezdinde bana azık yap. Kulun Davud’dan kabul ettiğin gibi, onu benden kabul et. ” İbn Abbas (ra) der ki: Bundan sonra, Resulullah (sav) secde âyeti okudu, (tilavet secdesi sırasında) o adamın kendisine, ağacın sözü olarak haber verdiği duanın aynısıyla dua ettiğini işittim.” Bu hadisi Tirmizi⁴⁰ rivayet etti.

---

⁴⁰ Tirmizi, "Da'vât", 33. (İbn Abbas'ın hadis tahriri)

Tablo 6: Secde Âyetleri ile İlgili Görüşler

KIRAAT İMAMLARININ İHTİLAF ETTİĞİ YERLER	SECDE ÂYETLERİNİN SONU	SECDE ÂYETLERİNİN BAŞLANGICI	SECDELERİN GEÇTİĞİ SÜRELER	KUR'AN'DAKİ SECDELERİN	İMAMLARIN İHTİLAFI	SECDE ÂYETLERİNİN SONU	SECDE ÂYETLERİNİN BAŞLANGICI	SECDELERİN GEÇTİĞİ SÜRELER	KUR'AN'DAKİ SECDELERİN
Dört imam icma etmiştir.	وَزَادَهُمْ نُفُورًا	وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ	EL-FURKÂN	8	Dört imam icma etmiştir.	وَلَهُ يَسْجُدُونَ	إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ	el-A'RÂF	1
Dört imam icma etmiştir.	رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَمَا تُعَلِّمُونَ	أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي	EN-NEML	9	Dört imam icma etmiştir.	بِالْعُدُوِّ وَالْأَصَالِ	وَلِلَّهِ يَسْجُدُ	er-RA'D	2
Dört imam icma etmiştir.	وَهُمْ لَا يَسْتَكَبِرُونَ	إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا	ES-SECDE	10	Dört imam icma etmiştir.	ما يؤمرون وقيل لا يستكبرون	وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ	en-NAHL	3
Ebû Hanîfe'ye göre tilavet secdesi, Şâfî ve Ahmed'e göre ise şükür secdesidir.	لَرْقَى وَحُسْنِ مَابٍ	لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعَجْتِكَ	SÂD	11	Dört imam icma etmiştir.	وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا	قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا	el-İSRÂ	4
Şafî hariç diğer imamlara göre	وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ	فَإِنْ اسْتَكَبَرُوا	FUSSILET ⁴¹	12	Dört imam icma etmiştir.	سَجْدًا وَبُكْيًا	أُولَئِكَ الَّذِينَ	MERYEM	5

⁴¹ Vermiş olduğu âyetin başı ve sonu 38. âyete aittir. Secde âyeti ise 37. âyettir.

Mâlik hariç diğer imamlara göre	فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا		EN-NECM	13	Dört imam icma etmiştir.	إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ	أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ	el-HAC	6
Mâlik hariç diğer imamlara göre	لَا يَسْجُدُونَ	وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمْ الْقُرْآنُ	EL- İNŞİKAK	14	Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre	لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	el-HAC	7
Mâlik hariç diğer imamlara göre	(okunmuyor)		EL-ALAK	15					

XI. FASIL:HİZBLER

Abbasi halifelerinden Mansur, Kur'ân-ı Kerîm'i altmış kısma ayırdı. Her kısma hizb adı verildi. Bu taksimdeki amaç bir veya iki senede Kur'ân'ı ezberlemeyi isteyen kimseler için Kur'ân'ın ezberlenmesini kolaylaştırmaktı. Kur'ân'ı bir senede ezberlemek isteyen kimse, her hizbi altı günde ezberleyebilir. Böylece Kur'ân'ı bir yılda ezberlemiş olur. Hizbler âyetlerin uzunluk ve kısalığına göre yine ezberleme konusunda kolaylık ve zorluğuna göre belirlenmiştir. Bundan dolayı bazı hizbler âyet sayısı bakımından fazla olmuş, bazıları ise âyetin uzunluğu ve ezberlenmesinin zorluğu sebebiyle kısa olmuştur. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi hizblerin sonu ve başları, âyet sayıları, sûreleri ve rûkuat sayıları verilmiştir.

Tablo 7: Hizbler

HIZBLERİN ADEDİ	HİZB BAŞLANGIÇLARI	HİZBLERİN SONLARI	SÜRE İSİMLERİ	RUKU'LARIN AÇIKLANMASI	AYET SAYILARI	HIZBLERİN ADEDİ	HİZB BAŞLANGIÇLARI	HİZB SONLARI	SÜRE İSİMLERİ	RUKU'LARIN AÇIKLANMASI	AYET SAYILARI
1	FÂTİHA'DAN	RAKİİN'E KADAR	BAKARA	5 HÂMİS	50	31	وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ مَقْضِيًّا	KELİMESİNE KADAR	MERYEM SÜRESİ	2 SENİ	102
2	اتْلُورُونَ النَّاسِ	AZİM'E KADAR	BAKARA	13	62	32	فَحَمَلَتْهُ فَاتَّبَعَتْ بِهِ	الْعَلَى	TÂHÂ SÜRESİ	3 SELİS	152
3	مَا نَسَخَ	بَعِيدِ	BAKARA	21	71	33	جَنَّتْ عَنِّي	مُنْكَرُونَ	ENBİYÂ SÜRESİ	14	110
4	لَيْسَ الْبِرُّ (189)	الطَّالِمُونَ (229)	BAKARA	29	53	34	(ENBİYÂ 51) وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ	الْمُحْسِنِينَ	HAC SÜRESİ	5 HAMİS	99
5	فَإِن طَلَّقَهَا	خَالِدُونَ	BAKARA	38	46	35	(HAC 38) إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ	تُهْجِرُونَ	MÜ'MİNÜN SÜRESİ	4 RABİ'	108
6	يَمْحُقُ اللَّهُ الرَّبَّآ (276)	الْمَاكِرِينَ (54)	ÂL-İ İMRÂN	5 HAMİS	65	36	أَقَامَ يَبْتَزُّوا الْقَوْلَ	الطَّالِمُونَ	NÜR SÜRESİ	6 SEDİS	108
7	إِذْ قَالَ اللَّهُ	ظَالِمُونَ	ÂL-İ İMRÂN	13	74	37	إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ	لِإِنَّمَا	FURKÂN SÜRESİNİN SONU	4 RABİ'	84
8	وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ	تُظَاهِرُونَ	ÂL-İ İMRÂN SÜRESİNİN SONU	ARTI	72	38	ŞUARÂ SÜRESİNİN BAŞI	يَنْظُرُونَ	ŞUARÂ SÜRESİNİN SONU	+	227
9	NİSÂ SÜRESİNİN BAŞINDAN	فَقِيرًا	NİSÂ	8 SEMİN	53	39	NEML SÜRESİNİN BAŞI	لَا يَشْعُرُونَ	KASAS SÜRESİ	14	104
10	أَمْ يَحْسُدُونَ	عَظِيمًا	NİSÂ	17	60	40	KASAS (12) وَخَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ	تُرْجَعُونَ	KASAS SÜRESİNİN SONU	+	77
11	لَأَخَيْرَ فِي كَثِيرٍ	KADAR عَلِيمٍ	NİSÂ SÜRESİNİN SONU	ARTI	63	41	ANKEBÛT SÜRESİNİN BAŞI	فَانِتُونَ	RÛM SÜRESİ	3 SELİS	95
12	MÂİDE SÜRESİNİN BAŞI	يُوقِفُونَ	MAİDE	7 SEBİ'	80	42	(RÛM 27) وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ	مُنْتَظِرُونَ	SECDE SÜRESİNİN SONU	5	98
13	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	الشَّاهِدِينَ (83)	MÂİDE	15	63	43	AHZAB SÜRESİNİN BAŞI	رَجِيمًا	AHZAB SÜRESİNİN SONU	8	59

14	وَمَا (MÂIDE 84) لَنَا لَا نُؤْمِنُ	الْعَالَمِينَ (162)	EN'AM	9 TESI'	78	44	SEBE' SÛRESİNİN BAŞI	خَبِير (14)	FÂTİR SÛRESİ	2	82
15	وَمِنَ آيَاتِهِمْ (87)	مُهْتَدِينَ (140)	EN'AM	16	69	45	يَا أَيُّهَا النَّاسُ	دَاخِرُونَ (18)	SÂFFÂT SÛRESİ	14	132
16	وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ (EN'ÂM 141)	تَعْلَمُونَ (123)	A'RAF SÛRESİ	5 HAMİS	68	46	فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ (NÂZIÂT 13)	الْقَرَارُ (60)	SÂD SÛRESİ	4	224
17	وَقَالَتْ أُولَاهُمْ (A'RAF 39)	يَعْرِشُونَ (A'RAF 137)	A'RAF SÛRESİ	16	92	47	وَقَالُوا مَا لَنَا لَنَا لَا نَرَى رَجَالًا (SÂD 62)	الْعَالَمِينَ (ZÛMER 75)	ZÛMER SÛRESİNİN SONU	8	103
18	A'RAF (A'RAF) (138)	يَسْجُدُونَ (A'RAF 206)	A'RAF SÛRESİNİN SONU	ARTI	70	48	أُولَ الْمُؤْمِنِينَ (A'RAF 143)	الْكَافِرُونَ (14)	MÛ'MİN SÛRESİNİN SONU	+	85
19	ENFAL SÛRESİNİN BAŞI	عَلِيمٍ (ENFAL 75)	ENFAL SÛRESİNİN SONU	?	75	49	FUSSİLET SÛRESİNİN BAŞI	حَكِيمٍ (4)	ZUHRUF SÛRESİ	?	85
20	TEVBE SÛRESİNİN BAŞI	يَسْخَطُونَ (TEVBE 58)	TEVBE SÛRESİ	7 SÊBİ'	58	50	أَفْتَضِرْبُ (ZUHRUF 5)	مُعْرَفُونَ (DUHAN 24)	DUHAN SÛRESİ	?	135
21	(TEVBE 59) وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا	يَعْلَمُونَ	TEVBE SÛRESİ	15	3	51	(DUHÂN 25) كَمْ تَزَكَّوْا مِن جَنَّاتٍ	الْقَابِضُونَ	AHKÂF SÛRESİNİN SONU	?	106
22	(TEVBE 122) وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ	يَسْمَعُونَ (67)	YUNUS SÛRESİ	7 SÊBİ'	75	52	MUHAMMED SÛRESİNİN BAŞI	الظَّالِمُونَ (11)	HUCÛRÂT SÛRESİ	2	85
23	(YUNY 68) قَالُوا اتَّخَذَ	(HÛD40) إِلَٰهًا قَلِيلٌ	HÛD SÛRESİ	4 RÂBİ'	82	53	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	الْهَدَى (23)	NECM SÛRESİ	1	177
24	(HÛD 41) ارْكَبُوا	لِخَاسِرُونَ (14)	YÛSUF SÛRESİ	2 SENİ	97	54	(NECM 24) أُمِّ لَيْلَىٰ نَسَانَ	الْمُنْتَبِهُونَ (72)	VÂKIA SÛRESİ	?	?
25	(YUSUF 15) ذَهَبُوا بِهِ	الْحَكِيمِ	YÛSUF SÛRESİ	11	86	55	نَحْنُ جَعَلْنَا	الْمُفْلِحُونَ	HAŞR SÛRESİ	1	?
26	رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي	مُبِينٍ	İBRAHİM SÛRESİ	2 SENİ	64	56	وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ	الْحَكِيمِ	TEĞÂBUN SÛRESİNİN SONU	?	82
27	قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ	النَّبِيِّنَ	HİCR SÛRESİNİN SONU	?	14	57	TALAK SÛRESİNİN BAŞI	?	NÛN SÛRESİNİN SONU	?	106
28	NAHL SÛRESİNİN BAŞI	(NAHL 83) الْكَافِرُونَ	NAHL SÛRESİ	12	86	58	HAKKA SÛRESİNİN BAŞI	وَأَهْلَ الْمَغْفِرَةِ	MÛDESSİR SÛRESİNİN SONU	?	228
29	(NAHL 106) كَفَرَ بِاللَّهِ	جَدِيدًا	İSRA SÛRESİ	5 HAMİS	91	59	KIYAME SÛRESİNİN BAŞI	بِئْسَ	İNFİTÂR SÛRESİNİN SONU	?	197

30	قُلْ كُونُوا حِجَارَةً	فُرُطًا	KEHF SÜRESİ	4 RÂBİ'	91	60	MUTAFFİFİN SÜRESİNİN BAŞI	NÂS SÜRESİ	KUR'ÂN'IN SONU	?	?
----	------------------------	---------	----------------	---------	----	----	---------------------------------	------------	-------------------	---	---

XII. FASIL: HAFTALIK KUR'ÂN HATMİ VE KUR'ÂN'IN YEDİ KISMA BÖLÜNMESİ

Suyûtî, *İtkân* adlı eserinde Ebû Ubeyde el-Mekkî'den merfû ve mevkûf olarak tahriç ettiği hadiste “Ey Kur'ân ehli, onun nasıl okunması gerekiyorsa gece ve gündüz öyle okuyun, onu yayın, içeriğini düşünün, ola ki felaha eresiniz.⁴² Selefîn Kur'ân'ı okuma miktarında değişik âdetleri vardı. Dördü gecede, dördü de gündüzde olmak üzere Kur'ân'ın en fazla sekiz hatim olarak okunduğu vârid olmuştur. Gece ve gündüz toplam dört hatim okuyanlar bunu takip etmiştir. Bunu da üç okuyan, iki okuyan ve bir okuyan izlemiştir. Ahmed b. Hanbel, Said b. el-Münzir'den tahriç ettiği hadiste (bundan başka hadis de rivayet etmemiştir) Ey Allah'ın Resulü üç günde hatim indireyim mi? Peygamberimiz (s.a.v) buyurdu ki; “Yapabilirsen evet.”

Bunu da dört günde bir, beş günde bir, altı günde bir, yedi günde bir okuyan takip etmiştir. Bu yedi günde bir hatim indirmek daha iyi ve güzeldir. Bu da sahabe ve sahabe dışında birçoklarının yaptığıdır. Buhari ve Müslim'in Abdullah b. Ömer'den tahriç ettiği hadiste “Allah Resulü kendisine Kur'ân'ı bir ayda okumasını (hatim etmesini) buyurmuştur. Ben daha fazla okuyabilirim dedim. Allah Resulü buyurdu ki: ‘O zaman on günde oku.’ Ben yine daha fazla okuyabilirim dedim. Allah Resulü ‘o zaman bir haftada oku daha fazla ilave etme’ buyurdular.” Yedi günlük Kur'ân cetvelinde görüldüğü üzere:

⁴² Suyûtî, *el-İtkân*, I, 334.

Tablo 8: Haftalık Hatim Programı

VII. MENZİL	VI. MENZİL	V. MENZİL	IV. MENZİL	III. MENZİL	II. MENZİL	I. MENZİL
PERŞEMBE GÜNÜ KÂF SÛRESİNİN BAŞINDAN KUR'AN'I AZİM'İN SONUNA KADAR	ÇARŞAMBA GÜNÜ SAFFÂT SÛRESİNİN BAŞINDAN HUCURÂT SÛRESİNİN SONUNA KADAR	SALI GÜNÜ ŞUARA SÛRESİNİN BAŞINDAN YASİN SÛRESİNİN SONUNA KADAR	PAZARTESİ GÜNÜ İSRA SÛRESİNİN BAŞINDAN FURKAN SÛRESİNİN SONUNA KADAR	PAZAR GÜNÜ YUNUS SÛRESİNİN EVVELİNDEN NAHL SÛRESİNİN SONUNA KADAR	CUMARTESİ GÜNÜ MAİDE SÛRESİNDEN BAŞLAYARAK BERÂE (TEVBE) SÛRESİNİN SONUNA KADAR	CUMA GÜNÜ FATİHA SÛRESİNDEN BAŞLAYARAK NİSA SÛRESİNE KADAR

XIII. FASIL: KUR'ÂN-I KERİM'İN KÛFİLERE GÖRE TAKSİMİ

Bu fasıl Kur'ân-ı Kerîm'in Kûflere göre harflere, kelimelere ve âyetlere itibar edilerek dörde bölünmesi, ikiye bölünmesi, üçe bölünmesinin bilinmesiyle ilgilidir. Çünkü bunlar mushaflarda yazılıp zikredilmiştir. Ancak bu taksimatların harflere göre mi, kelimelere göre mi, âyetlere göre mi yapıldığı bilinmiyor. Bundan dolayı tabloda olduğu gibi *Bahru'l-Ulûm* adlı eserin müellifi Alâaddin Ali b. Yahyâ es-Semerkandî'nin görüşüne göre bunları besmelesiz zikredeceğim.⁴³

⁴³ Alâaddin Ali b. Yahyâ es-Semerkandî (ö. 860/1456).

Tablo 9: Kur'an-ı Kerim'in Kufilere Göre Taksimi

İTİBAR EDİLENLERİN AÇIKLANMASI	BESMELE DAHİL OLMAKSIZIN KUR'ÂN'IN DÖRDE BÖLÜNMESİNİN AÇIKLANMASI	BESMELE DAHİL OLMAKSIZIN KUR'ÂN'IN İKİYE BÖLÜNMESİNİN AÇIKLANMASI	BESMELE DAHİL OLMAKSIZIN KUR'ÂN'IN 4/3'E BÖLÜNMESİNİN AÇIKLANMASI	BESMELE DAHİL OLMAKSIZIN KUR'ÂN'IN ÜÇE BÖLÜNMESİNİN AÇIKLANMASI	BESMELE DAHİL OLMAKSIZIN KUR'ÂN'IN 3/2'E BÖLÜNMESİNİN AÇIKLANMASI
HARFLERE İTİBAR EDİLEREK (BÖLÜNMESİ)	EN'ÂM SÜRESİ 163. ÂYETTE BULUNAN وَبِذَلِكَ أَمُرْتُ CÜLESİNDEKİ (ك) HARFİ	KEHF SÜRESİ 87. ÂYETTE GEÇEN نُحْرًا KELİMESİNİN (ن) HARFİ DOKUZUNCU RUKU'	SÂFFÂT SÜRESİ 148. ÂYETTE GEÇEN فَأَمِنُوا KELİMESİNİN (ن) HARFİ	TEVBE SÜRESİ 88. ÂYETTE GEÇEN أَمِنُوا مَعَهُ CÜMESİNİN (إ) HEMZE HARFİ 11. RUKU'	ANKEBÛT SÜRESİ 46. ÂYETTE GEÇEN الْكِتَابِ KELİMESİNİN (إ) HARFİ 5. RUKU'
KELİMELERE İTİBAR EDİLEREK (BÖLÜNMESİ)	A'RÂF SÜRESİNDE GEÇEN الطَّالِبِينَ KELİMESİNİN SONUNU 2. RUKU'	HAC SÜRESİ 20. ÂYETTE GEÇEN وَالْجُلُودِ KELİMESİNİN 10. RUKU'	SAFFÂT SÜRESİ 154. ÂYETTE GEÇEN كَيْفَ تُحْكُمُونَ CÜMESİNİN SONU	TEVBE SÜRESİNDE GEÇEN فَارُ حَيْثُمْ KELİMESİNİN 13. RUKU'	ANKEBÛT SÜRESİ 51. ÂYETTE GEÇEN أَنَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ CÜMESİNİN SONU 5. RUKU'
KUFİLERE GÖRE ÂYETLERE İTİBAR EDİLEREK (BÖLÜNMESİ)	HÛD SÜRESİNDE GEÇEN مُحِيطًا KELİMESİNİN SONU 8. RUKU'	ŞUARÂ SÜRESİ 45. ÂYETTE GEÇEN يَأْتِكُونَ CÜMESİNİN SONU 10. RUKU'	ZÂRİYÂT SÜRESİ 1. ÂYETTE GEÇEN ذُرُوا KELİMESİNİN SONU	İSRÂ SÜRESİNDE GEÇEN حَبِيبًا KELİMESİNİN SONU 5. RUKU'	MÛ'MİN SÜRESİNDE GEÇEN ضَلَّالٍ KELİMESİNİN SONU 3. RUKU'
RUKÛÂTLARA İTİBAR EDİLEREK (BÖLÜNMESİ)	A'RÂF SÜRESİNDE GEÇEN هُمُ الْمَغْلُوحُونَ KELİMESİNİN SONU SON RUKU'	ENBIYÂ SÜRESİNDE GEÇEN ظَالِمِينَ KELİMESİNİN SONU 2. RUKU' UN SONU	FUSSİLET SÜRESİNDE 4. RUKU' UN SONU	HÛD SÜRESİNDE 4. RUKU' UN SONU	SEBE' SÜRESİNDE 1. RUKU' UN SONU
SÛRELERE İTİBAR EDİLEREK (BÖLÜNMESİ)	ANKEBÛT SÜRESİNİN ORTASI	HADÎD SÜRESİNİN SONU. İTKÂN TEFSİRİNDE BÖYLE GEÇER	TÂRIK SÜRESİNİN ORTASI	SÂD SÜRESİNİN SONU	DEHR (İNSAN) SÜRESİNİN SONU

XIV. FASIL: BAZI SÛRE VE ÂYETLERDEN SONRA OKUNACAK DUALAR

Bu fasıl bazı sûrelerin ve âyetlerin bitiminde edilen dualarla ilgilidir. Bundan dolayı her Kur'ân hafızının (tablodaki) sûreleri ve âyetleri okuduğunda adaba riayet

edebilmesi için bu duaları ezberlemesi gerekir. Görüleceği üzere bunları önemine binaen tabloda zikredeceğiz.

Tablo 10: Bazı Sûre ve Âyetlerden Sonra Okunacak Dualar

BAZI SÛRE VE ÂYETLERDEN SONRA OKUNACAK DUALAR				
SÛRELERİN İSİMLERİ	O SÛRELERDEN SONRA OKUNACAK DUALAR		SÛRELERİN İSİMLERİ VE ÂYETLER	O SÛRE VE ÂYETLERDEN SONRA OKUNACAK DUALAR
FÂTİHA SÛRESİNİN SONUNDA	“ÂMİN” DEMEK SÜNNETTİR EBÛ DAVÛD (R.A) RİVAYET ETMİŞTİR.		BAKARA SÛRESİNDE وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي 186. ÂYETTEN SONRA VE EN'AM: 124. AYETİNDE رُسُلُ اللَّهِ SONRA	DİLEDİĞİ VE ARZU ETTİĞİ DUAYI YAPMAK
BAKARA SÛRESİNİN SONUNDA	EBÛ UBEYD'İN RİVAYETİNE GÖRE “ÂMİN” DEMEK SÜNNETTİR		ÂL-i İMRÂN SÛRESİNDEKİ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ SONRA	DER Kİ: BEN DE BUNA ŞAHİTLİK EDERİM
İSRÂ SÛRESİNİN SONUNDA	SADECE ALLAH-Û EKBER DİYEREK TEKBİR GETİRSİN		NEML SÛRESİNDEKİ اللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ SONRA	DER Kİ: ALLAH DAHA HAYIRLI, DAHA BAKÎ, DAHA BÜYÜK VE DAHA İKRAM SAHİBİDİR.
KİYAME SÛRESİNDEN SONRA	DERKİ; EVET, YÜCE RABBİM HER NOKSANLIKTAN UZAKTIR		RAHMÂN SÛRESİNDE GELEN HER فَيَأْتِي الْآءَ رَبِّكُمْ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزَلُونَ SONRA	DER Kİ: RABBİMİZİN HİÇ BİR NİMETİNİ YALANLAMAYIZ. HAMD SANA MAHSUSTUR. TİRMİZ'İ VE HÂKİM CABİR (R.A) RİVAYET ETMİŞTİR.
MÛLK SÛRESİNDEN SONRA	ANCAK ALEMLERİN RABBİ OLAN ALLAH ONU (SUYU) BİZE GETİRİR.		VÂKIA SÛRESİNDEKİ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ نَحْنُ الْخَالِقُونَ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزَلُونَ أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ SONRA	DER Kİ: (BUNLARI) ANCAK SEN YA RABBİ

MÜRSELÂT SÛRESİNDEN SONRA	DERKİ; BİZ ALEMLERİN RABBİNE İMAN ETTİK	سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ÂYETİNDEN SONRA	DER Kİ YÜCE RABBİM HER NOKSANLIKTAN UZAKTIR. AHMED VE EBÛ DAVÛD RİVAYET ETMİŞTİR.
TİN SÛRESİNDEN SONRA	DER Kİ; EVET, BEN BUNA ŞAHİTLİK EDENLERDENİM. EBÛ DAVÛD RİVAYET ETMİŞİTR.	ŞEMS SÛRESİNDEKİ وَمَا سَوَّاهَا ÂYETİNDEN SONRA	EY ALLAH'IM! NEFSİME TAKVASINI VE TEZKİYESİNİ VER. SEN NEFSİ TEZKİYE EDENLERİN EN HAYIRLISI, NEFSİN MEVLASI VE SAHİBİSİN.

Mücahit'ten tahriç edilen hadiste “(Sahabe) Kur’ân hatmi esnasında toplanırlardı.” ve yine “O esnada rahmet iner” derlerdi. Onun başka bir rivayetinde ise “Kur’ân hatmi esnasında dualar kabul edilir.” *İtkân*’da böyle geçmektedir. Duhâ sûresinden itibaren Kur’ân’ın sonuna kadar her sûrenin bitiminden sonra tekbir getirmek müstehaptır. Bu da Mekkîlerin okuyuşudur. Beyhakî *Şu‘ab* kitabında ve İbn Huzeyme İbn Ebî Mürre tarihiyle şöyle bir hadis tahriç etmektedir: “İkrime b. Süleyman’dan duydum ki ‘İsmail b. Abdullah Mekki’nin huzurunda okudum. Duha sûresine ulaştığımda bana hatim bitinceye kadar tekbir getir dedi.’ Ben Abdullah b. Kesir’in huzurunda okuduğumda bunu bana emretti ve şöyle dedi: “Ben de Mücahit’in huzurunda okurken o da bana bunu emretti.” Mücahit de İbn Abbas’ın huzurunda okurken İbn Abbas’ın böyle emrettiğini haber verdi. İbn Abbas da Übey b. Ka‘b’ın huzurunda okurken kendisine böyle emrettiğini haber verir.”

Suyûtî der ki; tekbirin getiriliş tarzı okuyucunun her sûreden sonra biraz durup “Allahu Ekber” demesidir. Selim er-Râzî de tefsirinde der ki; iki sûre arasında tekbiri birinci sûreye bitişirmeden bir sekte yapıp tekbir getirilir. *Neşir*’de Cezerî; “Kurrâ, tekbirin nereden başlaması gerektiği konusunda ihtilaf etmişlerdir.” dedi. İhtilaf tekbirin Duha’nın başında mı sonunda mı getirileceği ve tekbirin sona ermesinin Nas sûresinin evvelinde mi yoksa sonunda mı olacağı konusundadır. Yine tekbirin sûrenin başına mı

sonuna mı bitştirilmesi ve kat'ı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bunların tamamındaki ihtilaflar bir asla (kurala) bina edilmiştir. O da şudur: Bu sûrenin başı için mi sonu için midir? Tekbirin lafzında da ihtilaf edilmiştir. Bir görüşe göre tekbirin lafzı “Allahu Ekber”dir. Diğer bir görüşe göre “Lâ ilâhe illallahu vallahu ekber” dir. Secavendî ve Ebû Şâimme bunu sarîh bir şekilde söylemiştir. Taberî ve başkasının İrbad b. Sariyete’den merfu olarak rivayet ettiği hadisten dolayı hatimden sonra dua etmek sünnettir. “Kim ki Kur’ân’ı hatmederse onun için kabul olunan bir dua vardır.” *Şu‘ab*’ta Enes’ten merfu olarak “Her hatimle beraber kabul olunan bir dua vardır.” şeklinde bir hadis rivayet edilmektedir. Dârimî’nin hasen bir senetle İbn Abbas’tan, onun da Ubey b. Ka’b’tan tahriç ettiği hadiste “Allah Resulü Nâs sûresini okuduğunda el-Hamdu (Fâtîha) ile başlar sonra Bakara’dan ulâike hümû’l-müflihûn’a kadar okurdu. Daha sonra da hatim duasıyla dua ederdi.”

XV. FASIL: KURRÂ VE RÂVİLERİNİN İSİMLERİ İLE RUMUZLARI

Kurrâ, on dört imamdır. Onlardan yedi tanesi meşhurdur. Yedi tanesi de diğerleri kadar şöhret bulamamışlardır. Bundan dolayı meşhur kârilere güneş ile, diğerleri ise ay (dolunay) ile isimlendirilmişlerdir. Güneşlere gelince Nâfi‘, İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamza ve Kisâî’dir. Ay (dolunay) ise Ebû Cafer, İbn Mehîd, Yakûb, Süleyman A‘meş, Halef Bezzâr, Hasan-ı Basrî, Yahya Yezîdî’dir. Görüleceği gibi güneşler ve dolunayların her birisinin iki ravisi vardır.

NEBZE: Bu nebze yedi kırâat imamlarının kırâat isnatlarıyla ilgilidir. Yani güneşlerin senedi muttasıldır. İmam Nâfi‘ el-Mekkî b. Abdurrahman b. Ebî Nu‘aym Mevlâ Ca‘vene, aslen İsfahanlıdır. O, hicret diyarı Medine’nin imamıydı. Uzun bir hayat sürdüğü için yetmiş tâbiînden ders okumuştur. Bunlardan bazıları Yezîd b. el-Ka‘kâ’, Şeybe b. Nisâh, Abdurrahman b. Hürmüz’dür. Bunlar Abdullah Ebû Ayyâş’tan ders aldılar. O da Ubey b. Ka’b’dan, o da Resulullah’tan ders almıştır.

Tabiînden olan Amr b. Alkame’nin mevlâsı olan Ebû Sa‘îd Abdullah b. Kesîr el-Mekkî’nin kırâatine gelince, o Peygamberimiz (s.a.v)’in birçok ashabından Kur’ân dersi almıştır.

Basralı olan İmam Ebû Amr’ın kırâatine gelince, onun isminde ihtilaf edilmiştir. Bazıları künyesi, ismidir demişler; bazıları da isminin Zebbân b. Alâ’ el-Basrî el-Mâzinî olduğunu söylemişlerdir. Benî Mâzin kabilesindedir. Aslen Kâzerûnludur. O, Hicaz ve

Irak'ta bulunan Mücahit ve Saîd b. Cübeyr'in de aralarında bulunduğu birçok tabînden Kur'ân dersi almıştır.

Tabîinden Dîmaşk'lı olan İmam Abdullah b. Âmir'in kırâatine gelince, o da Muğire b. Şihâb ve Osman b. Affân'ın da aralarında bulunduğu Peygamberimiz (s.a.v)'in bazı ashabından kırâat dersi almıştır.

Tâbiînlerden Kûfeli Ebû Bekir Âsım b. Ebi'n-Necûd'un kırâatine gelince, o da birçok tabîinden Kur'ân dersi almıştır. Onlardan biri Sülemî kabilesinden Abdullah b. Habîb'tir. O da Abdullah b. Mes'ûd'dan, Ubey'den ve Osman b. Affân'dan, onlar da Resulullah (s.a.v)'den ders almışlardır.

Kûfeli Ebû Umâre Hamza b. Habîb ez-Zeyyât'ın kırâatine gelince, o Ca'fer-i Sâdık'tan, o da babası Muhammed el-Bâkır'dan, o da babası Zeynel Âbidîn'den, o da babası İmam Hüseyin'den, o da babası Ali b. Ebî Tâlib'ten (kerremellahu veche), o da Peygamberimiz'den (s.a.v) kırâat dersi almıştır.

Benî Esed'in mevlâsı olan İmam Ebü'l-Hasen Ali b. Hamza en-Nahvî'nin kırâatine gelince, o birçok kişiden kırâat dersi almıştır. Onlardan bazıları ise İsa b. Ömer, Ali ve Talha b. Masraf'tan, bunlar da Nehâî'den, o da Alkame'den, o da Abdullah b. Mes'ûd'dan, o da Resûlullah'tan, o da Cebrâil'den, o da şan-ı âlî, burhân-ı azîz olan Allah'tan almıştır.

Tablo 11: Kurrâ ve Râvileri

S. O. Z.	GÜNEŞLER				S. O. Z.	DOLUNAYLAR							
	KIRAAT İMAMLARININ İSİMLERİ	RUMUZLARI	İLK RAVİLERİNİN İSİMLERİ	RUMUZLARI		SON RAVİLERİNİN İSİMLERİ	RUMUZLARI	KIRAAT İMAMLARININ İSİMLERİ	RUMUZLARI	İLK RAVİLERİNİN İSİMLERİ	RUMUZLARI	SON RAVİLERİNİN İSİMLERİ	RUMUZLARI
1	MEDİNE'LI NAFİ'	ا	KÂLÛN	ل	VERŞ	ح	1	EBÛ CA'FER	ا	İSÂ	ل	İBN-U CEMMÂZ	ح
2	MEKKE'LI İBN-İ KESİR	د	EL BEZZÎ	ب	KUNBUL	ز	2	İBN-U MAHÛD İBN-U MUHAYSİN	د	EL BEZZÎ	ب	İBN-İ ŞENEBÛZ	ز
3	BASRALI EBÛ AMR	ح	ED DÛRÎ	ط	ES SÛSÎ	س	3	YA'KÛB	ح	RUVEYS	ط	RAVH B. ABDÛLMÛ'MİN	س
4	ŞAM'LI İBN-İ AMİR	ك	HİŞÂM	ن	İNB-U ZEKVÂN	م	4	SÛLEYMAN A'MEŞ	ك	EL MUTTAVVÎ	ن	ŞENEBÛZÎ	م
5	KÛFE'LI ÂSİM	ع	EBÛ BEKR ŞU'BE	ع	HAFS	ح	5	HALEF BEZZÂR	ع	İSHAK EL VERRÂK	ع	İDRİS	ع
6	KÛFE'LI HAMZA	ز	HALEF BEZZÂZ	ع	EBÛ İSÂ HALLÂD	ع	6	HASAN-I BASRÎ	ز	DÛRÎ	ع	İSÂ NEGAÎ ŞÛCA' B. EBÛ NASR	ع
7	KÛFE'LI KISÂİ	ر	EBÛ'L HARİS	ع	DÛRÎ	ل	7	YAHYÂ YEZÎDÎ	ر	EBÛ EYYÛB SÛLEYMAN B. HAKEM	ع	İBN-U FERAH	ل
KIRAAT İMAMLARININ GRUPLARININ ALÂMETLERİ													
HUSUN													
	HARMÎ												
	IBN-U KESİR, EBÛ AMR VE İBN-U AMİR İÇİN	NEFER											
	İBN-U KESİR VE EBÎ AMR İÇİN	HAKK											
	NÂFİ', İBN-U KESİR VE EBÎ AMR İÇİN	SEMÂ											
	NÂFİ' VE İBN-U AMİR İÇİN	ÂM											
	HMAZE, KISÂİ VE HAFS İÇİN	SAHÂB											
	HAMZE, KISÂİ VE EBÎ BEKR İÇİN	SOHBE											
	HAMZE VE KISÂİ İÇİN	ش											
	KÛFİLER VE EBÎ AMR İÇİN	ع											
	KÛFİLER VE İBN-İ KESİR İÇİN	ط											
	KÛFİLER VE İBN-U AMİR İÇİN	د											
	NÂFİ' DIŞINDA BÛTÛN KURRALAR İÇİN	ح											
	KÛFİLER, YANI ÂSİM, HAMZE VE KISÂİ İÇİN	ز											

HÂTİME: Kur'ân tilavetinin fazileti hakkındadır.

Tirmîzi'nin merfû olarak Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'dan tahriç ettiği hadiste “Kim Allah'ın kitabından bir harf okursa onun bu okuyuşuna karşılık bir hasene vardır. Her hasene on misliyle karşılık bulur. Ben “elif-lâm-mîm” bir harftir demiyorum. Lakin “elif” bir harf, “lâm” bir harf, “mîm” bir harftir.”

Taberî'nin Ömer b. Hattab'dan (r.a) tahriç ettiği bir hadise göre Kur'ân bir milyon harften oluşur. Kim Kur'ân'ı sabrederek ve mükâfatını yalnızca Allah'tan bekleyerek okursa, her harfe karşılık hurilerden bir eş olur. Zehebî tarafından bazı noktalardan tenkide maruz kaldığını, bu hadisin âlimler tarafından lafzı neshedilen âyetlerden kabul edildiğini, çünkü halen elimizde olan Kur'ân'ın bu sayıya ulaşmadığını ifade etmektedir.

Ebû Sa'îd'den tahriç edilen bir hadiste Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: “Her noksanlıktan münezzeh, şân-ı âlî olan Rab buyurdu ki; kim Kur'ân ve zikirle meşgul olması sebebiyle dua ederek benden bir şey istemekten mahrum kalırsa ona, isteyenlere verdiğimden daha fazlasını veririm. Allah'ın kelamının diğer kelimelere üstünlüğü, Allah'ın mahlûkatına üstünlüğü gibidir.” Müslim'in Ebû Ümâme'den tahriç ettiği hadiste “Kur'ân okuyun. Çünkü Kur'ân kıyamet gününde okuyanlara şefaataç olarak gelir.” buyrulmaktadır. Beyhakî'nin Hz. Aişe (r. anh)'den rivayet ettiği hadiste ise “Yeryüzündeki insanlara yıldızlar görüldüğü gibi, Kur'ân'ın okunduğu ev de gök ehline (meleklerle) görünür.” buyrulmaktadır. Beyhakî'nin Nûman b. Beşîr'den tahriç ettiği hadiste “Ümmetimin en faziletli ibadeti Kur'ân okumasıdır.” buyrulmaktadır. Beyhakî Semûre b. Cündüb'ten tahriç ettiği hadiste “Her kişinin terbiye edilmesi vaciptir. Kur'ân da Allah'ın terbiyesidir. Kur'ân'ı terk etmeyin.”

Fakih Ebû'l-Leys *Bostan* kitabında “Kur'ân okuyucusu için uygun olan, Kur'ân'ı iki senede hatmetmesidir” demiştir.

Hasan b. Ziyâd, Ebû Hanîfe'den (rahimehullah) rivayetle, “Kim Kur'ân'ı her sene iki kere hatmederse gerçekten Kur'ân'ın hakkını eda etmiş olur. Çünkü Allah Resulü (s.a.v) vefat ettiği sene Cebrail'e Kur'ân'ı iki kere arz etti.” demiştir.

Başkası “Özürsüz olarak Kur'ân'ı kırk günden fazla bir zamanda hatmederse mekruh olur.” demiştir. İmam Ahmed de bunu sarahaten söylemiştir. Çünkü Abdullah b. Ömer Nebî'ye (s.a.v) “Kur'ân'ın kaç günde hatmedilmesi uygundur” diye sormuştur. Allah Resulü (s.a.v) “kırk günde” buyurmuştur. Bu hadisi Ebû Davud rivayet etmiştir.

İmam Nevevî, *Ezkâr* adlı kitabında Kur'ân'ın hatmedilmesiyle ilgili “ tercih edilen görüşe göre bunun, kişilerin durumuna göre değişeceğini” söylemiştir.

Kim ki kendisine Kur'ân'ı okuduğunda ince bir düşünceyle ilahi latifeler ve derin bilgiler ortaya çıkıyorsa, o kimse okuduğu Kur'ân'ın kemâl-i fehminin devam ettiği miktar ile yetinsin.

Yine bu şekilde ilimle meşgul olan, müslümanların arasında kadılar gibi hükümleri halletmekle uğraşan, buna benzer dinde mühim olan veya kamu maslahatıyla meşgul olan kimse de bu vazifelere hâlel gelmeyecek şekilde Kur'ân okumakla yetinsin. Eğer bu söylediklerimizden değilse imkân oldukça Kur'ân'da bıkkınlık ve Kur'ân kırâatinde hezreme⁴⁴ derecesine varmayacak şekilde çok okusun.

NEBZE: Kur'ân'ın Yüceliği

Allah Teâlâ Kur'ân'daki delillere dayanarak Kur'ân'ın şerefinden dolayı onu 55 isimle isimlendirmiştir.

1-2) Onu Kitâb ve Mübîn ile isimlendirmiştir. *حَم وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ* (Duhan/1-2)

3-4) Kur'ân ve Kerîm ile isimlendirmiştir. *إِنَّهُ لَفُرْقَانٌ كَرِيمٌ* (Vakıa/77)

5) Kelâm ile isimlendirmiştir.

6) Nûr ile isimlendirmiştir. *يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا* (Nisa/174)

7-8) Hüdâ ve Rahmet ile isimlendirmiştir. *وَإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ* (Neml/77)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ (Yunus/57)

9) Furkân ile isimlendirmiştir. *تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا* (Furkan/1)

10) Şifâ ile isimlendirmiştir. *وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا* (İsra/82)

11) Mev'ıza ile isimlendirmiştir. *يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ* (Yunus/57)

12-13) Zikir ve Mübârek ile isimlendirmiştir. *وَهَذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ* (Enbiya/50)

14) Âlî olarak isimlendirilmiştir. *وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيَّ حَكِيمٌ* (Zuhruf/4)

15) Hikmet olarak isimlendirmiştir.

⁴⁴ Hezreme, Kur'ân-ı Kerîm'in tecvid kaidelerinin göz ardı edilip harfleri birbirine katılarak çok süratli okunmasını ifade etmektedir. Bkz. Abdurrahman Çetin, “Tilâvet”, *DİA*, XLI, 155-157.

- 16) Hakîm ile isimlendirilmiştir. (Lokman/2) تِلْكَ آيَاتِ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ
- 17) Müheymin ile isimlendirmiştir. وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ (Maide/48)
- 18) Habl ile isimlendirmiştir. (Âli İmran/103) وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا ...
- 19) Sırat-ı Müstakîm ile isimlendirmiştir. وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (En'am/153)
- 20) Kayyim ile isimlendirmiştir. قِيمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا (Kehf/2)
- 21-22) Kavl ve Fasl ile isimlendirmiştir. (Tarık/13) إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ
- 23) Nebe-i Azîm ile isimlendirmiştir. (Nebe/2) عَنِ النَّبِيِّ الْعَظِيمِ
- 24-25-26) Ahsen-i Hadîs, Müteşâbih ve Mesânî ile isimlendirmiştir. اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ
- 27) Tenzîl ile isimlendirmiştir. (Şuara/192) وَإِنَّهُ لَنَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ
- 28) Ruh ile isimlendirmiştir. (Şura/52) وَالْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ
- 29) Vahy ile isimlendirmiştir. قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُم بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ (Enbiya/45)
- 30) Arabî olarak isimlendirmiştir. (Yusuf/2) إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ
- 31) Besâir ile isimlendirmiştir. (Casiye/20) هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ
- 32) Beyân ile isimlendirmiştir. (Âli İmran/138) هَذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ
- 33) İlim ile isimlendirmiştir.
- 34) Hak ile isimlendirmiştir. (Âli İmran/62) إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
- 35) Hâdî ile isimlendirilmiştir. (İsra/9) إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا
- 36) Aceb ile isimlendirmiştir. (Cin/1) قُلْ أُوْحِي إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا
- 37) Tezkire ile isimlendirilmiştir. (Hakka/48) وَإِنَّهُ لَنَذْكُرُهُ لِّلْمُتَّقِينَ
- 38) Urve-i Vüskâ ile isimlendirilmiştir. (Bakara/256) لَا إِجْرَاءَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
- 39) Sıdk ile isimlendirmiştir. (Zümer/33) وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

- 40) Adl ile isimlendirilmiştir. وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدَّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (En'am/115)
- 41) Emîr ile isimlendirilmiştir. ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا (Talak/5)
- 42) Münâdî ile isimlendirilmiştir. رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا (Âli İmram/193)
- 43) Büşrâ ile isimlendirilmiştir. هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ (Neml/2)
- 44) Mecîd ile isimlendirilmiştir. بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ (Buruc/21)
- 45) Zebûr ile isimlendirilmiştir. وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ (Enbiya/105)
- 46-47) Beşîr ve Nezîr ile isimlendirilmiştir. كِتَابٌ فَصَّلْتُ آيَاتِهِ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (Fussilet/3)
- 48) Azîz ile isimlendirilmiştir. إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ (Fussilet/41)
- 49) Belâğ ile isimlendirilmiştir. هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذِرُوا بِهِ وَيَلْعَلُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ (İbrahim/52)
- 50) Kasas ile isimlendirilmiştir. نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ (Yusuf/3)
- 51-52-53-54-55) Bir âyet-i kerîmede onu dört isimle isimlendirmiştir. فِي صُحُفٍ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ (Abese/14)

İtkân'da böyle geçer.⁴⁵

NEBZE: Nesh Adlı Kur'ân Yazısını İlk Bulan Kişi ve Kûfî yazıyı ilk kullanan kişiyle ilgili

Ka'bû'l-Ahbâr dedi ki; "İlk Arapça, Süryanice ve diğer tüm yazıları yazan Âdem (a.s)'dır. Âdem (a.s) bunu vefatından 300 sene önce çamurdan yazmış sonra da onu pişirmiştir. Daha sonra İdris (a.s), Âdem (a.s)'ın yazdıklarını ortaya çıkarmıştır." Bu en sahih görüştür. Kum ile hattı ilk yazan İdris (a.s)'dır. İlk Farişî yazıyı yazan Furs'un III. Kralı olan Tehumrus'tur. İlk kâğıt kullanan Yusuf (a.s)'dır. İlk Arapça yazıyı yazan Ya'rub b. Kahtân'dır. O, Arapça ve Süryanice konuşabiliyordu. Nesih yazısını ilk ortaya çıkaran Muktedir-billâh sonra da el-Kâhir-billâh'ın veziri olan İbn Mukle'dir. İbn Mukle

⁴⁵ Bu konuda Kur'ân'ın isimleri 55 olarak ifade edilmesine rağmen 54 adet isim zikredilmiştir.

Kûfi yazıyı ilk Arapça yazıya uyarlayan kişidir. Daha sonra İbnü'l-Bevvâb geldi ve hattı yaklaştırmada ilave yaptı ve İbn Mukle'nin metodunu tezhip etti. Ona güzel bir şekil verdi. Daha sonra da hattat olan Yakut el-Musta'simî bu yazıyı kemâle erdirdi. Sonra Şeyh Hamdullah gelip şu ana kadar yazılan en güzel yazıyı yazdı ve ondan daha güzelini yazan olmamıştır. Allah hepsinden razı olsun.

Allah bu beyti söyleyenin hayrını kabul eylesin.

Güzel yazı, kişinin güzelliğidir.

Eğer bu âliminse daha güzeldir.

İnciler sebâttan daha tatlıdır.

Bitkilerle beraber inciler daha süslüdür.

Rûhu'l-Beyân'da böyle geçer.⁴⁶

NEBZE: Büyük mushafta irab ve noktalamayı koyan kişilerin beyanıyla ilgili.

Bilmiş ol ki Hz. Osman'ın çoğalttığı mushaflar nokta ve şekilden ibaretti. Onda irab yoktu. Allâhu a'lem o mushaflarda irabın olmayışının sebebi onların buna ihtiyacının olmayışındır. Çünkü o günkü toplum, Araplardan oluştuğu için hata yapmayı bilmiyorlardı. Zamanlarında nahiv ilmi yoktu. İlk nahvi koyan mushaflarda da ilk irabı kullanan Tabînden Basralı Ebü'l-Esved ed-Düelf'dir. Hikaye ediliyor ki o Kur'ân okuyan birisinden Tevbe sûresinin 3. âyetini (وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ) okurken “ve Resûlühü” kelimesini “ve Resûlihi” duyunca bunu büyük bir hata olarak görüp şöyle dedi. “Zât-ı Azîz olan Allah Teâlâ Resulünden teberrî olmaktan münezzehtir.” Bu âyetten sonra irabı âyetlerde kullandı. Bu irabın alâmeti de yazı renginden farklı olarak kırmızı noktalardan oluşuyordu. Üstün yerine harfin üzerine bir nokta konulmasıydı. Dammenin alâmeti ise harfin önünde bir noktadan oluşuyordu. Kesre alâmeti ise harfin altındaki bir noktadan oluşuyordu. Gunne alâmeti ise iki noktadan oluşuyordu. Daha sonra Halil b. Ahmed şedde, med ve hemze sûretlerini, sonra da sükûn ve vasl alâmetlerini ihdas etti. Halil b. Ahmed irabı noktadan bugün kullandığımız şekle (harekelere) getirmiştir. Bugün kullandığımız noktaya gelince mushaf-ı şerifte ilk kullanan Irak ve Horasan Emiri olan Haccac b. Yusuf'un emriyle Leys'li Nasr b. Âsım'dır. Bunun sebebi de insanların kırk küsur sene boyunca Osman

⁴⁶ İsmail Hakkı, el-Hanefî, *Tefsîru Ruhu'l-beyân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., c. IX, 80.

mushafını okumalarıdır. Daha sonra hatalar Irakta çoğalıp yayıldı. Bunun üzerine Haccac birbirine benzer harfler için birer alâmetin konulmasını emretti. Bu görevi de bahsi geçen Nâsır yerine getirdi. Böylece noktaları tek ve çift olarak koydu. Bu noktaları da harflerin farklı yerlerinde (altında-üstünde) kullandı. Yâ (ي) ve Tâ (ت) noktaları ilk ihdas edildiğinde âlimler dedi ki: “Bunun bir zararı yoktur, bu Kur’ân için bir nurdur.” Daha sonra âyetlerin sonunda noktalar koydular. Daha sonra sûreler için başlık ve hâtime ihdas ettiler. Ebü'l-Esved irab olarak noktayı ilk kullanan, Nasr b. Âsım ise bugün kullandığımız noktayı ilk koyandır. Daha sonra Halil b. Ahmed irabı bugünkü şekillere nakletti. Bu nokta ve şekillere rağmen hatalar vuku buluyordu. Bunun içinde hataların düzeltilmesi konusunda erkeklerin fem-i muhsinden telkin yoluyla almasından başka bir çare bulamadılar. Böylece kahraman imamlar arasında bulunan ümmetin büyük ve mütehasıs âlimleri kendilerini bu işe vererek doğruyu ortaya koyup son derece gayret gösterip harfleri ve kırâatleri toplayıp sorunu ortan kaldırdılar. Allah’ın rızası hepsinin üzerine olsun. Aşirlerin konulmasına gelince bunları Abbasi Halifesi Me’mûn’un emrettiği, bazılarına göre ise Haccac’ın yaptığı hikaye edilir. *Rûhu'l-Beyân*’da geçtiğine göre rivayet edilir ki Kur’ân’ın otuz cüze ayrılması Haccac’ın zamanında olmuştur.

NEBZE: Hz. Ebû Bekr Sıddık (r.a) zamanında Kur’ân’ın cem’i ve Hz. Osman (r.a) zamanında çoğaltılması

Buhârî ve Tirmizî’nin Zeyd b. Sâbit (r.a)’tan tahrîc ettiği hadise göre “Hz. Ebû Bekir Yemâme Savaşına asker gönderdiği esnada Hz. Ömer yanında oturuyordu. Ebû Bekir dedi ki: “Ömer bana geldi: Şüphesiz Yemâme gününde Müseyleme ile Kur’ân kurrâları arasında yapılan savaşın kızışıp değişik yerlerden gelen Kurrânın şehadetiyle neticelenmesinden ve böylece Kur’ân’ın çoğunun gitmesinden korkarım. Ben senin Kur’ân’ın toplanmasını emretmeni uygun görüyorum” dedi. Ben de Ömer’e dedim ki: “Resûlullah (s.a.v)’in yapmadığı bir şeyi ben nasıl yaparım.” Ömer dedi ki: “Vallahi bu hayırdır. Böylece benim kalbimde Ömer’in kalbinin mutmain olduğu gibi tatmin oluncaya kadar durmadan bana müracaat etti ve Ömer’in gördüğünü ben de gördüm.”

Zeyd dedi ki: Ebû Bekir bana dedi: “Sen genç ve akıllı bir adamsın. Kimse senin hakkında kötü zanda bulunmaz. (Aynı zamanda) Resûlullah (s.a.v)’in vahyini de yazdın. Bu sebepten Kur’ân’ı araştır ve topla.” Zeyd dedi ki: “Vallahi bir dağın yerinden kaldırılıp başka bir yere naklini teklif etselerdi bana emredilen Kur’ân’ın cem’inden daha ağır gelmezdi.” Ve dedim ki: “Resûlullah’ın yapmadığı bir şeyi siz ikiniz nasıl

yaparsınız.” Ebû Bekir de dedi: Vallahi bu hayırdır. Ve böylece Ebû Bekir ve Ömer’in kalbinin mutmain olduğu gibi kalbim mutmain oluncaya kadar Ebû Bekir bana müracaat etti. Bende ve başkasında bulunan deri parçalarında, hurma kütüklerinde, beyaz taşlarda ve erkeklerin göğüslerinde yazılı olan Kur’ân âyetlerini araştırıp topladım. Taki Tevbe sûresinin sonunu Huzeyme veya Ebû Huzeyme el-Ensârî’de buldum. Ondan başkasında bulamadım. Böylece cem ettiğimiz mushaf Ebû Bekir (r.a) vefat edinceye kadar onda kaldı. Daha sonra Ömer’in, sonra da Ömer kızı Hafsa (annemiz)’da kaldı.” Allah’ın rızası hepsinin üzerine olsun.

Yine Buhârî ve Tirmizî’nin Zührî’den oda Enes b. Mâlik (r.a)’ten rivayet ettiği hadiste “Ermenistan ve Azerbeycan fethinde Şamlılar ve Iraklılarla birlikte savaşan Huzeyfe b. el-Yemân, (Sefer dönüşü) Halife Hz. Osman’ın huzuruna çıktı. Onların (Şam’lı ve Irak’lı askerler arsında) kırâatteki ihtilafı Huzeyfe’yi endişelendirdi ve Hz. Osman’a şöyle dedi:” Ey Mü’minlerin emiri! Yahudi ve Hristiyanların ihtilafı gibi, bu ümmet Kur’ân’da bir ihtilafa düşmeden, onların imdadına yetiş.”

Bunun üzerine Hz. Osman, Hz. Hafsa’ya: “Sahifeleri bize gönder de, onları Mushaflarda çoğaltıp tekrar sana iade edelim” diye haber gönderdi. Hafsa da onları Hz. Osman’a gönderdi. Hz. Osman hemen Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Zübeyr, Sa’îd b. el-As ve Abdurrahman b. Hâris b. Hişâm’a emir verdi. Onlar da bu sahifeleri (ana Mushafı) çoğalttılar. Hz. Osman, Kureyşli olan üç kişilik gruba: “Eğer Kur’ân’ın herhangi bir kelimesinde Zeyd ile ihtilafa düşerseniz, onu Kureyş lehçesiyle yazınız. Çünkü o, Kureyş lehçesiyle indirilmiştir.” dedi. Onlar da aynen öyle yaptılar. Hz. Osman sahifeleri (ana Mushafı) Hafsa’ya iade etti.

Çoğaltılan nüshalardan herbirini bir beldeye gönderdi. Kur’ân’dan bu gönderilenin dışında bir şey varsa yakılmasını da emretti.” Bana müyesser olan bilgiler bunlardır. Allah Teâlâ doğrusunu daha iyi bilir. Dönüş ve varış (sadece) O’nadır. Allah’ın rahmeti yaratılanların en hayırlısı olan Muhammed’e, âline, ashabına ve ehli hak ve doğruların üzerine olsun.

İftihar ve övme kaynağı, Âli Resulün sülalesinin dalı, Zehra Betül’ün evlatlarının seçkini, Haseb ve Neseb şereflerinin sahibi, Şerefli hudutların ve ince edeplerin koruyucusu, Seyyid Muhammed es-Suhaymî eş-Şâfî dedi ki:

Büyük Mevlâmız bir âlimi bize bağışladı

O da Hindistanlı takva sahibi Muhammed Sâdık’tır

Allah için konuşmaya başladığında sözü ne kadar tatlıdır
Sanki o altındır ve ilimde de yükselmiştir.
Manası anlaşılır açıklaması da harikadır.
Mantık ile kelamın tefsirini kast ettiğinde
Bu tasniften dolayı mutluluk sana mübarek olsun.
Yüceliğinizi en güzel ışıltıyla süsledi
Şerefte ve yücelikte zamanın teki kaldın.
Zaman oldukça sen tek tek kalacaksın
Basım tamamlandığında tarihi (şöyle) geldi
Öz ve olgun harika fikirlerden hazine (Künûz=83 + min=90 + el-Fikir=331 + el-Bedi'=117 + Rüşd=504 + Yengî=160= 1290)

Bu cennetleri derleyin (Bu risaleyi cennetlere, kitapta bulunan her faslı bostanlara benzeten) dedi ki;

Meyveli ilim cennetlerinden geçtim
Meyveler Sübhân'ın farklı farklı lütuflarıydı.
Kim ki o cennetlerde arzu ettiği meyveyi bulur
Sultanın inayetiyle afiyetle yer.
Birinci cennette tecvid şeftalisini görür.
Delillerin ikram ettiği hediyeler olarak uzatılır.
İkincisinde incire benzeyen harflerin sıfatını
Mennan'ın bir hediyesi olarak ona ulaştırılır.
Üçüncüsünde Kitab'ın cüzlerinin narlarını bulur
Furkan'ın hakikatleriyle kuşatılmış açıklamalar ile.
Dördüncüsünde farklı rumuzların elmaları
Kur'ân'ın incelikleriyle kendisine tecelli eder.
Beşincisinde rumuzların açıklamasının üzümleri
Kuvvetli deliller ile kendisine ikram edilir.
Bu cennetlerden sonra on cennet daha gelir
Rahman'ın rahmetinin farklı farklı meyveleri olarak.
Hal diliyle tarih vererek söyledim
Künûzü El tâfi'l-Burhân'a yöneldim.

83   121   258   828   =1290

Basımı tamamlanınca âlim, fazıl, büyük ve asil olan fazilet deryası, ilimin kamusu nazımlı ve nesirli incilerin kaynağı Kerm’li olan Şeyh Said kitabı şu beytlerle överek dedi:

Acaba çiçeklerin nurunun zuhur ettiği bahçeler mi?

Ya da zührenin nurunun tezyin ettiği sema mı?

Ya da zamanın boynundaki gerdanlık ziyneti mi?

Saf incilerin getirmiş olduğu müjde mi?

Yoksa parçalanmış küplerden dökülen öz mü?

Yeni çıkan dolunay gibi nuru zuhur etti.

Keskin kokusuyla akılları sarhoş eden

Akıl sahibi onu kast etti.

Hayır! İlminin deryasının inci hazinelerindedir

Doğru sözlü Rabbin seçtiği kişidir.

Hindistan ufuklarından bir dolunay zuhur etti

Onun güzelliği fecrin güzelliğinden daha üstündür.

Ne de güzel ve garip bir derlemedir

Süsünden incilerin en güzeline ulaşılır.

Bu kitapla kolayca Allah’ın Kitabının vakflarının faziletine ulaştık

Değerli takılarıyla ve güzel inceliğiyle Mısır matbaalarını süsledi.

Kıymetli kâğıtları güzel satırlarla süslediğinden

Allah ona hayırlı mükâfatların en güzelini versin.

Tablo 12: Hata Savâb Cetveli

Hak ve Savâb ehlinde isteginiz; kitapta bir hata görüldü ise onu düzeltmelerdir.	Ebî	Murrah	Übeyye Murrah	14	Aynen
	Hıfzuhe		Hafızahû	2	32
	Bihime		Ve Mehme	21	27
	el İşmemû		el I'smeî	19	25
	el Faslu	Hamisun	Faslün	23	24
	Ale	Emrin	Ale Lemrin	Aynen	Aynen
	Ve Giyle		Ve Miyle	20	Aynen
	Rusulune		Mursilune	11	22
	el-Müânekatün		Li'l Müânekatün	Aynen	Aynen
	Fi İycezin		Fi İyhâdin	16	Aynen
	Bi Lafzi		Li'l Fazli	7	21
	el Hudûs		Ve'l Muhaddûs	21	Aynen
	el İâ'detün		el İâ'ratün	10	20
	Müsekkal		Mûtekkal	16	8
	es Safir		es Sağir	24	7
	E'sâr		el E'sâr	9	Aynen
	Ve Kem	Fi he	Kem	Fi he	6
SAVAB		HATA	SATIR	SAHİFE	

HATA SAVÂB CETVELİ

SONUÇ

Muhammed Sâdık el-Hindî tarafından yazılan *Künûzü Eltâfi'l-Burhân fi Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân* isimli eserde, Türkiye'de ve İslam dünyasının büyük bölümünde basılan mushaflarda kullanılmayan ancak *el-Mushafu'l-Hindî*'de kullanılan vakf türlerine yer verilmektedir. Müellifin kaleme aldığı bu eser, kendinden sonra yazılan birçok esere kaynaklık etmesi sebebiyle kırâat ilmi açısından çok önemli bir yer tutmaktadır.

Muhammed Sâdık el-Hindî eserini hazırlarken alanlarında uzman olan âlimlerin görüşlerine yer vermiş, hadislerden de yararlanmışır. Aynı zamanda Sahabe-i Kiramdan, Tabiûndan ve zaman zaman da konuya göre mezhep imamlarının görüşlerinden istifade etmiştir.

Vakf ve ibtida konusuna çok önem veren müellifin vakf işaretlerini anlatırken Vakf-ı Lâzım gibi manayı doğrudan etkileyen konularda bütün görüşleri ele alarak âyetlerle açıkladığı, fakat verdiği örneklerde sûre isimlerini zikrederken âyet numaralarına değinmediği ve âyetle ilgili sadece son kelimeyi verdiği görülmektedir. Yine Muhammed Sâdık el-Hindî'nin çalışmasında bazı konuları açıklarken tablolardan faydalandığı müşahede edilmektedir. Çalışma sırasında Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eserinde bulunan başlıkları müstakil olarak inceleyip benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmışır. Rumuzların anlatımı esnasında sûre isimleriyle son kelimeleri verilen örneklerin âyet numaraları da belirlenerek kolaylık sağlanması amaçlanmış ve örneklere teker teker işaret edilmiştir.

Muhammed Sâdık el-Hindî'nin söz konusu eseri incelendiğinde vakf ve çeşitlerine dair yapmış olduğu tanımların, Ensârî ve Secâvendî gibi geçmiş ulemanın tanımlarıyla birebir örtüştüğü görülmektedir. Vakf, Vakf-ı Gufrân bunlardan birkaçıdır. Bu örtüşme, aynı zamanda harflerin mahreçleri ve sayıları konusunda da müşahede edilmektedir. O da bazı ulema gibi mahreç sayısını on yedi olarak kabul etmektedir. Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eserinde yer verdiği vakf türleri, *el-Mushafu'l-Hindî*'de mümkün merteye gösterilmeye çalışılmışır. Ayrıca Muhammed Sâdık el-Hindî, Vakf-ı Lâzımı müstakil başlık altında işlerken, geriye kalan vakf türlerini "diğer vakflar" ve "yaygın olarak kullanılmayan vakf türleri" olarak ele almıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de Vakf-ı Lâzım alâmetlerinin genelde 84 yerde geçtiği ifade edilirken Muhammed Sâdık el-Hindî ise eserinde Vakf-ı Lâzımın Kur'ân'da bir görüşe göre 55, bir görüşe göre de 99 yerde olduğunu söylemektedir. Rumuzu (ج) olan vakfi caiz konusunda Muhammed Sâdık el-

Hindî'nin söz konusu eserde verdiği tanımın Secâvendî'nin tanımıyla örtüştüğü müşahede edilmektedir. Müellif eserinde bir görüşe göre burada vakf yapmanın evlâ olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu, ancak Secâvendî'nin böyle bir şeyden bahsetmediğini ve bu konunun kıyas kapsamına da girmediğini ifade etmektedir.

Rumuzu üç nokta olan (□) Vakf-ı Mu'ânekayı konu edinen eserlere baktığımızda, muâneka durağının bulunduğu âyetlerin bazılarında değinilirken bu vakf türünün sayısına dair pek fazla bilgi verilmediğini görmekteyiz. Muhammed Sâdık el-Hindî ise eserinde Vakf-ı Mu'ânekanın mütekaddimîne göre 19 yerde, müteahhirîne göre 18 yerde olmak üzere meşâyih'in açık bir şekilde beyan edip tercih ettikleri 38 muâneka durağının bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak *el-Mushafu'l-Hindî*'de Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eserinde işaret ettiği bu vakf çeşidinin 34 yerde geçtiği tespit edilmiştir.

Muhammed Sâdık el-Hindî, rükû alâmeti olarak bilinen ayn (ع) rumuzuyla ilgili iki işaret bir arada olduğunda, iki rumuzdan herhangi biriyle amel edilmesini cevazını savunurken, kurrânın çoğunluğunun üste yazılan rumuz ile amel etmeyi alta yazılan rumuz ile amel etmekten daha çok tercih ettiği görülmektedir. Üste yazılan ile amel Amr b. Sabbâh'ın, alttaki ile amel ise Ebû Ubeyd b. Sabbâh'ın tarikidir. Bu her iki tarik de Hindistan, Turan ve bu beldeler dışındaki yerlerde Kûfeli Âsım'ın ravisi olan Hafs'ın kırâatinde meşhur olmuştur.

Vakf-ı nebî'nin sayısı konusunda alimler arasında ihtilaf bulunduğu görülmektedir. Bazı alimler Vakf-ı Nebî'nin sayısını yirmi yediye kadar çıkarırken, Muhammed Sâdık el-Hindî bu sayının on dört olduğunu ifade etmektedir. *el-Mushafu'l-Hindî*'ye bakıldığında ise sayının Muhammed Sâdık el-Hindî'nin tercih ettiği sayının aksine on altı olduğu görülmektedir.

Hindistan-Pakistan alt kıtasında basımı gerçekleştirilen *el-Mushafu'l-Hindî*'de Muhammed Sâdık el-Hindî'nin görüşlerini esas aldığı belirtilmektedir. Ancak ilgili Mushaf incelendiğinde Muhammed Sâdık el-Hindî'nin görüşlerinden farklı tercihlerin uygulandığı görülmektedir. Meselâ, Muhammed Sâdık el-Hindî'nin eserinde on iki adet Vakf-ı Münzel arasında sayılmayan Hâc Sûresi 40. âyette de Vakf-ı Münzel olduğu tespit edilmiştir.

Kırâat âlimleri arasında sıfatların sayısı konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Sıfatların sayısı, on dört ile kırk dört arasında değişkenlik arz etmektedir. Muhammed Sâdık el-Hindî ise on sekiz olarak zikrettiği harflerin sıfatlarına beş tane daha ilave

ederek toplamda yirmi üç olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda müellifin sıfatlarla ilgili değerlendirmelerinde orjinal sayılabilecek tesbitlere ve isimlendirmelere gittiği de görülmektedir. Söz gelimi hurûf-i münharifenin “lam” ve “ra” harflerinden ibaret olduğunu belirttikten sonra, bu iki harf dışında kalanları hurûf-i sâbite olarak ifade etmesi orjinal bir isimlendirme olarak dikkat çekmektedir. Tetkik edilen kaynaklarda (ذ ظ غ ض ز) (ا و ی ف ح ث ه ش خ ص س) şeklinde zikredilen rihvet sıfatlı harfler 16 adet olarak ifade edilirken, Muhammed Sâdık el-Hindî, rihvet sıfatlı harflerin sayısının yirmi bir olduğunu ve harflerin (ه ء ی ث ح خ ذ ر ز س ش ص ض ظ ع غ ف ل م ن و) şeklinde olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla (ع ل م ن ء) harflerinden oluşan beş harfte farklılık olduğu müşahede edilmektedir. Öte yandan müellif, beyniyye sıfatını mutavassıta olarak isimlendirirken, İmam Şâtıbî gibi bazı âlimlerle aynı görüşü paylaşıp (ل ن عمر) harflerine (harf-i med olan ا و ی) ilave ederek beyniyye sıfatlı harflerin sayısının sekiz olduğunu ifade etmektedir. Bazı eserlerde infitâh sıfatı 24 harf iken, Muhammed Sâdık el-Hindî de ise bu sayının “elif” harfi de eklenmek sûretiyle yirmi beş olduğu görülmektedir.

Kurrâ ve râviler konusunda Muhammed Sâdık el-Hindî kırâat imamlarından her birisinin iki râvîsini tablo halinde göstermektedir. Türkiye’de basılan mushaflarda bulunmayan bölümler konusunda Muhammed Sâdık el-Hindî, mushafın Kûfilere göre harflere, kelimelere ve âyetlere itibar edilerek dörde bölünmesi, ikiye bölünmesi, üçe bölünmesinin harflere göre mi, kelimelere göre mi, âyetlere göre mi yapıldığının bilinmediğini söylemektedir. Özellikle Kur’ân’ın üçe ve dörde bölünmesiyle ilgili örneklere bakıldığında bir görüş birliğinin bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Netice itibarıyla Muhammed Sâdık el-Hindî tarafından kaleme alınan *Künûzü Eltâfi’l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi’l-Kur’ân* isimli eserin, Hindistan-Pakistan alt kıtasında basılan *el-Mushafu’l-Hindî*’de kullanılan vakf türlerine esas teşkil etmesi, İslâm coğrafyasının büyük bölümünde basılan Mushaflarda kullanılmayan rumuzları ihtiva etmesi ve kendinden sonra yazılan birçok esere kaynak teşkil etmesi sebebiyle vakf ve ibtidâ ilmi açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca eserde vakf işaretleri konusu dışında kısa da olsa Kur’ân ilimlerine dair bilgiler verilmesi ve anlaşılır bir dille yazılması, yapılacak çalışmalara ışık tutması bakımından da ehemmiyet taşımaktadır. Bu çalışmayla, Muhammed Sâdık el-Hindî tarafından yazılan *Künûzü Eltâfi’l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi’l-Kur’ân* isimli eser, kırâat ilmi hakkında çalışma yapanların istifadesine

sunulmuştur. Benzer eserlerin de bulunup kırâat ilmine kazandırılması bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALİYYÜ'L-KÂRÎ, *el-Minehu'l-fikriyye bi-şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2009.
- ALTIKULAÇ, Tayyar, "İbn Âmir", *DİA*, c. XIX. İstanbul, 1999.
- , "Nâfi' b. Abdurrahman", *DİA*, c. XXXII, İstanbul, 2006.
- ÂLÛSÎ, Mahmûd Ebü'l-Fadl, *Rûhu'l-Meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.s.
- AYNÎ, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddin, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- CEBBÛRÎ, Yahya Vehbî, *el-Hatve'l-kitâbe fi'l-hadâreti'l-Arabiyye*, Beyrut, 1994.
- CEVHERÎ, Ebu Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, thk. Halil Me'mûn Şeyhâ, Dâru'l- Ma'rife 2. bsk., Beyrut, 2007.
- COŞKUN, Muhammed, *Mushaf Basımına Yansıyan Yönüyle Secâvendî'nin Vakf Sisteminin Yeniden Okunması Eleştiriler – Teklifler*, (Doktora tezi, 2018), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- CÛRCÂNÎ, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf, *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- ÇETİN, Abdurrahman, *Kur'ân Okuma Esasları*, Emin Yayınları, 6. baskı, Bursa, 2008.
- *Kur'ân İlimleri ve Kurân-ı Kerîm Tarihi*, Dergâh Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2012.
- "Vakf ve İbtidâ", *DİA*, c. XLII, İstanbul, 2012.
- "Sekte", *DİA*, c. XXXVI, İstanbul, 2009.
- "Hatim", *DİA*, XVI.
- "Tilavet", *DİA*, XLI, 155-157.
- ÇİFTÇİ Ali, "Hicri İlk Dört Asrın Önde Gelen Arap Dilbilimcileri Perspektifinden Harflerin Mahreçleri ve Sıfatlarının Değerlendirilmesi", *Bilimname*, XXXI, 2016/2, ss. 131- 177.

- ÇİMEN Fatih, *Memlükler Dönemi Hadis Tartımlarında Bedreddin ez-Zerkeşî'nin Yeri* (Doktora, 2019), Yalova Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DÂNÎ, Sa'îd Ebû Amr Osmân, *et-Teysîr fi'l-Kırââtî's-Seb'*, (nşr. OttoPretzl), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 2. bsk.,1984.
- DERMAN, M. Uğur, "Nesih", *DİA*, c. XXXIII, İstanbul, 2007.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, *Kurân-ı Kerîm Meâli*, 20. Bsk., Ankara 2010.
- ENSÂRÎ, Ebû Yahyâ Zekerıyyâ, *el-Muksıd li-telhîsi mâ fi'l-Mürşîd fi'l-vakf ve'l-ibtidâ*, Dâru'l-Mushaf, y.y., 1985.
- ERGİN, Muharrem, *Osmanlıca Dersleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2001;
- FERÂHÎDÎ, Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Dâvud Sellum Süleyman el-Anbekî, Mektebetü Lübnân, 1. baskı, Beyrut, 2004.
- FEYİZLİ, Hasan Tahsin, *Kırâat-i Aşere*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2018.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâü Ulûmid'dîn*, Aydın Yayınevi, İstanbul, t.y.
- HARBÎ, Abdülazîz b. Ali, "Vakfû't-Tecâzüb (el-muânaka) fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Mecelletü Câmiati Ümmi'l-Kurâ li-ulûmi's-Şerîative'l-lugati'l-arabiyyeti ve âdâbihâ*, c. 19, sayı: 31, (3-51), 1425.
- HÂŞİMÎ, Ahmed b. İbrâhim b. Mustafa, *Cevâhiru'l-edeb fi edebıyyât ve inşâiluğati'l-Arab*, I-II, Beyrut, ts.
- HİNDÎ, Muhammed Sâdık, *Künûzü Eltâfi'l-burhân fi rumûzievkâfi'l-Kur'ân*, y.y.,t.s.
- HİZMETLİ Sabri, *İslam Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991.
- EL-HUSARÎ, Mahmut Halil, *Ahkâmu Kırâ'ati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1999.
- İBN MANZÛR, Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukarrem el-İfrîkî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1993.

- İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Fünûnü'l-efnân fi 'uyûni 'ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Beşâir, Beyrut, 1987.
- İBNÜ'L-CEZERÎ, Şemseddin Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Yûsuf, *en-Neşrfi'l-kırâati'l-aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ', el-Matbaatü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, ts.
- *Mukaddimetü'l-Cezeriyye*, Dâru'l-Muğnî, Riyad, 2001.
- *et-Temhîd fi ilmi't-tecvîd*, thk. Hüseyin el-Bevvâb, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1985.
- İBNÜ'L-ENBÂRÎ, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım, *Îzâhu'l-vakfîve'l-İbtidâ*, thk: Ahmet İsa Ma'sarâvî, Kahire, 2012.
- İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk, 1986.
- İBNÜ'N-NEDİM, Ebü'l-Ferec Muhammed b. İshak, *el-Fihrist*, thk. İbrâhîm Ramazân, Dâru'l-Ma'rife, 2. bsk., Beyrut, 1997.
- İSFEHÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Râgıb, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem-ed-Dâru's-Şâmiyye, Beyrut-Dımaşk, 1412.
- İSMÂİL HAKKI, el-Hanefî, *Tefsîru Ruhu'l-beyân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- KARAÇAM, İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
- KARAMAN, Fikret vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2006.
- KASTALÂNÎ, Şihâbüddîn, *Letâifü'l-işarât li-fünûni'l-Kıraât*, thk. Âmir es-Seyyid Osmân Abdüssabûr Şâhin, c. I, Kahire, 1972.
- KÂTİB ÇELEBÎ, Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-Zünûn*, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat, 1941.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifîn*, Mektebetü'l-Müsennâ, Beyrut, t.y.
- KOÇYİĞİT Hikmet, "Kur'ân'ın Bölümlenmesi", *A.Ü.İ.F.D.*, Sayı: 39, Erzurum, 2013.

- KOYUNCU, Recep, *Kur'ân-ı Kerîm'in Anlaşılmasında Vakf İbtidâ'nın Rolü (İbnü'l-Enbârî, ed-Dânî ve es-Secâvendî Örneği)*, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, (Doktora Tezi), Konya, 2015.
- KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Hişâm Semîr el-Buhârî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003
- MAŞALI, Mehmet Emin, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kırâat İlmi*, Otto Yayınları, İstanbul, 2016.
- , "Mushaf", *DİA*, c. XXXI, İstanbul, 2006.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "İbn Mukle", *DİA*, c. XXXIII, İstanbul, 1999.
- SAÇAKLIZÂDE, Muhammed b. Ebî Bekr el-Marâşî, *Cühdü'l-Mukıl*, thk. Sâlim Kaddûriyyü'l-Hamed, Dâru Ammâr, 2. bsk., Ammân, 2008/1429.
- SECÂVENDÎ, Ebî Abdillâh Muhammed b. Tayfur, *İlelü'l-vukûf*, Mektebetü'r-Rüşd, 2. baskı, Riyâd, 2006.
- SERİN, Muhittin, "İbnü'l-Bevvâb", *DİA*, c. XX, İstanbul, 1999.
- , "Yâkût el-Müsta'simî", *DİA*, c. XLIII, İstanbul, 1999.
- , "Hamdullah Efendi, Şeyh", *DİA*, c. XV, İstanbul, 1997.
- SÜYÛTÎ, Celâlüddin Abdurrahman, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Mektebi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- *el-Câmiu's-Sağîr min hadîsi'l-beşîri'n-nezîr*, y.y., ts.
- TEMEL, Nihat, *Kur'ân Kırâatında Vakf ve İbtidâ*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2009.
- ÜŞMÛNÎ, Ahmed b. Muhammed, *Menârü'l-Hüdâ fi beyâni'l-vakf ve'l-ibtidâ*, Mısır, 1934.
- YILDIZ, A. Vahap "Osmanlılar'da Yazı Çeşitleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Temmuz–Aralık 2012.
- YÜKSEL, Ali Osman, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.

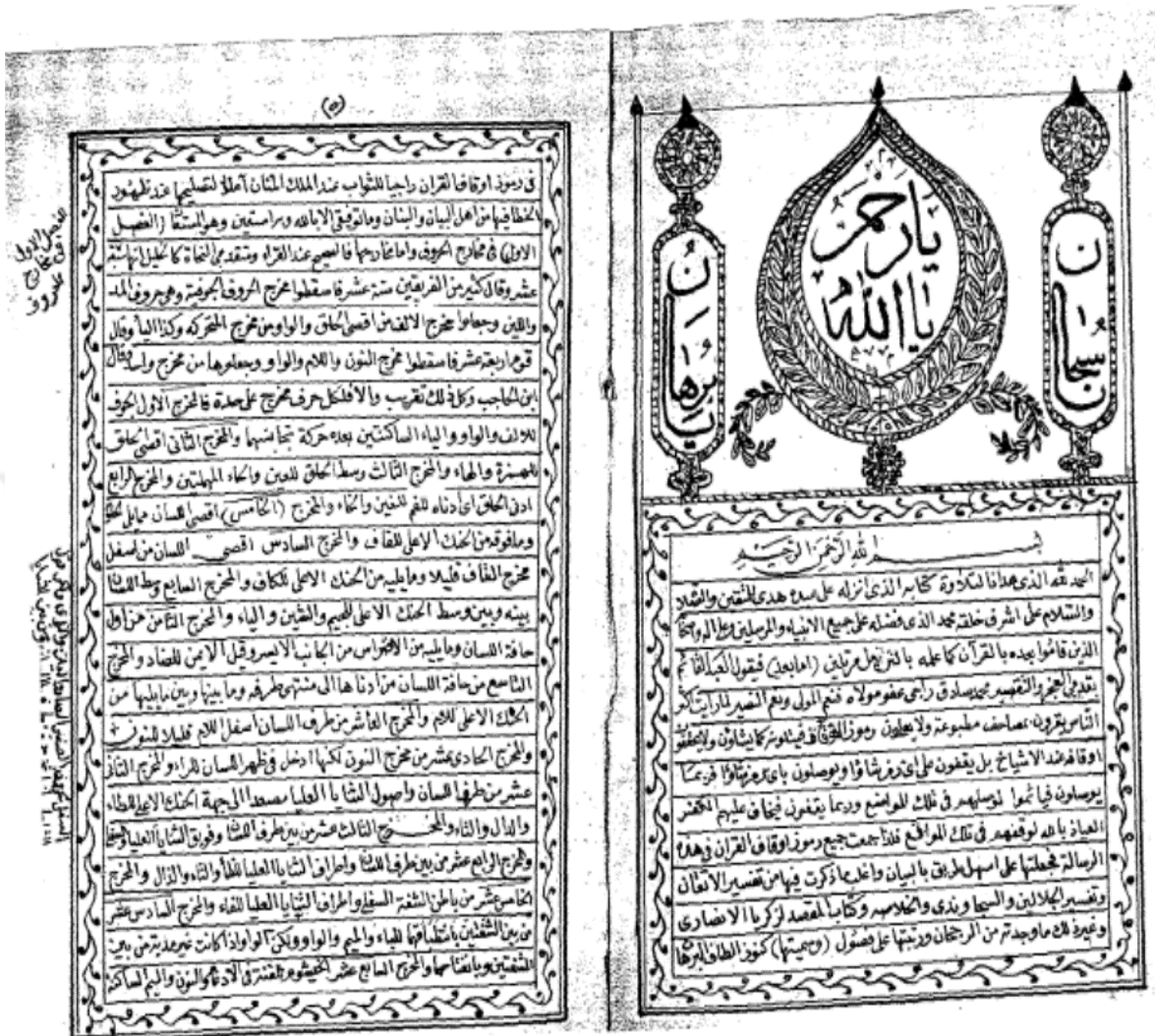
ZEHEBÎ, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, Müessesetü'r-Risâle, y.y., c. VII, 3. baskı, 1985.

ZERKEŞÎ, Bedrüddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh ez-, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1957.

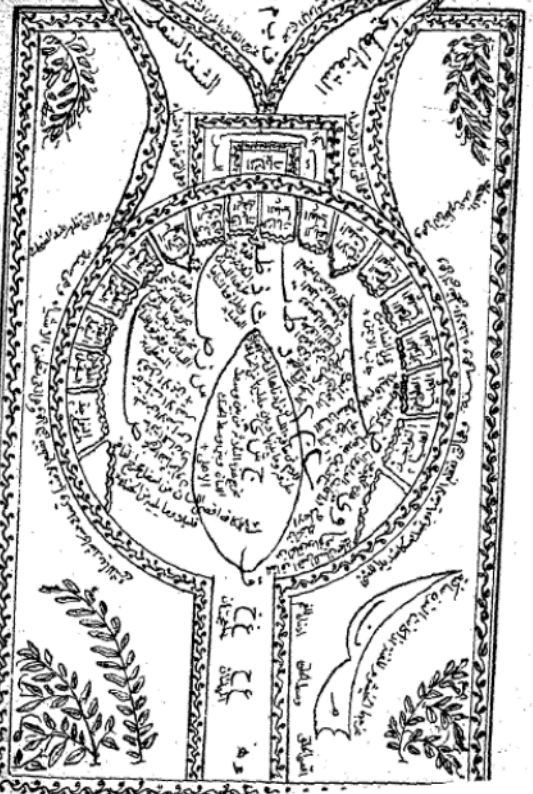
ZÜRKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Matbaatü İsâ el-Bâbî, y.y., ts.,

<http://wadod.org/vb/showthread.php?t=8488> (7 Temmuz 2019)

Künûzü Eltâfi'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi'l-Kur'ân Adlı Eserin Başı

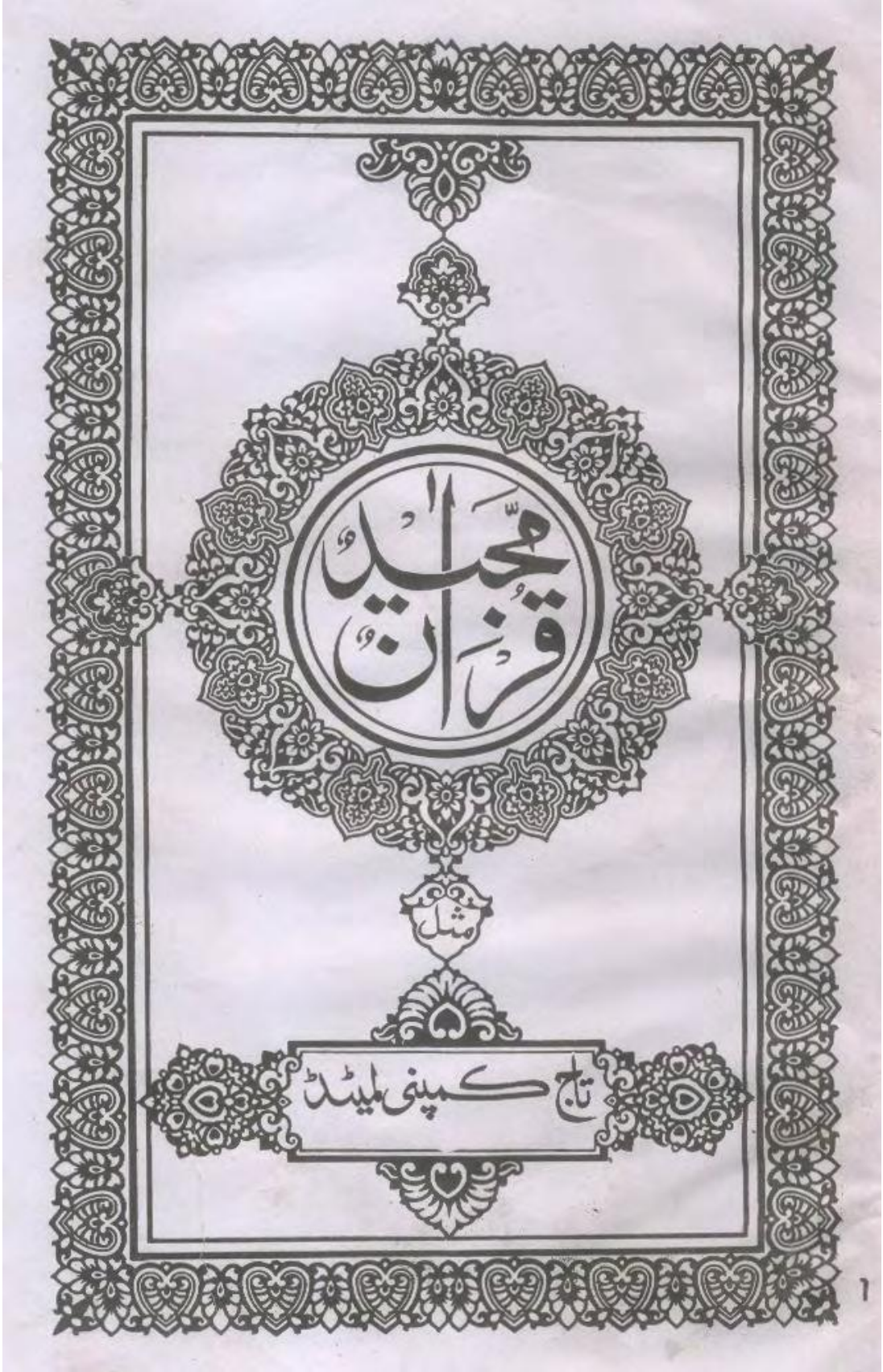

(٧)

النفيل الثاني في صفات الحروف وهي ثمانية عشر وتنقسم احسنه فصا الى كل واحد عشر
 الاول تسمى صومرة وهي التي لا ينقطع النفس حين خروجها بل يتجاوز النفس عن مخرجه ليشهد
 بين التثنية والضعف وهي مشددة ش ح خ س ش هـ ص ف ك هـ ج هـ ت س ك ث ش ت جيم لثاني
 تسمى بمجسورة وهي التي ينقطع النفس عند خروجها على مخارجها لتتوأم في شدتها الممتدة وهي مشددة
 عشر ا ب ج ذ ر ز ض ط ظ ع ق ل م ن و هـ ي والثالثة تسمى شديدة وهي التي لا تخرج
 بالسكون ينقطع النفس على مخارجها لتتوأم ولا يتجاوزها وهي ثمانية اب ت ج د هـ ط ق ا
 جيمتها اجدك قظ والرابعة تسمى خوه وهي ضد الشديدة وهي احد وعشرون
 ش ح خ ذ ر ز س ش ض ط ظ ع ق ل م ن و هـ ي والخامسة تسمى متوسطا وقال
 لها ايضا بين بين وهي بين الشديدة والرفوة اعني لا تقوى الصوت غايته ولا يضعف
 فيها بل يكون بين عند خروجها وهي ثمانية ل م ي ر و ع ن ا لجمعية المبروة
 والسادسة تسمى مستعليه وهي التي يستعلي اللسان الى سقف الحنك لا على عند خروجها بل يرفق
 بام لا وهي سبعة خ ص ض ط ظ ع ق جيمتها اخره ض غظ قظ والسابعة تسمى
 مستغله وهي ضد المستعليه وهي اثنان وعشرون اب ت ج ح خ ذ ر ز س ش ض ط ظ ع ق ل م ن و هـ ي والثامنة تسمى
 المنطقية وهي التي ينطق بها اللسان ويلتزم الى سقف الحنك
 الاعلى عند خروجها وهي اربعة ص ض ط ظ والثامنة تسمى بمنقصة وهي عند المنطقية
 وهي خمسة وعشرون اب ت ج ح خ ذ ر ز س ش ض ط ظ ع ق ل م ن و هـ ي
 وى والعاشرة تسمى بمقلقلة وهي التي اذا قرئت بالسكون تقربا الى الشدة مع الربعة
 وهي خمسة ب ج د ط ق جيمتها قطب جلد واحادي عشر تسمى
 بمسكرة ويقال لها ايضا حروف الساكنة وهي ضد القلقلية
 وهي اربعة وعشرون ات ش ح خ ذ ر ز س ش ص
 ض ط ظ ع ق ف ك ل م ن هـ و ي والثاني عشر
 تسمى بصغيرة وهي التي يخرج الصوت عند اخرجها بسبب
 الشدة كصوت العصا فيروهي ثلاثة ز س ض والثلثة عشر
 تسمى بجريسية وهي ضد الصغيرة وهي ستة وعشرون اب ت ج ح
 خ ذ ر ز س ض ط ظ ع ق ف ك ل م ن و هـ ي والرابعة عشر

Künüzü El tâfi 'l-Burhân fî Rumûzi Evkâfi 'l-Kur 'ân Adlı Eserin 6 ve 7. Sayfası

Tac Company Mushafi'nın Kapağı

سُورَةُ الْفَاتِحَةِ بِكَلِمَاتٍ هِيَ سِتُّونَ آيَةً

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ١ الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ ٢ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ٣ إِيَّاكَ نَعْبُدُ
وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ٤ اهْدِنَا الصِّرَاطَ
الْمُسْتَقِيمَ ٥ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ٦

المنزل الأول

١-٦

منزل

سُوِّبَ الْبَقْرَةَ قَدْ وَهَىٰ لَيْلَىٰ بِنْتُ أَبِي قُحَيْفَةَ وَأَنَّهَا إِذَا رَكَعًا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْم ١ ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى
 لِلْمُتَّقِينَ ٢ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَ
 يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ٣
 وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
 أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ٤

متزل

١ - حكاية

٢ - مع عند المتأخرين ١٢

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ٥ إِنَّ الَّذِينَ
 كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ٦ خَتَمَ
 اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ
 عَذَابٌ عَظِيمٌ ٧ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ
 الْآخِرِ وَهُمْ بِمُؤْمِنِينَ ٨ يُخَدِّعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا
 يُخَدِّعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ٩ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ
 فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ١٠ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ١١
 وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ١٢
 أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِن لَّا يَشْعُرُونَ ١٣ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ
 آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ
 هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِن لَّا يَعْلَمُونَ ١٤ وَإِذَا قَالُوا قَالُوا آمَنَّا
 وَإِذَا خَلُوا إِلَىٰ شَيْطَانِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ ١٥
 اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ١٦ أُولَئِكَ
 الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَبَرِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا
 مُهْتَدِينَ ١٧ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ
 مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ١٨

متزل

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sezai CEYHAN

Doğum Yeri : İznik

Doğum Tarihi : 09/11/1976

Medenî Hali : Evli

Eğitim Durumu

Lise : İznik İHL 1990-1994

Lisans Eğitimi : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2005-2009

Yabancı Diller: Arapça

İş Deneyimi

1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda 1997-2014 İmam-Hatip,
2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda 2014- Vaiz.